M. T. B. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. Ref. / Ser. 425

Title: Ashwalyan Shrauta Sutra. Purva Shatka

425

आश्वलायन श्रौत सूत्र - पूर्व षट्कः

Title: Āshwalāyana Shrautā Sootra - Poorva Shatka

Author:

Editor:

Year, Vols.:

Publisher:

Remarks:

425

॥ अथश्रौतसूत्रपूर्वषट्कप्रारंभोयं ॥

पू·श्रौ· घेहमेवमाममुमितिस्वनामादिशेतभूतेभविष्यतिजातेजनिष्यमाणे
२ आभजाम्यपार्व्वंवाचोभशांतिंवहेत्यंगुल्यग्राण्यवलृष्यंजातवेदोर
मथापश्रून्मयीतिप्रतिसंदध्याद्दूर्ममेद्यावापृथिवीवर्माग्निर्वर्मेसूर्यो
वर्ममेसंततिरश्विकोऽ३तदृच्यवाचःप्रथमंमसीयेतिसमाप्यसामिधे
नीरन्वाहहिं३इतिहिंकृत्यभूर्भुवःस्वरोमितिजपत्येषोभिहिंकारोभूर्भुवः
स्वरित्येवजपित्वांकोत्सोहिंकरोतिनचपूर्वंजपंजपत्यथसामिधेन्यःप्र
वोवाजाअभिद्यवोग्नआयाहिवीतयेगृणानईळेन्योनमस्तिरोग्निंदूतं २

वृणीमहेसमिध्यमानोअध्वरेसमिद्धोअग्नआहुतेतिद्वे[illegible]ऐकश्रुतिसंत ता
तमनुब्रूयादुदात्तानुदात्तस्वरितानांपरःसंनिकर्षऐकश्रुत्यंस्वरादिमंगं
तमोकारंत्रिमात्रंमकारांतंकृत्वोत्तरस्याअर्धर्चेवस्येत्तसंततमेतदवसा
नमुत्तरादानमविप्रमोहेसमाप्तोप्रणवेनावसानंचतुर्मात्रोवसानेतस्यां
नापत्तिःस्पर्शेषुस्ववर्ग्यमुत्तमंमंतस्थासुतांतामनुनासिकौरेफोष्मस्वनु
स्वारंत्रिःप्रथमोत्तमेअन्वाहाध्यर्धकारंमध्यहोमस्तावस्येदृथद्वेद्वेप्रथमम
त्तमस्यामथाध्यर्धोत्ताःपंचदशाप्यस्ताभिरंतेनत्रास्त्रयाज्यानिगदानुवचना
भिष्टवनसंस्तवनानिनत्वन्यत्राध्यर्धकारंनजपःप्रागाभिहिंकारंनाभिहिं

पू॰औ॰ काराभ्यासाववरुह्य प्रहृत्यानावृच्छेदादौत्रास्त्रेष्वेव होत्रकाणामभिहिंका
२ रः सामिधेनीनामुत्तमेन प्रणवेनाग्निमहाँ असि ब्राह्मण भारतेति निगदे
वसाय॥ २ ॥ यजमानस्यार्षेयान्प्रवृणीते यावंतस्युः परंपरं प्रथमं पौरोहि
त्याद्राजविशां राजर्षीन्वा राज्ञां सर्वेषां मानवेति संशये देवेद्धो मन्विद्ध ऋ
षिष्टुतो विप्रानुमदितः कविशस्तो ब्रह्मसंशितो घृताहवनः प्रणीर्यज्ञानां रथी
रध्वराणामतूर्तो होता तूर्णिर्हव्यवाडित्यवसायास्पात्रं जुहूर्देवानां चमसो
देवपानोऽरां इवाग्ने नेमिर्देवांस्त्वं परिभूरस्या वह देवान्यजमानायेति प्रतिपद्य
देवता द्वितीयया विभक्त्या देशामादेशमावहेत्यावाहयत्यादिं द्वावयन्नग्न ३

आवहेति नु प्रथमं देवतामग्निं सोममित्याज्यभागावग्निमग्नीषोमाविति पौर्ण
मास्यामग्नीषोमयोः स्थाने इंद्राग्नी अमावास्यायामसन्नयत इंद्रं महेंद्रं वा संन
यतोऽनंतरं हविषी विष्णुमुपांश्वंतरयिणोऽग्नीषोमीयं पौर्णमास्यां वैष्णवममाव
स्यायामिके नैकैकं च नान्येषामप्युपांशूनामावह स्वाहा याह प्रिया धामानीदं
हविर्मे होज्याय इत्युच्चैर्येन्ये तद्वचनाः परोक्षास्तानुपांशु च्चैवींद्र त्यक्षमुपांशु
प्रतिचोदनमावाहनं सर्वा आदिश्य सहैकमरानास्तथोत्तरेषु निगमेषु का
मिवसंस्तुयात्समानां देवतां समानार्थीमव्यवहितां सकृन्निगमेषु क्रास्तावा
पिकास्कंदेवी आज्यपाँ आवहाग्निं होत्राय आवह स्वं महिमानमावहावह जात

पू०श्रौ० वेदः सुयजायजेस्वावाद्ये यथास्थितमूर्ध्वजानुरुपविश्योदग्वेदेर्व्युद्य तृणानि भूमौ
४ न्यादेन्द्रं कुर्यादिदेतिर्मानास्यांतरिक्षान्माछेत्सीरिदमहमग्निनादेवेनदेवतयात्रि
वृतास्तोमेनरथंतरेणसाम्नागायत्रेणछंदसाग्निष्टोमेनयज्ञेनवषट्कारेणव
ज्रेणयोस्मान्द्वेष्टियंचवयंद्विष्मस्तंहन्मीत्याश्रावयिष्यंतमनुमंत्रयेताश्रावय
यज्ञंदेवेभ्याश्रावयमांमनुष्येषु॥ कीर्त्यै यशसे ब्रह्मवर्चसायेति प्रवृणानंदेव
सवितरेतंत्वा वृणतेग्निंहोत्राय सहपित्रावैश्वानरेण द्यावापृथिवीमांपातांम
ग्निर्होताहंमानुषइतिमानुषइत्यध्वर्योः श्रुत्वौदायुषा स्वायुषोदोषधीनांरसे
नोत्पर्जन्यस्यधामभिरुदस्थाममृतां अन्विरम्याग्निष्ठे सोष्टिश्याध्वर्योनवतिम्ब ४

पात्रा अग्निंहोतारमंतराविसृत्ताः॥ सिनंनिपाकमतिधीरएतीस्फस्थायंकृतस्य
पंथामन्वेमिहोतेत्यभिक्रम्यांसेध्वर्युमन्वारभेतपार्श्वस्थेनपाणिनाग्नीध्रमंक
देशेनसव्येनवेद्भमन्वारभमहेहोतृवूर्येपुरोहिते॥ येनायन्नुत्तमंस्वर्देवा अंगिर
सोस्विमितिसंमार्ग तृणेस्त्रिरभ्यात्मंमुखंसंमृजीतसंमार्गोसिसंमाभजयाप
न्फमिमृ [illegible] तिसकृन्मंत्रेणाद्विस्तूष्णींसर्वत्रैवंकर्मावृत्तोस्मृष्ट्वोदकंहोतृषदन
मभिमंत्रयेताहेदेधिषव्योदतस्तिष्ठान्यस्यसदनेसीदयोस्मत्पाकतरइत्यंग
ष्ठोपकनिष्ठिकाभ्यांहोतृषदनात्तृणंप्रत्यग्दक्षिणानिरस्येन्निरस्तःपरावसुरि
तीदमहमर्वावसोःसदनेसीदामीत्युपविशेद्दक्षिणोत्तरेणापस्थेनैतेनिरसनो

पू॰श्रौ॰ पवेशनेसर्वासनेषु सर्वेषामहरहः प्रथमोपवेशनेपिसमानेहूरिति गौतमः ॥३॥
५ ब्रह्मोदनेप्राशिष्यमाणेग्न्याधेयेब्रह्मा बहिष्पवमानास्तत्येत्यसोमेप्रसृप्यहो
तास्फ्यगारापनेपश्चौनपत्नीसांयाजिकेनान्यत्रहोतुरितिकौत्सउपविश्यदे
वबर्हिःस्यासस्थंत्वा ध्यासदेयमित्यभिहिषहोतःप्रतरांबर्हिषद्वेतिजानुशि
रसा बर्हिरुपस्पृश्यात ऊर्ध्वंजपेद्भूपतयेनमोभुवनपतयेनमोभूतानांपतयेन
मोभूतयेनमः प्राणंप्रपद्येपानंप्रपद्येव्यानंप्रपद्येवाचंप्रपद्ये चक्षुःप्रपद्येश्रो
त्रंप्रपद्येमनःप्रपद्येआत्मानंप्रपद्येगायत्रीप्रपद्येत्रिष्टुभंप्रपद्येजगतींप्रपद्ये ५
अनुष्टुभंप्रपद्येछंदांसिप्रपद्येसूर्योनोदिवस्पातुनमोमहद्भ्योनमोअर्भकेभ्योविश्वे

देवाः शास्तनमायथेहहोराधिहोतानिषदायजीयांस्तदद्यवाचःप्रथमंमसीयेतिस
माप्यपदीप्तइध्मेस्रुचावाद्यापयेत्त्निगदेनाग्निर्होतावेत्त्वग्नेर्हौत्रंवेतुप्राविःत्रंसाधु
तेयजमानदेवतायाअग्निमित्यवसायहोतारमवृथाइतिजपेदथसमापयेद्रु
वतीमध्वर्योःस्रुचमास्यस्वदेवयुवंविश्ववारेईळामहेदेवांईळेन्यान्नमस्यामनसोमि
न्यजामयज्ञियानितिसमाप्तेस्मिन्निगदेध्वर्युराश्रावयतिप्रत्याश्रावयेदाग्नीध्र
उत्करदेशेतिष्ठन्स्फ्यमिध्मसन्नहनानीत्यादायेदक्षिणाभुखइतिशाट्यायन
कमस्तकश्रौ ३पक्लित्यो कारंलावयन् ४ प्रयाजे ध्वरंतिंपंचेतेभवंत्येकेकं
प्रेपितायजत्यागूर्याज्यादिरनुयाजवर्जये ३ यजामहइत्यागूर्वषट्कारोंत्यःसर्व

पू. श्रौ.
६

त्रैच्छैस्तरांबलीयान्याम्नायास्तयोरादीह्यावर्तयेद्याज्यांतंचेविवच्यसंध्यक्षरा
णामकारेंनचेद्वैवचनोव्यंजनांतोवाविसर्जनीयोनत्यक्षरोपधोरिफ्यन्त
इतश्चरेफीलुप्यतेरेफीप्रथमःस्वंत्ततीयेंनित्यंमकारेयेरयज्ञामहेसमिधः
समिधोअग्नआज्यस्यव्यंतु ३ वौषळितिवषट्कारइतिप्रथमोवागोजःसह
ओजोमयिप्राणापानाविति वषट्कारमुक्त्वोक्त्वानुमंत्रयतेद्वियाकीर्त्यो वष
ट्कारस्तथानुमंत्रणमेतद्याज्यानिदर्शनंतनूनपादग्नआज्यस्यवेत्वितिद्विती
योनात्रवसिष्ठशुनकात्रिवध्र्यश्वराजन्येभ्योनराशंसोअग्नआज्यस्यवेत्वि ६
तितेषामिळोअग्नआज्यस्यव्यंत्वितितृतीयोबर्हिरग्नआज्यस्यवेत्वितिचतु

र्थीआगूर्यपंचमेस्वाहामुंस्वाहामुमितियथावाहितमनुद्रुत्यदेवतायथाचोदि
तमनावाहिताःस्वाहादेवाआज्यपाजुषाणाअग्नआज्यस्यव्यंत्वित्यातोमंद्रेणो
र्ध्वंचशंयुवाकान्मध्यमेनहवींष्यास्विष्टकृतउत्तमेनशेषोग्निर्वृत्राणिजंघन
दितिपूर्वस्याज्यभागस्यानुवाक्यात्वंसोमासिसत्पतिरित्युत्तरस्यजुषाणोअ
ग्निराज्यस्यवेत्वितिपूर्वस्ययाज्याजुषाणःसोमआज्यस्यहविषोवेत्वित्युत्तर
स्यत्तावागूर्यादेशंयजतिसर्वाश्चानुवाक्यावत्योप्रैषाअन्याअन्वायात्यास्यः
सौमिकीभ्यश्चयाअंतरेणवैश्वानरीयंपत्नीसंयाजांश्चैतोवार्त्रघ्नौपौर्णमा
स्यामनुवाक्यालिंगविशेषांनामधेयान्यत्वंनतोविचारोनित्ययाज्येह्यधन्वंता

पू॰श्रौ वमावास्यायामग्निःप्रत्नेनमन्मनासोमगीर्भिष्ट्वावयमित्यातोवाग्यम
७ नेमंतराचयाज्यानुवाक्येनिगदानुवचनाभिष्टवनशास्त्रजपानांचारभ्या
समाप्तेरन्यद्यज्ञस्यसाधनादापद्यातोदेवाअवंतुनइतिजपेदपिवान्यांवै
लवी ५ उक्तादेवतास्तासांयाज्यानुवाक्याअग्निर्मूर्धाभुवोयज्ञस्येत्यग्निः
सहस्त्रिणइतिवेदंविष्णुर्विचक्रमेत्रिर्देवःपृथिवीमेषएतामग्नीषोमासवेद
सांधुवमेतानिदिविरोचनानींद्राग्नीअवसागतंगीर्भिर्विप्रःप्रमतिमिच्छमानं
इंद्रसानसिंरयिंप्रससाहिषेपुरुहूतशत्रून्महाँइंद्रोयओजसाभुवस्त्वमिंद्रब्र ७
ह्मणामहानितियद्यग्नीषोमीयउपांशुयाजोऽग्नीषोमायोअद्यवामामन्यंदिवोमा

नरिश्वाजभारित्यथस्विष्टकृतःपिप्रीहिदेवाँउशतोयविष्ठेत्यनुवाक्याये३यजा
महेऽग्निंस्विष्टकृतमयाळग्निरित्युक्त्वोपधद्याद्विभक्तार्देवतामादिश्यप्रियाधा
मान्ययाळित्युपसंतनुयादेवमुत्तराअयाळयाळितित्वेवंतासांपुरस्ताद्दा
ज्यपांतमनुक्रम्यदेवानामाज्यपानांप्रियाधामानियक्षदग्नेर्होतुःप्रियाधामा
नियक्षत्स्वंमहिमानमायजतामेज्याइषःकृणोतुसोअध्वराजातवेदाजुषतांह
विरग्नेयदद्यविशोअध्वरस्यहोतरित्यनवानंजपेदितिप्रकृत्यावा ६ प्रदेशि
न्याःपर्वणीउत्तमेअंजयित्वाचक्षुषोरभ्यात्मंनिमार्ष्टिवाचस्पतिनातेहुतस्येषे
प्राणायप्राश्नामीत्युत्तरमुत्तरेमनसस्पतिनातेहुतस्योर्जेपानायप्राश्नामी

पू॰श्रौ॰ त्यधरमधरेस्प्रष्ट्वोदकमंजलिनेळांप्रतिगृह्यसव्येपाणौकृत्वापश्चादस्या
८ उदगंगुलिंपाणिमुपधायावांतरेळामवदापयीतोत्तरेणांगुष्ठमंगुली
श्चस्वयंद्वितीयमाददीतप्रत्यालभ्यामंगुष्ठेनाभिसंगृह्यप्रत्याहृत्यांगु
लीरमुष्टिंकृत्वादक्षिणतइळांपरिगृह्यास्यसंमितामुपह्वयतेप्राणसंमि
तांवा।इळोपहूतासहदिवाबृहतादित्येनोपास्मांइळाह्वयतांसहदिवा
बृहतादित्येनेळोपहूतासहांतरिक्षेणवामदेव्येनवायुनोपास्मांइळाह्व
यतांसहांतरिक्षेणवामदेव्येनवायुनेळोपहूतासहपृथिव्यारथंतरेणाग्नि ८
नोपास्मांइळाह्वयतांसहपृथिव्यारथंतरेणाग्निना।उपहूतागावःसहाशि
२उपमांगावःसहाशि

२ गौर्घृतपदीह्वयतामुपहूतादिव्याःसप्तहोतारउपमां २
राह्वयंतामुपहूताधेनुःसहऋषभोपमांधेनुःसहऋषभाह्वयतामुपहूता
गौर्घृतपद्युपमांगौर्दिव्याःसप्तहोतारोह्वयंतामुपहूतःसखाभक्षउपमांसखाभ
क्षोह्वयतामुपहूतेळावृष्टिरुपमामिळावृष्टिर्ह्वयतामित्युपांश्वथोच्चैः।इळो
पहूतोपहूतेळोपास्मांइळाह्वयतामिळोपहूता।मानवीघृतपदीमैत्रावरुणी
ब्रह्मदेवकृतमुपहूतंदैव्याअध्वर्यवउपहूताउपहूतामनुष्याः।यइमंयज्ञम
वान्येचयज्ञपतिंवर्धानुपहूतेद्यावापृथिवीपूर्वजेऋतावरीदेवीदेवपुत्रे।उप
हूतोयंयजमानउत्तरस्यांदेवयज्यायामुपहूतोभूयसिहविष्करणइदंमेदेवा
हविर्जुषंतामितितस्मिन्नुपहूतइत्युपहूयावांतरेळांप्राश्नीयादिळाभागंजुष

पू.श्रौ. १

स्वनःपिन्वगाजिन्वार्वतोरायस्पोषस्यदिधिषेतस्यनोरास्वतस्यनोदास्व
स्यास्तेभागमशीमहि।सर्वात्मानःसर्वतनवःसर्ववीराःसर्वपूरुषाःस
र्वपुरुषाइतिवा॥ ७ ॥मार्जयित्वानुयाजेभ्यःसंतिपरिस्तरणैरंजलिमंतर्धा
यापआसेचयंतेतन्मार्जनंदेवादयोनुयाजावीतवत्याहोता त्रयएकैकं
प्रेषितोयजति।देवंबर्हिर्वसुवनेवसुधेयस्यवेतु।देवोनराशंसोवसुव
नेवसुधेयस्यवेतु।देवोअग्निःस्विष्टकृत्सुद्रविणामंद्रःकविःसत्यमन्माय १
जीहोताहोतुर्होतुरायजीयानग्नेयान्देवानयाड्यांअपिप्रेयेतेहोत्रेअम
त्सतेतांससनुषींहोत्रांदेवंगमांदिविदेवेषुयज्ञमेरयेमंस्विष्टकृच्चाग्नेहोता

र्वसुवनेवसुधेयस्यनमोवाकेवीहीत्यनवानंजो॥ ८ ॥सूक्तवाकायसं
प्रेषितइदंद्यावापृथिवीभद्रमभूदार्ध्मसूक्तवाकमुतनमोवाकमृध्यास्म
सूक्तोच्यमग्नेत्वंसूक्तवागसि।उपश्रुतीदिवस्पृथिव्योरोमन्वतीतेस्मिन्य
ज्ञेयजमानद्यावापृथिवीस्तांशंगयीजीरदानूअत्रस्नूअप्रवेदेउरुगव्यूती
अभयंकृतौ।वृष्टिद्यावारीत्यापाशंभुवौमयोभुवाऊर्जस्वतीपयस्वतीसूप
चरणाचस्वधिचरणाचतयोराविदीत्यवसायप्रथमयाविभक्त्यादिश्यदेव
तामिदंहविरजुषतावीवृधतमहोज्यायोकृतेत्युपसंतनुयादेवमुत्तराअ
कातामकर्नेतियथार्थमुक्तमुपांशोरावापिकांतमनुद्रुत्यदेवाआज्यपाअ

पू॰श्रौ॰ १० ज्यमजुषंत्तावीवृधं न महो ज्यायोऽक्रतोग्निर्होत्रेणेदं हविरजुषतावीवृध
त महो ज्यायोऽकृत। अस्यामृधेद्धोत्रायां देवंगमायामाशास्तेयं यजमानो
सावसावित्यस्याद्दिश्य नामनी उपांशु सन्निधौ तरोः। आयुराशास्ते सुप्रजा
स्त्वमाशास्ते रायस्पोषमाशास्ते सजातवनस्यामाशास्ते उत्तरां देवयज्या
माशास्ते भूयो हविष्करणमाशास्ते दिव्यं धामाशास्ते विश्वं प्रियमाशास्ते य
दनेन हविषाशास्ते तदश्यात्तदृध्यात्तदस्मै देवा रासंतां तदग्निर्देवो देवेभ्यो
वनते वयमग्नेर्मानुषाः। इष्टं च वित्तं चोभे च नो द्यावापृथिवी अंहसस्पाता १०
मिह गतिर्वामस्येदं नमो देवेभ्य इति १ शंयुवाकाय संप्रेषितस्तच्छंयोरा

वृणीमह इत्याहानुवाक्यावदप्रणवं वेदमस्मै प्रयच्छत्यध्वर्युस्तं गृह्णीया
द्वेदोसि वेदो विदे त्वेत्युदायुषेत्येतेनोपोत्थाय पश्चाद्गार्हपत्यस्योपविश्य सो
मं त्वष्टारं देवानां पत्नीरग्निं गृहपतिमित्याज्येन यजेत्याप्यायस्व समेतु ते
सं ते पयांसि समु यन्तु वाजा इह त्वष्टारमग्रियं तन्नस्तुरीपमध पोषयित्नु
देवानां पत्नीरुशतीरवंतु न इति द्वे अग्निर्होता गृहपतिः स राजा हव्यवाळ
ग्निरजरः पिता न इति पत्नीसंयाजा अथ प्रजाकामो राकां सिनीवालीं कु
हूमिति प्राग्गृहपतेर्यजेत् राकामहं सिनीवालिं कुहूमहमिति द्वे द्वे याज्या
नुवाक्ये कुहूमहं सुवृतं विद्मनापसमस्मिन्यज्ञे सुहवां जोहवीमि। सानो द

दातुश्रवणंपितॄणांतस्यैतेदेवहविषाविधेम। कुहूर्देवानाममृतस्यपत्नी
हव्यानोअस्यहविषःशृणोतु। संदाशुषेकिरतुभूरिवामंरायस्पोषंयज
मानेदधात्वित्याज्यंपाणितलेवदापयीतेकासुपहूयसवांनाश्नीयाच्छंयु
वाकोभवेन्नवा॥ १९ ॥वेदंपत्न्यैप्रदायवाचयेद्वेदोसिवित्ति
रसिविदेयकर्मासिकरणमसिक्रियासंसनिरसिसनितासिसनेयंघृतवंतं
कुलायिनंरायस्पोषंसहस्रिणंवेदोददातुवाजिनंयंवहवउपजीवंतियोज
नानामसद्रूरीतिविंदेयप्रजांविदेयकामायत्वेतिवेदशिरसानाभिदेशमा
लभेतप्रजाकामाचेत्तथास्यायोक्तंविचृतेत्सत्वाप्रमुंचामिवरुणस्यपाशादिति

तत्सत्यग्गार्हपत्याद्दक्षिणंशाकपात्रान्निधायोपरिष्टादस्योदगग्राणिवेदतृ
णानिकरोतिपुरस्तात्पूर्णपात्रंसंश्लिष्टंवेदतृणैरभिमृश्यवाचयेत्पूर्णमसिपू
र्णंमेभूयाःसुपूर्णमसिसुपूर्णंमेभूयाःसदसिसन्मेभूयाःसर्वमसिसर्वंमेभू
याअक्षितिरसिमामेक्षेष्ठाइत्यथैनांपूर्णपात्रात्प्रतिदिशमुदकमुत्सिं
चंतींवाचयति। प्राच्यांदिशिदेवाऋत्विजोमार्जयंतांदक्षिणस्यांदिशि
मासाःपितरोमार्जयंतांप्रतीच्यांदिशिगृहाःपशवोमार्जयंतामुदीच्यांदि
श्यापओषधयोवनस्पतयोमार्जयंतामूर्ध्वायांदिशियज्ञःसंवत्सरःप्रजा
पतिर्मार्जयंतांमार्जयंतामितिवाथास्याउत्ताननमंजलिमधस्ताद्योक्तस्यनि

पू॰श्री॰ धायात्मनश्च सर्वं पूर्णपात्रं निनयन्वाचयेन्माहं प्रजां परासिचं या नः सया
१२ वरीस्थना। समुद्रे वो निनयानि स्वं पाथो अपीथेति वेदं तृणान्यग्रे गृहीत्वा वि
धून्वन्नस्तंततं स्तृणन्त्सव्येन गार्हपत्याहवनीयमेति तंतुं तन्वन्नजस्रेणा
नुमन्त्रिहीति शेषं निधाय प्रत्यगुदगाहवनीयादवस्थाय स्थाल्याः स्रुवेणा
दाय सर्वप्रायश्चित्तानि जुहुयात्स्वाहाकारांतैर्मंत्रैर्न चेन्मंत्रे पठितो यत्किंचा
प्रेषितो यजेदन्यत्राप्येवंभूतो व्यक्तहोमोभ्याधानोपस्थानानि च। अयाश्चा
ग्नेस्यनभिशस्तीश्च सत्यमित्त्वमया असि। अयासा वयसा हृतो यासन्हव्यमू
हिषे या नो धेहि भेषजं स्वाहा। अनो देवा अवंतु न इति द्वाभ्यां व्याहृतिभिश्च भूः १२

स्वाहा भुवः स्वाहा स्वः स्वाहा भूर्भुवः स्वः स्वाहेति हुत्वा संस्थाजपेनोपस्थाय ती
र्थेन निष्क्रम्यानियमं ओं च मे स्वरश्च मे यज्ञोप च ते नमश्च। यत्ते न्यूनं तस्मै त उ
पयत्तेतिरिक्तं तस्मै ते नम इति संस्थाजप इति होतुः॥ ११॥ अथ ब्रह्मणो हो
त्राचमनं यज्ञोपवीतशौचानि नित्यः सर्वकर्मणां दक्षिणतो ध्रुवाणां व्रज
नं वा वार्हिर्वेदियां दिशं व्रजेयुः सैव तत्र प्राची चेष्टा स्वमंत्राः स्फः स्थानासनयो
र्विकल्पस्तिष्ठेध्यो माध्वर्ये वषट्कारो आसीतान्यत्र समस्तपाण्यंगुष्ठेनाहव
नीयं परीत्य दक्षिणतः कुशान्पप्रविशे बृहस्पतिर्ब्रह्मा ब्रह्मसदन आशिष्यते बृ
हस्पते यज्ञं गोपायेत्युपविश्य जपेदेष ब्रह्मजपः सर्वयज्ञतंत्रेषु साग्नौ यत्रो

पृ॰श्रो॰ प्रवेशनमुपविष्टमति सर्जयेत्ब्रह्मन्नपः प्रणेष्यामीति श्रुत्वा भूर्भुवः स्वर्बृ
१३ हस्पतिप्रसूतइतिजपित्वाप्रणयेत्यतिसृजेत्सर्वत्रयथाकर्मत्वारेशाः प्रण
वाद्युत्त्वैरूर्ध्वंवाप्रणवादेत ऊर्ध्वंवाग्यतआस्तेआहविष्कृतउद्वादनादामा
र्जनात्यज्ञोसोमेषुधर्मादिचातिप्रैषादिचोत्सुब्रह्मण्यायाः प्रातरनुवाकाद्यात
र्यामाद्दूरिवतोनुसवनमेळायास्तोत्रेषतिसर्जनाद्यावषट्कारादेदचःप
वमानेषुयत्वकिंचमंत्रवंधोत्राशेषआपतिश्चर्यत्रत्वग्निः प्रणीयंतेपिसप्तसो
मेतदादितत्रवाग्यमनंदक्षिणतश्चब्रजेजपंस्याश्रुः शिशानइतिसूक्तंसमा
प्योपवेशनाद्युक्तंनतुसौमिकेप्रणयनेब्रह्मजपोन्यत्रविसृष्टवागबहुभा १३

षीयज्ञमनाविपर्यासेंतरितेमंत्रेकर्मणिवास्यातेवोपलक्ष्यवाजान्वाव्याहृतिं
जुहुयाद्दक्षिणेचेद्भूरितिगार्हपत्येयजुष्टोभुवइतिदक्षिणआग्नीध्रीयेसोमेषु
सामतः स्वरित्याहवनीयेसर्वतोविज्ञानेवाभूर्भुवः स्वरित्याहवनीयएवंप्र
कप्रयाजेष्वांगारंबहिष्परिधिनिर्दृत्तंस्कववदंडेनाभिनिदध्यान्मातपोमाय
ज्ञस्तपन्मायज्ञपतिस्तपत। नमस्तेअस्त्वायतेनमोरुद्रपरायतेनमोय त्रनिषी
दसीत्यमुंमाहिंसीरमुंमाहिंसीरिति चेप्रतिदिशमध्वर्युयजमानोपुरस्ताद्ब्रह्म
ब्रह्मयजमानौदक्षिणतोहोतृपत्नीयजमानान्पश्चाद्दाग्नीध्रयजमानाउत्तरतो
थेनमन्तुप्रहरेदाहंयज्ञंरदेनिर्कतेरुपस्थान्तंदेवेषुपरिददामिविद्वान्। सप्र

पू·श्रौ·
१४ जास्त्वंज्ञानहिमामदंतंइहनोदेवामयिशर्मयच्छतेतितमभिजुहुयात्सहस्रशृं
गोवृषभोजातवेदास्तोमपृष्ठोघृतवान्सुप्रतीकः ॥ मानोहिंसीद्धिंसितोने
त्वाजहामिगोपोषंचनोवीरपोषंचयच्छस्वाहेति ॥ १२ ॥ प्राशित्रमाह्रियमाण
मीक्षतेमित्रस्यत्वाचक्षुषाप्रतीक्षइतिदेवस्यत्वासवितुःप्रसवेश्विनोर्बाहुभ्यां
पूष्णोहस्ताभ्यांप्रतिगृह्णामीतितदंजलिनाप्रतिगृह्यपृथिव्यास्त्वानाभौसाद
याम्यदित्याउपस्थइतिकुशेषुप्रागग्रंइनिधायांगुष्ठोपकनिष्ठिकाभ्याम्संखादन्
प्राश्नीयादग्नेष्ट्वास्येनप्राश्नामिबृहस्पतेर्मुखेनेत्याचम्यान्वाचामेत्सत्येनत्वा १६
भिजिघर्मियाअस्त्वंतर्देवतास्त्वाइदंशामयंतु । चक्षुःश्रोत्रंप्राणान्मेमाहिंसीरि

तींद्रस्यत्वाजठरेदधामीतिनाभिमालभेतप्रक्षाल्यप्राशित्रहरणंत्रिरनेना
भ्यात्ममपोनिनयतेमार्जयित्वास्मिन्ब्रह्मभागंनिदध्यात्पश्चात्कुशेषुयज
मानभागममन्वाहार्यमवेक्षतेप्रजापतेर्भागोस्यूर्जस्वान्पयस्वानक्षितिरसि
मामेक्षेष्ठाअस्मिंश्चलोकेमुष्मिंश्चप्राणापानौमेपाहिकामायत्वेत्यस्पृशन्नव
घ्रायांगुष्ठोपकनिष्ठिकाभ्यांशिष्टंगृहीत्वाब्रह्मभागेनिदध्याद्ब्रह्मन्प्रस्थास्याम
इतिश्रुत्वाबृहस्पतिर्ब्रह्माब्रह्मसदनआशिष्टबृहस्पतेयज्ञमजूगुपःसयज्ञंपा
हिसयज्ञपतिंपाहिसमांपाहिभूर्भुवःस्वर्बृहस्पतिप्रसूतइतिजपित्वों ३ प्रति
ष्ठतिसमिधमनुजानीयात्संस्थितेजघन्यऋत्विजांसर्वप्रायश्चित्तानिजुहुया

पू॰श्रौ॰ त्तमितरेणान्वालभेरन्होतारंवैतयोर्नित्यहोमः सर्वेसंस्याजेपेनोपतिष्ठंतउप
१५ तिष्ठंते १३ इतिप्रथमोध्यायः॥ ॥ हरिः ॐ ॥ ।पौर्णमासेनेष्टि
पशुसोमाउपदिष्टाः तेरमावास्यायांपौर्णमास्यांवायजेतराजन्यश्चाग्निहोत्रं
जुहुयात्तपस्विनेब्राह्मणायेतरंकालंभक्तमुपहरेद्व्रतसत्यशीलः सोमकृत्त
राज्जुहुयाद्बहूषुबहूनामनुदेशआनंतर्ययोगोहि द्वेतुयाज्यानुवाक्येअदृष्टा
देशेनित्ये अग्न्याधेयंकृत्तिकासुरोहिण्यांमृगशिरसिफल्गुनीषुविशा
खयोरुत्तरयोः प्रोष्ठपदयोरेतेषांकस्मिंश्चिद्वसंतेपर्वणिब्राह्मणआदधीत
ग्रीष्मवर्षाशरत्सुक्षत्रियवैश्योपकृष्टायस्मिन्कस्मिंश्चिद्वावादधीतसोमे १५

नयक्ष्यमाणोनर्तुंपृच्छेन्ननक्षत्रमश्वत्थाच्छमीगर्भादरणीआहरेदनपेक्षमाणो
योअश्वत्थः शमीगर्भआरुरोहत्वेसचा ॥ तंत्वाहरामिब्रह्मणायज्ञियैः केतुभि
ः सहेतिपूर्णाहुत्यंतमग्न्याधेयंयदित्विष्टयस्तत्रयुः प्रथमायामग्निरग्निः पव
मानोग्नआयूंषिपवसेग्नेपवस्वस्वपाः सहव्यवाळमर्त्योग्निर्होतापुरोहितइति
स्विष्टकृतः संयाज्येइत्युक्ते सौविष्टकृतीप्रतीयात्सर्वत्रदेवतागमेनित्यानामपा
योयास्विष्टकृतमंतराज्यभागौचैतास्तत्स्थानेएषसमानजातिधर्मौद्वितीय
स्यांवृधन्वंतावग्निः पावकोग्निः शुचिः सनः पावकदीदिवोग्नेपावकरोचिषा
॥ अग्निः शुचिव्रततमउदग्नेशुचयस्तवसाक्रान्विभ्राअभियुजोग्निमी

श्रौ·सू·
१६

ळेपुरोहितमितिसंयाज्येतृतीयस्यांसामिधेन्यावावपनेप्रागुपोत्तमा
याःपृथुपाजाअमर्त्यइतिद्वेधाय्येइत्युक्तएतेप्रतीयात्सुष्टिमंतावग्निना
रयिमश्नवदित्यस्मानोअमीवहेत्यग्नीषोमाविंद्राग्नीविष्णुरितिवैकल्पि
कान्यदितिरुतत्वामदितेमहिमहीमूषुमातरंसुव्रतानाम्तस्यपत्नीमव
सेउर्वमे।तुविक्षत्रामजरंतीमुरूचींसुशर्माणमदितिंसुप्रणीतिं।प्रेषोअ
ग्नइमोअग्नइतिसंयाज्येविराजाविस्पृक्तएतेप्रतीयादितितिस्रआद्यांत
मेवैवस्यानामाधानतथासतितत्स्यामेवधाय्येविराजावितिमात्रेविकारे १६
वैराजतंत्रेतिप्रतीयादाधानाद्यादत्राराज्ञमजस्त्रोअत्यंततुगतश्रियः॥३॥

उत्सर्गेपरणेहेगार्हपत्यंप्रज्वल्यदक्षिणाग्निमानीयविद्युल्लाद्दिनवतो
वैकयोनयइत्येकेध्रियमाणंप्रज्वल्यारणिमंतंवामथित्वागार्हपत्याद्दाहव
नीयंज्वलंतमुद्धरेद्देवंत्वादेवेभ्यःश्रियाउद्धरामीत्युद्धरेदुध्रियमाणउ
द्धरपाप्मनोमायदविद्वान्यच्चविद्वांश्चकार।अन्हायदेनःकृतमस्तिकिं
चित्सर्वस्मान्मोद्धृतःपाहितस्मादितिप्रणयेदमृताहुतिममृतायांजुहो
म्यग्निंपृथिव्याममृतस्ययोनौ।तयानंतंकाममहंजयानिप्रजापतिः
प्रथमोयंजिगायाग्नावग्निःस्वाहेतिनिदध्याद्दादित्यमभिमुखंएवंप्रात
र्व्युष्टायांनमेवाभिमुखोराज्ञायदेनइतिनुप्रणयेदतऊर्ध्वमाहिताग्निर्ब्र

श्रौ·सू·
१७

तच्चार्यो होमोदत्तुदरितेहोमीचोदयाद्दस्तमितेहोमोनित्यमाचमनमृतसत्यास्मै
त्वापर्युक्षामीतिजपित्वापर्युक्ष्यैवत्रिस्त्रिरेकैकंपुनःपुनरुदकमादायानंतर्यैव
कल्पोदक्षिणंत्वेवप्रथमंविज्ञायतेपितावाएषोग्नीनांयद्दक्षिणःपुत्रोगार्हप
त्यःपौत्रआहवनीयस्तस्मादेवंपर्युक्षेद्गार्हपत्यादविच्छिन्नामुदकधारांहरेत्तं
तुंतन्वन्रजसोभानुमन्विहीत्याहवनीयात्पश्चाद्गार्हपत्यस्योपविश्योद
ंगारान्पोह्येत्स्त्रुकृतस्त्रुतस्थसुकृतंकरिष्यथेतितेष्वग्निहोत्रमधिश्रयेद
धिश्रितमध्यधिश्रितंमधिश्रितंहिड्डुइतिगौःइळायास्पदंघृतवच्चराचरंजा
तवेदोहविरिदंजुषस्व॥ येग्राम्याःपशवोविश्वरूपास्तेषांसप्तानांमयिपु १७

ष्टिरस्त्वितिवानदध्यधिश्रयेद्दधिश्रयेदित्येके॥ २॥ पयसानित्यहोमोय
वाग्वूरोदनोदधिसर्पिर्ग्रामकामान्नाद्यकामेंद्रियकामतेजस्कामानामधि
श्रितमवज्वलयेदनधिश्रयंदध्यग्निष्टेतेजोमाहार्षुरितिस्त्रुवेणप्रतिषिंच्या
न्नवांशांनिरस्यमृतमसीतिंयोरव्यतिचारःपुनर्ज्वलनापरिहरेत्त्रिरंतरितं
रक्षोंतरिताअरातयइतिसमुदंतंकर्षेन्निवोदग्वद्वासयेद्दिवेत्वांतरिक्षाय
त्वापृथिव्यैत्वेतिनिदधत्स्त्रुकुतन्हृतनस्त्रुस्त्रुकृतमकाष्टेत्यंगारानतिसृज्यस्त्रु
कस्तुवंप्रतितप्येत्प्रत्युष्टंरक्षःप्रत्युष्टाअरातयोनिष्टप्तंरक्षोनिष्टप्ताअरात
यइत्युत्तरतःस्थाल्याःस्त्रुचमासाद्यांगुष्ठयानीत्यतिसृजेयीनोहिनाग्निरा

श्रौ·पू·
१८

चंम्यापरेणवेदिमतिव्रज्यदक्षिणतउपविश्यैतत्तुल्तोमन्त्रयेत्यतिसृजेदृति
स्टष्टोभूरिकाभवइळास्वरिळास्वधइळेतिस्रुवपूरमन्त्रयेदथियमथियंपू
र्णतमंयोनुज्येष्ठम्रथिमिछेत्स्मुत्राणांयोस्यपत्रःप्रियःस्यात्तंप्रतिपूर्णमन्त्र
येत्स्थालीमभिमृश्यसमिधंस्रुचंचोध्यधिगार्हपत्यंहृत्वाप्राणसंमितामाह
वनीयसमीपेकुशेषूपसाद्यजान्वाच्यसमिधमादध्यादिजतांत्वाग्निज्योति
षंरात्रिमिष्टकामुपदधेस्वाहेतिसमिधमाधायाविद्युदसिविद्यमेपाप्मानमग्ने
श्रेत्यपउपस्पृश्यप्रदीप्तांद्व्यंगुलमात्रेभिजुहुयाद्भूर्भुवःस्वरो३मग्निर्ज्यो
तिर्ज्योतिरग्निःस्वाहेतिपूर्वामाहुतिंहुत्वाकुशेषुसादयित्वागार्हपत्यमवेक्ष १८

नेपश्यन्नेमयछेत्यथोत्तरांतूष्णींभूयसीमसंसृष्टांप्राग्दयुत्तरतोवाप्रजापतिं
मनसाध्यायन्तूष्णींहोमेषुसर्वत्रभूयिष्ठंस्रुचिशिष्ट्वाचिरंत्तप्रकंप्यावमृज्य
कुशमूलेषुनिमार्ष्टिपशुभ्यस्त्वेतितेषांदक्षिणतउत्तानाअंगुलीःकरोतिप्रा
चीनावीतीतूष्णींस्वधापितृभ्यइतिवापोवनिनीयेदृष्टिरसिदृश्वमेपाप्मान
मक्षुश्रवेत्यपउपस्पृश्याहितानिरनुमंत्रयेतोधानमत्वोतेनऋषिणाते
नब्रह्मणानयादेवतयांगिरस्वद्ध्रुवासीदेतिसमिधंताअस्यसूददोहसइ
तिपूर्वामाहुतिमुपोथ्यायोत्तरांकांक्षेतेक्षमाणोभूर्भुवःस्वःसुप्रजाःप्रजाभिः
स्यांसुवीरोवीरैःसुपोषःपोषैराग्नेयीभिश्चोग्नआयूंषिपवसइतितिसृभिः॥ ३॥

संवत्सरे संवत्सरे यवाग्वा पयसा वा स्वयं पर्वणि जुहुयादृत्विजा मे कत्र
रं कालमंतेवासी वा स्त्रष्टद्दे कर्मसु दृढ्र्त्याप्र क्षयेदपरयो वा कृत्वायुषेत्वा
प्राश्नामीति प्रथमं मन्नाद्याय त्वेत्युत्तरं तूष्णीं समिधमाधायाग्नये गृहप
तये स्वाहेति गार्हपत्ये नित्योत्तरां तूष्णीं समिधमाधायाग्नये संवेशपतये
स्वाहेति दक्षिणेग्नये त्वाद्यायान्नपतये स्वाहेति वा नित्योत्तरा भक्षयित्वाभ्यात्म
मपः स्रुक्चाग्निनयते त्रिः सर्पदेवजनेभ्यः स्वाहेत्यथैनां करौ प्रक्षाल्य च तत्र
पूर्णाः प्रागुदीच्योर्निनयेदितरभ्यः स्वाहा हरिभ्यः स्वाहा सप्तऋषिभ्यः स्वाहेतर १९
जनेभ्यः स्वाहेति पंचमी कशादेशे पृथिव्याममृतं जुहोम्यग्नये वैश्वानराय

स्वाहेति षष्ठीं पश्चाद्गार्हपत्यस्य प्राणममृते जुहोम्यमृतं प्राणे जुहोमि स्वाहेति
प्रनाप्यां तर्वेदि निदध्यात्परिकर्मिणे वा प्रयच्छेदग्रेणाहवनीयं परीत्य समि
ध आदध्यात्स्वस्ति स्वस्ति स्व उद्दृत्य स्वस्तिपंथ प्रथमां समंत्रो माहवनीये दीदिही
ति गार्हपत्ये दीदायेति दक्षिणे दीदिदाये त्युक्तं पर्युक्षणं ताभ्यां परिसमूहनं
पूर्वे तु पर्युक्षणादेवं प्रातरुपोदयं व्युषित उदिते वा सत्यकृताभ्यां त्वेति प
र्युक्षणमामुत्रे ष्यामीत्यनिसर्जने हरिणी त्वा सूर्य ज्योतिषमहरिष्टकामु
पदधे स्वाहेति समिदाधानं भूर्भुवः स्वरों २ सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहे
ति होममुन्मार्जनं च ॥७॥ प्रवत्स्यन्नग्नीन्प्रज्वाल्याचम्यातिक्रम्योपतिष्ठत

श्रौ.सू. आहवनीयंशंस्यपशून्मेपाहीतिगार्हपत्यंनर्यप्रजांमेपाहीतिदक्षिणमथ
२० र्वपितुंमेपाहीतिगार्हपत्याहवनीयावीक्षेतेमान्मेमित्रावरुणौगृहान्गोपा
यतंयुवंॅअविनष्टानविहृतान्पूषैनानभिरक्षत्वस्माकंपुनरायनादिति
यथेतंप्रत्येत्यप्रदक्षिणंपरियन्नाहवनीयमुपतिष्ठतेॅममनामप्रथमंजा
तवेदःपितामाताचदधतुर्यदग्रे॥ तत्वंबिभृहिपुनरामदेतोस्तवाहंना
मबिभराण्यग्नइतिप्रव्रजेदनपेक्षमाणोमाप्रगामेतिसूक्तंजपन्नाराद
ग्निभ्योवाचंविसृजेत्सदासुगःपितुमांअस्तुपंथाइतिपंथानमवरुत्योप २०
पस्थिताग्निश्चेत्प्रवासमापद्येतैहेवसंतत्रसंतंत्वाग्नेहृदावाचामनसावा

बिभर्मि। तिरोमासंतंमाप्रहासीर्ज्योतिषात्वावैश्वानरेणोपतिष्ठतइतिप्रति
दिशमग्नीनुपस्थायापिपंथामगन्महीतिप्रत्येत्यसमित्पाणिर्वाग्यतोग्नीज्व
लतःश्रुत्वाभिक्रम्याहवनीयमीक्षेतविश्वदानीमाभरंतोनातुरेणमनसा।
अग्नेमातेप्रतिवेशारिषामं। नमस्तेअस्तुमीढुषेनमस्तउपसद्वने। अग्नेशंभ
स्वतन्वःसंमारभ्यासृजेत्यग्निषुसमिधउपनिधायाहवनीयमुपतिष्ठतेॅस
मनामतवचजातवेदोवाससीइवविवसानौचरावः। तेबिभृवोदक्षसेजी
वसेचयथायथन्नौतन्वौजातवेदइतितनःसमिधोभ्यादध्यादाहवनीयेॅअ
गन्मविश्ववेदसमस्मभ्यंवसुवित्तमं॥ अग्नेसम्राळभिद्युम्नमभिसहआय

पू०श्रौ० छस्वस्वाहेतिगार्हपत्येयमग्निर्गृहपतिर्गार्हपत्यः प्रजायावसुवित्तमः॥ अग्नेगृहपते
२१ भिद्युम्नमभिसह आयछस्वास्वाहेतिदक्षिणेयमग्निः पुरीष्योरयिमान्पुष्टिवर्धनः॥
अग्नेपुरीष्याभिद्युम्नमभिसह आयछस्वस्वाहेतिगार्हपत्याहवनीयावीक्षेतेमा
न्मेमित्रावरुणौगृहानजूगुपतंयुवं॥ अविनष्टानविहृतान्पूषैनानभ्यरक्षीदास्मा
कंपुनरायनादितियद्येतंप्रत्येत्यप्रोष्यभूयोदस्त्रारात्रौचतुर्गृहीतमाज्यंजुहुयान्म
नोज्योतिर्जुषतामाज्यंमौविछिन्नंयज्ञंसमिमंदधातु॥ याइष्टाउषसोयाअनिष्टा
स्ताः संतनोमिहविषाघृतेनस्वाहेत्यग्निहोत्राहोमेचप्रतिहोममेकेपरिसमुह्या २१
दग्विहारादुपविश्यभूर्भुवः स्वरितिवाचंविसृजेतगृहानीक्षेताप्यनाहिताग्नि

गृहामाबिभीतोपवस्वस्त्यं वो स्मासु च प्रजायध्वंमावबेगोपतीरिषादितिप्रप
द्येतगृहानहंसुमनसःप्रपद्येवीरघ्नोवीरवतः स्रुवीरान्॥ इरांवहंतोघृतमुक्ष
माणाः स्तेष्वहंसमनाः संविशानीनिंद्रानेवंशंग्मशंयोःशंयोरितित्रिरनुवीक्षमाणो
विदितमप्यलीकंनतदहस्त्रोपयेयुर्विज्ञायतेभयंवोभयंमेस्त्विंत्यवोपतिष्ठेतेप्र
वसन्नप्यन्येत्याहरहर्वेति ५ अमावास्यायामपराह्णेपिंडपितृयज्ञोदक्षिणाग्ने
रेकोल्मुकंप्राग्दक्षिणाप्रणयेद्येरूपाणिप्रतिमुंचमानाअसुराःसंतःस्वधया
चरंति॥ परापुरोनिपुरोयेभरंत्यग्निष्टाल्लोकात्प्रणुदात्वस्मादितिसर्वकर्माणि
नौमाधायोभोपरिस्तीर्यदक्षिणाग्नेःप्रागुदक्प्रत्यगुदग्वैकेकत्राःपात्राणिसा
दिशमुपस

श्री·सू·
२२

दर्व्यैचरुस्थालीशूर्पंस्फ्योलूखलमुसलंस्रुकस्रुवकृष्णाजिनंसकृदाछिन्नं
ध्ममेक्षणकमंडलूंदक्षिणतोग्निष्ठमारुह्यचरुस्थाल्यांव्रीहीणांपूर्णांनिरुप्य
परिसन्नानिदध्यात्कृष्णाजिनउलूखलंकृत्वैतरान्यत्नवहन्यादविवेचम
वहतान्त्सकृत्प्रक्षाल्यदक्षिणाग्नौश्रपयेद्दर्व्यागतिश्रणीतात्स्फ्येनलेखामुल्लि
खेदपहताअसुरारक्षांसिवेदिषदइतितामभ्युक्ष्यसकृदाछिन्नैरवस्तीर्यासादये
दभिघार्यस्थालीपाकमाज्यंसर्पिरज्जुस्मृतंनवनीतंवोत्पूतंध्रुवायामाज्यंकृत्वा
दक्षिणतआंजनाभ्यंजनकशिपूपबर्हणानिप्राचीनावीतीध्ममुपसमाधायमे
क्षणेनादायावदानसंपदाजुहुयात्सोमायपितृमतेस्वधानमोग्नयेकव्यवाह २२

नायस्वधानमइतिस्वाहाकारेणवाग्निंपूर्वंयज्ञोपवीतीमेक्षणमनुप्रहृत्यप्राची
नावीतीलेखांत्रिरुदकेनोपनयेच्छुंधंतांपितरःशुंधंतांपितामहाःशुंधंतांप्र
पितामहाइतितस्यांपिंडांनिपृणीयात्पराचीनपाणिःपित्रेपितामहायप्रपिता
महायैतत्तेसौयेचत्वामत्रान्वितितस्मैतस्मैयएषांप्रेतास्युरितिगाणगारिःप्र
त्यक्षमितरानर्चयेत्तदर्थत्वात्सर्वेभ्यएवनिपृणीयादितितौल्वलिःक्रियागुण
त्वादपिजीवांतथात्रिभ्यःप्रेतेभ्यएवनिपृणीयादितिगौतमःक्रियात्यर्थकारि
तोपायविशेषोजीवमृतानांनपरेभ्योनधिकारांनप्रत्यक्षंनजीवेभ्योनिपृणीयां
नजीवांतर्हितेभ्योजुहुयाज्जीवेभ्यःसर्वंहुतंसर्वजीविनोनामान्यविद्वांस

श्रा॰सू॰ २३ नपितामहप्रपितामहेति ॥ निष्टतानत्तुमंत्रयेतात्रपितरोमादयध्वंयथा
भागमावृषायध्वमितिसव्यावृदुदंङ्मुखस्त्वयथाशक्त्युप्राणंनासित्वाभिप
र्यावृत्यामीमदंतपितरोयथाभागमावृषायीषतेतिचरोःप्राणभक्षंभक्ष
येन्निन्वंनिनयनमसावभ्यंक्ष्वासावंक्ष्वेतिपिंडेषुभ्यंजनांजनेवासोदद्या
दूर्णासूर्णास्तुकांवापंचाशद्वर्षतायाऊर्ध्वंस्वलोमैतद्वःपितरोवासोमानो
तोन्यत्पितरोयुग्ध्वमित्यथैनानुपतिष्ठेतनमोवःपितरइषेनमोवःपि
तरऊर्जेनमोवःपितरःशुष्मायनमोवःपितरोघोरायनमोवःपितरोजी २३
वाय~~नमोवःपितरोजीवाय~~नमोवःपितरोरसाय॥स्वधावःपितरोनमोवः

पितरोनमएतद्युष्माकंपितरइमाअस्माकंजीवावोजीवंतइहसंतःस्याम॥
मनोन्वाहुवामहइतिचतिसृभिरथैनान्प्रवाहयेत्परेतनपितरःसोम्यासो
गंभीरेभिःपथिभिःपूर्विणेभिः॥दत्तायास्मभ्यंद्रविणेहभद्रंरयिंचनःसर्ववी
रंनियच्छतेत्यग्निंप्रत्येयादग्नेतमद्याश्वंनस्तोमैरितिगार्हपत्यंयदंतरि
क्षंपृथिवीमुतद्यांयन्मातरंपितरंवाजिहिंसिम॥अग्निर्मातस्मादेनसोगा
र्हपत्यःप्रमुंचतुकरोतुमामनेनसं॥वीरंमेदत्तपितरइतिपिंडानांमध्यमं
पत्नींप्राशयेदाधत्तपितरोगर्भंकुमारंपुष्करस्रजं॥यथायमरपाअस
दित्यपश्चिनतरावतिप्रणीतेवायस्यवागंतुरंनकाम्याभावःसप्राश्नीयान्

श्रौ.सू. महारोगेणवाभिततः प्राश्नीयादन्यतरांगतिंगच्छेत्येवमनाहिताग्निर्नि
२५ त्येश्रपयित्वातिप्रणीयजकुद्याद्विवत्याज्ञाणामुत्सर्गेरत्नणंद्वितीयमद्गिके
७ दर्शपूर्णमासावारप्स्यमानोन्वारंभणीयामग्नाविष्णूसरस्वतीसरस्वा
नग्निर्भगी॥ अग्नाविष्णूसजोषसेमावर्धंतुवांगिरः॥ द्युम्नैर्वाजेभिरागतं॥
अग्नाविष्णूमहितद्धामप्रियंवांवीथोघृतस्यगुह्याजुषाणौ॥ दमेदमेसुष्टुति
र्वावृधानाप्रतिवांजिह्वाघृतमुच्चरण्यत्॥ पावकानःसरस्वतीपावीर
वीकन्याचित्रायुःपीपिवांसंसरस्वतोदिव्यंसुपर्णंवायसंबृहंतंमासवं २५
सवितुर्यथासनोराधांस्याभरेत्याधानाद्यद्यामयावीयदिवार्थोव्यथेर

त्पुनराधेयइष्टिस्तस्यांप्रयाजानुयाजान्विभक्तिर्यजेत्समिधःसमिधोग्ने भि
ग्नआज्यस्यव्यंतु। तनूनपादग्निमग्नआज्यस्यवेत्विळोअग्निनाग्नआ स्य
ज्यस्यव्यंतु बर्हिरग्निरग्नआज्यस्यवेत्वितिसमिधाग्निंदुवैतेत्युषुब्रवाणि
तइत्याग्नेयावाज्यभागौवृधिमद्दिंडुमंतावित्याचक्षतेतथानुवृत्तिरि
ज्याचनित्यंपूर्वमनुब्राह्मणिनोग्नआयूंषिपवसइत्युत्तरंनित्यस्तूत्तरेहवि
रात्रुआग्नेयंहविरधात्यग्नेक्रतोर्भद्रस्याभिष्टेअद्यगीर्भिर्गृणंतएभिर्नोअ
र्केरग्नेनमद्याश्वन्नस्तोमैरितिसंयाज्येदेवंबर्हिरग्नेर्वसुवनेवसुधेयस्य
वेतु॥ देवोनराशंसोग्नोवसुवनेवसुधेयस्यवेत्विति ८ आग्रयणंव्रीहि

श्रौ·सू· श्यामाकयवानांसस्यनाभीयादग्निहोत्रमकृत्वायदावर्षस्यतत्तस्यौद
२५ थाग्रयणेनयजेतापिहिदेवाआकुस्तस्तेनूनंवर्षस्याग्रयणेनहियजन्त
इत्यग्निहोत्रीवैनानादयितातस्याःपयसाजुहुयादपिवाक्रियायवेष्टि
ष्टिस्तुराज्ञःसर्वेषांचैकेश्यामाकेष्टांसौम्यश्चरुःसोमयास्तेमयोभुवोय
तेधामानिदिवियापृथिव्यामित्यवांतरेकायानित्यंजपमुक्त्वासव्येपाणौकृ
त्वेतरेणाभिमृशेत्प्रजापतयेत्वाग्रहंगृण्हामिमह्यंश्रियैमह्यंयशसेमह्यमन्ना
द्यायभद्रान्नःश्रेयःसमनैष्टदेवास्त्वयावसेनसमशीमहित्वा॥सनोमयो
भूःपितवाविशेहशंनोभवद्विपदेशंचतुष्पदइतिप्राश्याचम्यनाभिमा २५

लभेतामोसिप्राणतदृतंब्रवीम्यमासिसर्वानसिप्रविष्टःसमेजरांरोगम
पनुद्यशरीरादमामएधिमामृथामदंद्रत्येतेनभक्षिणोभक्षान्तसर्वेत्रनव
भोजनेनथव्रीहियवानांधाय्येविराजोवग्नोद्राविंद्राग्नीवाविश्वेदेवाःसोमो
यदितत्रश्यामाकोद्यावापृथिवीआधायेअग्निमिंधनेसुकर्माणःसुरुचोदेव
यंतोविश्वेदेवासआगतयेकेचज्मामहिनोअहिमायामहीद्यौःपृथिवीचनः
प्रपूर्वजेपितरानव्यसीभिरिति ९ अथकाम्याआयुष्कामेष्टांजीवातुमंता
वानोअग्नेस्कचेतुनात्वंसोममहेभगमित्यग्निरायुष्मानिंद्रस्त्रातायुष्टेविश्व
तोदधदयमग्निर्वरेण्यः॥पुनस्तेप्राणआयातुपरायक्ष्मंसुवामिते॥आयु

श्रौ·सू·
२८

र्दोअग्नेहविषोजुषाणोघृतप्रतीकोघृतयोनिरेधि ॥ घृतंपीत्वामधुचारु
गव्यंपितेवपुत्रमभिरक्षतादिमं ॥ त्रातारमिंद्रमवितारमिंद्रंमांतेअस्यांस
हसावन्परिष्टौपाहिनोअग्नेपायुभिरजस्रैरग्नेत्वंपारयानव्योअस्मानि
तिसंयाज्येस्वस्त्ययन्यांरक्षितवंताविग्नेरक्षाणोअंहसस्त्वंनःसोमविश्वत
इत्याग्निःस्वस्तिमान्स्वस्तिनोदिवोअग्नेपृथिव्याआरेअस्मदमतिमारेअंह
इतिपूर्वयोक्तेसंयाज्येपुत्रकामेष्ट्यामग्निःपुत्रीयस्मैत्वंसुकृतेजातवेदोय
स्त्वाहृदाकीरिणामन्यमानोग्निस्तुविश्रवस्तममितिद्वेसंयाज्येआग्नेय्या
उत्तरैर्नित्यमृधन्वतस्तुभ्यंताअंगिरस्तमाश्यामतंकाममग्नेतवोतीतिक्रा २८

मार्येवैमृध्याउत्तरैर्विनइंद्रमृधोजहिमृगोनभीमःकुचरोगिरिष्ठाःसृ
ण्निमिंद्रसत्र्युतिंप्रच्युतिंजघनच्युतिं ॥ प्रनाकाफानआभरेंद्रयक्ष्यन्निव
सक्थ्यौ ॥ विनइंद्रमृधोजहि ॥ न्वनीरखुदद्यथासर्पमभिनःसुष्टुतिंनयेंतीड
यदात्रेपुनर्दात्रेवर्यानिनोधनानिकृत्वोजिनासिमन्युनो ॥ इंद्राजविथिन
स्तान्यनेनहविषापुनःपुनर्नइंद्रोमघवाददातु ॥ धनानिशक्रोधनीः
सुराधाः ॥ अस्मद्र्यक्कृणुतांयाचितोमनःश्रुष्टीनइंद्रोहविषामृधातीत्या
शानामाशापालेभ्योवात्रानामाशापालेभ्यश्चतुर्भ्योअमृतेभ्यः ॥ इदंभू
तस्याध्यक्षेभ्योविधेमहविषावयं ॥ विश्वाआशामधुनासंसृजाम्यनमी

श्रौ·सू· २७ वा आपओषधयःसंतुसर्वाः॥अयंयजमानोमृधोव्यस्यत्वग्रभीताःप
शवःसंतुसर्वइतिलोकेष्टिः पृथिव्यंतरिक्षंद्यौरितिदेवताः पृथिवीमात
रंमहीमंतरिक्षमुपब्रुवे। बृहस्पतिमूतयेदिवं॥विश्वंबिभर्तिपृथिव्यंत
रिक्षंविपप्रथे। दुहेद्यौर्बृहतीपयः॥वर्ममेपृथिवीमह्यंतरिक्षंस्वस्तये
॥द्यौर्मेशर्ममहिश्रवइतितिसृस्त्रयाणांप्रथमेप्रथमस्योत्तरेमध्यमस्यो
त्तमाप्रथमाचोत्तमस्यै।१०।मित्रंविंदामहावैराज्यग्निःसोमोवरुणो
मित्रइंद्रोबृहस्पतिःसवितापूषासरस्वतीत्वष्टेत्येकप्रदानाः॥अग्निः
सोमोवरुणोमित्रइंद्रोबृहस्पतिःसवितायःसहस्री॥पूषानोगोभिरव २७

सासरस्वतीत्वष्टारूपेणसमनक्तुयज्ञं॥प्रतिलोममादिश्ययजेद्देवयजा
महेत्वष्टारंसरस्वतींपूषणंसवितारंबृहस्पतिमिंद्रंमित्रंवरुणंसोममग्निं॥
।त्वष्टारूपाणिदधतीसरस्वतीभगंपूषासवितानोददातु॥बृहस्पतिर्दद
दिंद्रःसहस्रंमित्रोदातावरुणःसोमोअग्निरित्यष्टौवैराजंतंत्रोस्तासामा
द्याःषळेकहविषःस्नुषाश्वश्रुरीययाभिचरन्यजेतेंद्रःसूरोअतरद्रजां
सिस्नुषासपत्नाश्वशुरोहमस्मि॥अहंशत्रूंजयामिजर्हृषाणोहंवाजंजया
मिवाजसातौ॥इंद्रःस्वरःप्रथमोविश्वकर्मामरुत्वांअस्तुगणवांत्सजा
तैः॥ममस्नुषाश्वश्रुरस्यप्रशिष्टौसपत्नीवाचंमनसउपासतां॥जुष्टा

श्रौ पू. २८ दम्नाअग्नेशर्धमहतेसौभगायेतिसंयाज्येविमतानांसंमत्यर्थेसंज्ञाय
ग्निर्वसुमान्त्सोमोरुद्रवानिंद्रोमरुत्वान्वरुणआदित्यवानित्येकप्रदानाः
॥अग्निःप्रथमोवसुभिर्नोअव्यात्सोमोरुद्रेभिरभिरक्षतुत्मना॥ इंद्रोमरुद्भिर्ऋ
तुथाकृणोत्वादित्यैर्नोवरुणःशर्मयंसत्॥ सममग्निर्वसुभिर्नोअव्यात्संसो
भि मोरुद्रियास्तनूभिः॥ समिंद्रोरातहव्योमरुद्भिःसमादित्यैर्वरुणो विश्ववे
दाईत्यैंद्रामारुतंभिदकामोमरुतोयस्यहिक्षयेपशार्धायमारुतायस्वभान
वईत्यैंद्रीमनूच्यमारुत्यायजेन्मारुतीमनूच्यैंद्र्यायजेदिंद्रंपूर्वंनिग
मेषुमरुतोवेंद्रवाप्रदानाद्रूर्ध्वंमरुतःप्रकृत्यासंपत्तिकामाःसंज्ञानीयें २८

द्रावार्हस्पत्यांप्रधृष्यमाणाआनइंद्राबृहस्पतीअस्मेइंद्राबृहस्पतीइतिय
घपींद्रायचोदयेयुः॥११॥ पवित्रेष्टामपामिदन्यपनेसमुद्रस्यनिवेशनं
॥अन्यंतेअस्मत्तपंतुहेतयःपावकोअस्मभ्यंशिवोभव॥ नमस्तेहरसेशो
चिषेनमस्तेअस्त्वर्चिषे॥ अन्यंतेअस्मत्तपंतुहेतयःपावकोअस्मभ्यंशिवो
भवेतिपावकवत्योधाय्येपावकवंतावाज्यभागावग्नीरक्षांसिसेधति
योधारयापावकयेत्यृचौयाज्येयत्तेपवित्रमर्चिष्याकलशेष्वधावतीतिप
वित्रइत्येतेग्निःपवमानःसरस्वतीप्रियाअग्निःपावकःसवितासत्यप्र
सवोग्निःशुचिर्वायुर्नियुत्वानग्निर्व्रतपतिर्दधिक्रावा॥अग्निर्वैश्वानरो

श्रौ॰ सू॰ विष्णुः शिपिविष्ट उत नः प्रिया प्रियासु स्त्रिमा जुह्वाना युष्मदा नमोभिर्वायुरग्ने
२९ गायत्रप्रीवी योश्वक्रो अश्यामि ते दधिक्राव्णो अकारिषमा दधिक्राः शवसा
पंच कृष्टीर्जुष्टो दमूना अग्ने शर्ध महते सौभगायेति संयाज्ये सैषा संवत्सर
मतिप्रवसतः श्रद्धिकामो वा तदेषाभियज्ञगाथा गीयते ॥ वैश्वानरीं व्रातप
तीं पवित्रेष्टिं तथैव चरेत् ॥ ऋतावानं तौ मयुंजानः पुनाति दशापोरुषमिति। १२
वर्षकामेष्टिः कारीरीति स्या प्रतित्यं चारुमध्वरं मीळे अग्निं स्ववसं नमोभि
रिति धाय्ये याः काश्च वर्षकामे स्यात्कामं ता वपन्नग्ने सं धिष्व वाक्षमे सोमो
अब्रवीदित्याग्निर्धामच्छन्मरुतः सूर्यत्विषश्च पिंज्य उत्तराहिरण्यकेशा र २९

जसो विसारइति द्वे त्वं त्या चिदच्युता धामं ते विश्वं भुवनमधिश्रितमिति वा
वाश्रेव विद्युन्मिमाति पर्वतश्चिन्महि वृद्धो बिभाय सृजंति रश्मिमोजसा व
हिष्ठेभिर्विहरन्यासि तंतुमुदीरय यथा मरुतः ससृग्रतः प्रवो मरुतस्तविषा
उदन्यवं आयन्नरः सुदानवो ददाशुषे विद्युन्महसो नरो अश्मदिद्यवः हके
नियानं हरयः सुपर्णा निदुत्वं नो ग्रामजिनो यथा नरोऽग्ने बाधस्व विमृधो वि
दुर्गहापयत्वा देवापिः शुशुचानो अग्न इति संयाज्ये कृचोन्मयज्ञभिरेके
यजंति संस्थिता यां सर्वा दिश उपतिष्ठेनो छावदन्नवसंगीर्भिराभिरिति चत
स्रभिः प्रत्यृचं सूक्तेन सूक्तेन वा ॥ १३ ॥ अतऊर्ध्वमिष्ट्ययनानि सांवत्सरि

श्रौ. पू.
३१

काणितेषांफाल्गुन्यांपौर्णमास्यांचैत्र्यांवाप्रयोगस्तुरायणमग्निरिंद्रोवि
श्वेदेवाइतिष्टयगिष्टयोनुसवनंमहरहरेकावाग्निहविर्दीक्षायणयज्ञेद्वे
पौर्णमास्योद्वेअमावास्येयजेतेनित्येपूर्वेयथासन्नयत्तोमावास्यायामुत्त
रयोरेंद्रंपौर्णमास्यांद्वितीयंमैत्रावरुणममावास्यायांमानोमित्रावरुणाय
हृहिंस्तंनातिविधेसुदानूइतिप्राजापत्यइकादर्धःप्रजापतेनत्वदेतान्यन्यो
त्वेमेलोकाःप्रदिशोदिशश्चपरावतोनिवतउद्वतश्च॥प्रजापतेविश्वसृ
ज्जीवधन्यइदन्नोदेवप्रतिहर्यहव्यमितिद्यावापृथिव्योरयूनंपौर्णमासे
नामावास्यांदामावास्येनापौर्णमासादसमाम्नातास्वर्थोक्तंत्रविकारो ३१

ध्वर्युर्वोयथास्मैरेंद्रेराजानंत्वग्निमंथनेधाय्येत्वेवैकेदेवतलक्षणायाज्या
नुवाक्यागायत्र्यावतीहूतवत्युपोत्तवतीपुरस्ताल्लक्षणानुवाक्यात्रिष्टुब
नीवीतवतीजुष्टवत्युपरिष्टाल्लक्षणायाज्यापिवान्यस्यछंदसोनतुयाज्या
कसीयसीनोष्णिक्ककुभःबृहतीक्षामनष्टहतरध्ववतीस्तुवर्जयेद्व्यक्तेतुदेवते
नथेवल्लक्षणमपिवाव्यक्तेनधिगच्छेत्सर्वशोनधिगमआग्नेयीभ्यांव्याहृति
भिर्वादेवनामादिश्यप्रणुयाद्यजेत्त्वेनमन्नाभ्यांवेममाश्रृणुधीहवंयंत्वागीर्भि
र्हवामहे॥एदंबर्हिर्निषीदनः॥स्तीर्णंबर्हिरानुषगासदेतंउपेकानाइह
नोअद्यगच्छ॥अहेळतामनसेदंजुषस्ववीहिहव्यंप्रयतमाकृतंमइतिन

पू॰श्रौ॰ मैत्रैआग्नेय्यावनिरुक्ते॥१७॥ चातुर्मास्यानि प्रयोक्ष्यमाणः पूर्वेद्युर्वैश्वानर
२१ पार्जन्यां वैश्वानरो अजीजनदग्निर्नोन व्यसीमर्तं॥ क्षमया वृधानओज
सा॥ पृष्टो दिवि पृष्टो अग्निः पृथिव्यां पर्जन्याय प्रगायत तस्य वातावातानिप
तयंतिविद्युतइत्यग्न्याधेयप्रभृत्यानउपांशुहविषः सोमिकाः प्रायश्चि
त्तिकोन्वायात्येककपालः सर्वत्र वारुणवर्जं सावित्रश्चातुर्मास्येषु प्रधा
नहवींषि चैकैपित्र्योपसदः सतंत्राः पौनराधेयिकी च प्रायत्तमादनुयाजा
दपि वासकमंद्रतंत्रा आग्रूः प्रणववषट्काराउच्चैः सर्वत्र नथाग्रयणेप्रि
यमाहार्यस्तु प्राणसंततः प्रणवः पुरोनुवाक्यायास्तथाग्रूर्वषट्कारो या। ३१

ज्यायास्तं च स्वराण्युपांशोरुच्चानि मंद्राण्युपांशुतंत्राणां १५ प्रातर्वैश्वदे
व्यां प्रेषितोग्निं मंथनीयाअन्वाह पश्चात्सामिधेनीस्थानस्य पदमात्रेव स्था
याभिहिंकृत्याभि त्वादेव सवितर्मही द्यौः पृथिवी च नस्त्वामग्ने पुष्करादधी
तितिसृणामर्धर्चे शिष्ट्वारमेदासंप्रैषादन्यत्राप्यंतर्कचोवसाने जायमा
ने त्वेतस्मिन्नेवावसाने प्रेहं सिन्यत्रिणमिति सूक्तमावपेत उनःपुनराज
न्मनोजातं श्रुत्वानंतरेण प्रणवेन शिष्टमुपसंतनुयादुच्छिष्टेनोत्तरामुत्तमु
वं तु जंतवआयं हस्तेन खादिनमित्यर्धर्चे आरमेत्सुदेवं देववीतये इति द्वे
अग्निनाग्निः समिध्यते त्वं ह्यग्ने अग्निना तं मर्जयंत सुक्रतुं यज्ञेन यज्ञ

पू॰श्रौ॰ ३२ मयजंत देवा इति परिदध्यात्सर्वत्रोत्तमां परिधानीयेति विद्याद्धाय्ये विरा
जौ नवप्रयाजाः आ उत्तमाच्चतुर्थ आवपेत दुरो अग्न आज्यस्य व्यंतूषासा
नक्ताग्न आज्यस्य वीतां दैव्या होतारा अग्न आज्यस्य वीतां तिस्रो देवीरग्न
आज्यस्य व्यंत्वित्यग्निः सोमः सविता सरस्वती पूषा मरुतः स्वतवसो विश्वे
देवा द्यावापृथिवी आ विश्वदेव्यं सत्पतिं वाममद्य सवितर्वाममु श्वः पृषंत
व व्रतेव पंथुक्तं तेऽन्य यजंत तेऽन्यदिहेह वः स्वतवसः प्रचित्रमर्कं गृ
णते तुरायेति नवानुयाजाः षडूर्ध्वं प्रथमाद्देवीर्द्वारो वसुवने वसुधेयस्य ३२
व्यंतु। देवीउषासानक्ता वसुवने वसुधेयस्य वीतां। देवीजोष्ट्री वसुवने

वसुधेयस्य वीतां। देवी ऊर्जाहुती वसुवने वसुधेयस्य वीतां। देवा दैव्या
होतारा वसुवने वसुधेयस्य वीतां। देवीस्तिस्रस्तिस्रो देवीर्वसुवने वसुधे
यस्य व्यंत्वित्यनुयाजानां सूक्तवाकस्य शंयुवाकस्य वोपरिष्टाद्वाजिभ्यो
वाजिनेमनावाद्यादे शं शं नो भवंतु वाजिनो हवेषु वाजेवाजेवत वाजि
शु नो न इत्यूर्ध्वं नवानुयाज्याग्ने वीहीत्यनुवषट्कारो वाजिनस्याग्ने वीही
ति वा यत्र क्व चैकसंप्रैषे द्वौ वषट्कारौ समस्तावेव तत्र द्विरनुमंत्रयेत नचा
गूरुनरस्मिन्वाजिनभक्षमिकामिव प्रतिगृह्योपहवमिच्छेताध्वर्य उप
ह्वयस्व ब्रह्मन्नुपह्वयस्वाग्नीदुपह्वयस्वेति यन्मे रेतः प्रसिच्यते यदा मे

अपिगच्छतियद्वाजायतेपुनः ॥ तेनमाशिवमाविशतेनमावाजिनंकुरु ॥
तस्यतेवाजिपीतस्योपहूतस्योपहूतोभक्षयामीतिप्राणभक्षंभक्षयेदेवम
ध्वर्युर्ब्रह्माग्नीध्रोयजमानःप्रत्यक्षमितरेऽचदीक्षिताःपौर्णमासेनेष्ट्वाचातुर्मा
स्यव्रतान्युपेयात्केशान्निवर्त्तयीतश्मश्रूणिवापयीताधःशयीतमधुमांस
लवणस्त्र्यवलेखनानिवर्जयेदितोमार्यामुपेयाद्वापनंसर्वेषुपर्वस्वाद्योत्त
मयोर्वा ॥ १६ ॥ पंचम्यांपौर्णमास्यांवरुणप्रघासैःपश्चाद्द्वार्यौपौर्णमासिक्या
यावेदेरुपविश्यप्रेषितोऽग्निप्रणयनीयाःप्रतिपद्यतेप्रदेवंदेव्याधियेतिति ३३
स्रइळायास्त्वापदेवयमग्नेविश्वेभिःस्वनीकदेवैरित्यर्धर्चेआरभेदासीनः

प्रथमामन्वाहोपांशुसप्रणवांतत्रस्थानात्स्थानसंक्रमणेप्रणवेनावसायो
त्तुब्धस्योत्तरांप्रहतिपद्यतेप्राणसंततंभवतीतिविज्ञायतउत्तरमग्निमनुव्रज
न्नुत्तराइमंमहेविदथ्यायशूषमयमिहप्रथमोधायियात्वभिरितितुराजन्यवै
श्ययोराद्येपश्चादुत्तरस्यावेदेरवस्थायोत्तरवेदेस्तुसोमेषुनिहितेऽग्नौसीद
होतःस्वउलोकेचिकित्वान्निहोताहोतृषदनेविदानइतिद्वेपरिधायतस्मिन्ने
वासनउपविश्यभूर्भुवःस्वरितिवाचंविसृजेतान्यत्रापियत्रोब्रवन्ननु
व्रजेतिब्रूयन्त्संप्रैषेषुतथैववाग्विसर्गोऽग्निमंथनादिसमानोवैश्वदेव्याह
विषांतुस्थानेषष्ठप्रभृतीनामिंद्राग्नीमरुतोवरुणःकः ॥ इंद्राग्नीअवसा

श्रौ·पू· गतं श्रथ हूत्वमुपतसनोति वाजं मरुतो यस्य हि क्षये राइ वेदच्च रमा अ
३७ हे वेमं मे वरुण श्रुधि तत्त्वा यामि ब्रह्मणा वंदमानः कया नश्चित्र आभुव
हिरण्यगर्भः समवर्त्तताग्र इति प्रतिप्रस्थाता वाजिने त्वतीयः संस्थितायां
कृता मवभृथं त्र्यजंति तत्रावभृथेष्टिःकृतां नामुपरिष्टाद्याख्यास्यामो हूयो
र्मासयोरैंद्राग्नः पशुः ॥ १७ तथाततः साकमेधाः पूर्वेद्युरस्ति स्तंसोनु इट
सवनं प्रथमायामग्निरनीकवाननीकवंतमूतयेग्निं गीर्भिर्हवामहे
॥ स नः पर्षदति द्विषः ॥ सेनानीकेन सुविदत्रो अस्मे इत्युत्तरस्यां द्वे धन्वं
तौ मरुतः सांतपनाः सांतपना इदं हविर्यो नो मरुतो अभि दुर्हृणायुरि ३७

ति मरुद्भ्यो गृहमेधेभ्य उत्तराज्यभागप्रभृतीकांतां गृहमेधास आगत
न प्रबुध्या वईरते महांसीति पश्चिमं तौ विराजौ संयाज्ये अनिगदे अन्यत्र
प्यनावाहनं आवाहने पिपिब्या यां पशौ च बहु चैतस्यां रात्र्यामन्नं प्रस्तु
वीरंस्तस्या विवासे पौर्णदर्वं जुहुयुः ऋषभे रवाणे स्तनयित्नौ वाग्नीध्रं है
केरावयंति ब्रह्मपुत्रं वदंतो यदि होतारं चोदयेयुस्तस्य याज्यानुवाक्ये ॥
॥ पूर्णा दर्वि परापत सुपूर्णा पुनरापत ॥ वस्नेव विक्रीणावहा इषमूर्जं श
तक्रतो ॥ देहि मे ददामि ते नि मे धेहि नि ते दधे ॥ अपामिकमिव संभकौं बा
ददृते ददद्दीति मरुद्भ्यः क्रीडिभ्य उत्तरो त ध्रुवं तुजं नवो यंकृत्नु रगृभी

श्रौ॰ सू॰ ३५ तद्इतिपरोक्षवाचैमौकौळंवःशर्धोमारुतंमत्यासोनयेमरुतःस्वंचोजुष्टे
दम्नूनाअग्नेशर्धमहतेसौभगायेतिसंयाज्ये वाजिनावभृथवर्जंमाहेंद्यु
कावरुणप्रघासैर्हविषांतुसप्तमादीनांस्थानइंद्रोवृत्रहेंद्रोमहेंद्रोवावि
श्वकर्मेत्यूनइंद्रवृत्रहन्ननुतेदायिमहइंद्रियायविश्वकर्मन्हविषावावृ
धानोयानेधामानिपरमाणियावमेति १८ दक्षिणाग्नेरग्निमतिप्रणी
यपिआसादयंतालुप्तजपोहोतारमहत्थावषट्कारानुमंत्रणान्निहिंका
रवर्जंतस्यांपांचिकर्माणिदक्षिणेनतराणितथान्वयंस्तुशंतस्त्वानिधीमहीं
त्येतांत्रिरनवानंतासामिधेन्यस्तासामुत्तमेनप्रणवेनोवहदेवान्पितृन् ३५

न्यजमानायेतिप्रतिपत्तिरग्निंहोत्रायावहस्वंमहिमानमावहेत्येतस्यस्था
नेग्निंकव्यवाहनमावाहयेदुत्तमेचैनंप्रयाजेप्रागाज्यपेभ्योनिगमयेदुक्त
क्तं यार्केचाग्निर्होत्रेणेत्येतस्यस्थानेनेह्यादेशोनबर्हिषंतौप्रयाजानु
याजौनेळायांभक्षभक्षणंनमार्जनंनसूक्तवाकेनामादेशईप्सितःसीद
होतरितिवोक्तउपविशेज्जीवातुमंतौसव्यान्तर्युपस्थाःप्राचीनावीतिनोह
विर्भिश्चरंतिदक्षिणआग्नीध्रउत्तराध्वर्युर्द्वेद्वेअनुवाकेअध्वर्योमनवान
मोंस्वधेत्याश्रावयास्तुस्वधेतिप्रत्याश्रावणमनुस्वधास्वधेतिसंप्रैषोये
स्वधेत्यागूर्येस्वधामहइतिवास्वधानमइतिवषट्कारोनित्याःप्लुतयः

श्रौ॰पू॰ ३६ पितरः सोमवंतः सोमो वा पितृमान्पितरो बर्हिषदः पितरोग्निष्वात्ता
यमउदीरतामवरउत्परासस्त्वयाहीनः पितरः सोमपूर्वैउपहूताः
पितरः सोम्यासस्त्वं सोम प्रचिकितो मनीषा सोमो धेनुं सोमोअर्वंत
माशुं त्वं सोम पितृभिः संविदानो बर्हिषदः पितरउत्यर्वागाहं पितॄन्
सुविदत्रां अवित्सी दं पितृभ्यो नमो अस्त्वद्योग्निष्वात्ताः पितर एहग
छतेयचेह पितरो ये च नेह येअग्निदग्धा येअनग्निदग्धा इमं यम
प्रस्तरमाहि सीदेति द्वे परेयिवांसं प्रवतो महीरनु वैवस्वतायचे
न्मध्यमायाज्यायेतात्वपुर्दैवचाजेहूमानास्त्वदग्नेकाव्यातन्मनीषा॥स ३५

प्रत्नथा सहसाजायमान इत्यग्निः स्विष्टकृत्कव्यवाहनः प्रकृत्यातऊर्ध्वं वष
ट्कारक्रियायां चोर्ध्वमाज्यभागाभ्यामन्यन्मंत्रलोपादेकेकाचानुवाक्यायो
अग्निः कव्यवाहनः स्त्वमग्नईळितो जातवेद इति संयाज्ये प्रस्तरप्राणमसा
न्मसयित्वा बर्हिष्यनुप्रहरेयुः संस्थितायां प्रागनुयाजाभ्यां दक्षिणावृतो दक्षि
णाग्निमुपतिष्ठंते नावृत्यानतिप्रणीत च यो यामयाविप्राजनयन्नूर्ववराणि स
सहिप्राणि रूरुर्वेरायगातुः ॥ स प्रत्युदेधरुणं मध्वो अग्रं स्वायत्तनूं तन्वामैर
यतेत्यावृत्यत्वेवे नरावाहवनीयं सुसंदृशं त्वेति पंचयागार्हपत्यमग्निं तमन्य
इत्येथे नमभिसमायंतिमा प्रगामाग्नेत्वन्न इति जपंतः पूर्वेण गार्हपत्यं संस्तृते
समाप्य सव्यावृतस्त्र्यं बकान्चजंतिन त्वाध्वर्यवः कर्माधीयंते प्रत्येत्यादित्यया

श्रौ॰ पू॰ ३९ चरंतिपुष्टिमंतोधाय्येविराजौ ।१९॥ पंचम्यांपौर्णमास्यांशुनासीरीययोर्वाग्य
थोपपत्तिर्वावाजिनवर्जंसमानावैश्वदेव्याहविषांतुस्थानेषष्ठप्रभृतीनांवायु
र्नियुत्वान्वायुर्वाशुनासीराविंद्रोवाशुनासीरइंद्रोवाशुनःसूर्यउत्तमःआवा
योभूषशुचिपाउपनःप्रयाभिर्यासिदाश्वांसमछेसत्वंनोदेवमनसेशानाय
प्रहुतिंयस्तआनट्शुनासीराविमांवाचंजुषेथांशुनंनःफालाविकृषंतुभूमिं
मिंद्रंवयंशुनासीरमस्मिन्यज्ञेहवामहे॥सवाजेषुप्रनोविषत्॥अश्वायंतोगव्यं
तोवाजयंतःशुनंहुवेममघवानमिंद्रमश्वायंतोगव्यंतोवाजयंतस्तरणिर्विश्व २७
दर्शानश्चित्रंदेवानामुद्गादनीकमितियाज्यानुवाक्याःसमाप्यसोमेनयजेताशक्तौ
पशुनाचातुर्मास्यानिवापशुनेश्वातुर्मास्यानिवाशुनः २० इतिश्रौतसूत्रेद्वितीयो०२।१७

ॐ पन्नाविष्टिरुभयतोन्यतरतोवाग्नेयीवाग्नावैष्णवीवोभयेवान्यतरापुरस्ता
दुक्तमग्निप्रणयनंपश्चात्पाशुकबंधिकायावेदेरुपविश्यप्रेषितोयूपायाज्य
मानायांजंतिलामध्वरेदेवयंतऽइत्युत्तमेननुवचनेनार्धर्चेऽआरमेदुछ्रयस्व
वनस्पतेरसमिधस्यश्रयमाणःपुरस्तादूर्ध्वऽऊषुणऽऊतयऽइतिद्वेजातोजा
यतेसुदिनत्वेऽअह्नामित्यर्धर्चेऽआरमेद्युवासुवासाःपरिवीतऽआगादिति
परिदध्यादृचैकेनत्रैवहवःसपन्नावोत्सपरिधायसंस्कृयादनभिहिंकृ
त्ययान्त्वोनरोदेवयंतोनिमिम्युरितिषड्भिःपंचभिर्वानभ्यासमेकेऽउक्ते
मग्निमं[illegible]थनंतथाधाय्येकृताकृतावाज्यभागौवावाहनेपशुदेवताभ्यो
वनस्पतिमनंतरंसमार्गैःसंमृज्यप्रहृताकृतीजुहुयाज्जुहोवाचेभ्रयासं

श्रौ·पू·
३८

जुष्टो वाचस्पतये देवि वाक्॥ यद्वाचो मधुमत्तस्मिन्माधाः सरस्वत्यै वा
चे स्वाहा॥ पुनरादाय पंच विग्राहं स्वाहा वाचे स्वाहा वाचस्पतये स्वाहा सर
स्वत्यै स्वाहा सरस्वते महोभ्यः संमहोभ्यः स्वाहेति सोमऽएवं के प्रत्रोत्ता
रं तीर्थेन प्रपाद्य दंडमस्मै प्रयच्छेद्दक्षिणोत्तराभ्यां पाणिभ्यां मित्रावरुण
योस्त्वा बाहुभ्यां प्रशास्त्रोः प्रशिषा प्रयच्छामीति तथायुक्ताभ्यामेवेतरो
मित्रावरुणयोस्त्वा बाहुभ्यां प्रशास्त्रोः प्रशिषा प्रतिगृह्णाम्यवक्रो वि
धुरो भूयासमिति प्रतिगृह्यान्तरेण होतारमतिव्रजेद्दक्षिणेन दंडं हरेन्न राम·
चानेन संस्पृशेदात्मानं वान्यं वा प्रेषवचनादन्यान्यपि यज्ञांगान्युपयु ३८
क्तानि न विहारेण व्यवेयाद्दक्षिणो होतृषदनात्प्रक्रो वस्थाय वेद्यां दंड

मवष्टभ्य ब्रूयात्तेषां स्वादेशान्तु वाक्यांच सप्रैषेषु पूर्वो प्रैषात्पर्यग्निस्तो
कमनोतोन्नीयमानस्य क्तानि च सोमऽआसीनोन्यत्॥ १॥ एकाद
श प्रयजास्तेषां प्रैषाः प्रथमप्रैषस्य क्तमुक्तं द्वितीये ध्वर्यु प्रेषितो मैत्राव
रुणः प्रेष्येति प्रैषे होतारं होता यजत्याप्रीभिः प्रैषसलिंगाभिः समिद्धोऽ
अग्निरिति शुनकानां जुषस्व नः समिधमिति वसिष्ठानां समिधोऽअ
ग्नेति सर्वेषां यथऽर्षि वा प्राजापत्यं तु जामदग्न्यः सर्वेषां दशास्त केषु
प्रेषितो मैत्रावरुणोऽग्निर्होतानऽइति तृचं पर्यग्नयेन्वाहाध्रिगवे प्रेष्याव
प्रेष्य होतरिति वाक्तो जेदग्निरसनद्वाजमिति प्रेषमुक्तो तं वेदिं दंडं निद
ध्यादध्रिगुं होता हन्नं गानि देवतं पशुमिति यथार्थं तु वन्मिथुनैर्मेधपतीं

श्री॰ पू॰ मेधायां विकल्पो यथार्थमूर्ध्वमध्रिगोरन्यन्मिथुनेभ्यः सर्वेषु यजुर्निगदे
३९ षु प्रकृतौ समर्थं निगमेषु प्राकृतास्त्वेवमंत्राणां शब्दाः प्रतिनिधिष्वपिना
भिरूपमा मेदोहविरित्यन्तस्थानि ॥ २ ॥ दैव्याः शमितार आरभध्वमु
त मनुष्या उपनयत मेध्या दुर आशासाना मेधपतिभ्यां मेधं ॥ प्रास्मा अ
ग्निं भरत स्तृणीत बर्हिरन्वेनं माता मन्यतामनु पितानु भ्राता सगर्भ्योनु स-
खा सयूथ्यः ॥ उदीचीनां अस्य पदो निधत्तात् सूर्यं चक्षुर्गमयतात् वातं प्राण
मन्ववसृजतादंतरिक्षमसुं दिशः श्रोत्रं पृथिवीं शरीरं ॥ एकधास्य त्वचमा राम॰
च्छ्यतात्पुरा नाभ्या अपिशसो वपामुत्खिदतादंतरेवोष्माणं वारयध्वा ३९
त् ॥ श्येनमस्य वक्षः कृणुतात्प्रशसा बाहू शला दोषणी कश्यपेवांसाच्छि

द्रे श्रोणी कवषोरू स्रेकपर्णाष्ठीवंता षड्विंशतिरस्य वंक्रयस्ता अनुष्ठ्योच्यावय
तात् गात्रं गात्रमस्यानूनं कृणुतात् ॥ ऊवध्यगोहं पार्थिवं खनतात् ॥ अस्ना र
क्षः संसृजतात् ॥ वनिष्ठुमस्य मा राविष्टोरूकं मन्यमाना नेद्वस्तोके तनये रवि
ता रवच्छमितारः ॥ अध्रिगो शमीध्वं सुशमि शमीध्वं शमीध्वमध्रिगा ३उ अपा शमीध्व
पास्ना रक्षः संसृजताच्छमितारो पापेत्यक पांश्चैकधा षड्विंशतिरितिद्विर्द्वि
बहूनां पुरांतरितिचैके अध्रिग्वादित्रिरुक्त्वा शमितारो यदत्र सुकृतं कृणव
थास्मासु तद्यद्दुष्कृतमन्यत्र तदित्ति जपित्वा दक्षिणावृदावर्तते मैत्रावरुण
श्च सव्यावृतौ ब्रह्मयजमानौ संज्ञप्ते पशावावर्तेरन् ॥ ३ ॥ वपायां श्रप्य
माणायां प्रेषितः स्तोकेभ्योऽन्वाह जुषस्व सप्रथस्तमं मिमं नो यज्ञमित्युक्मा

दापनं स्वाहाकृतिभ्यो होतायक्षदग्निं स्वाहाज्यस्य स्वाहा मेदसः इति प्रैषः उत्तमा
प्रयाज्या वपा पुरोडाशौ हविरिति पशोः प्रदानानि तानि पृथक् नानादेवत्येषु पशु
नोतानवनमनोतावर्तेन त्यैकैतेषां सलिंगाः प्रैषास्तेषु अग्नीषोमयोः च्छानेयाया
परस्य देवताच्छागस्थाने उस्त्रो गौर्मेषो विकोह योश्वो न्वादेशो व्यक्तचोदनामेवं
वनस्पतिः स्विष्टकृत् सूक्तवाकप्रैषेषु प्राजापत्ये त्वग्निचित्यासंयुक्ते वायव्यं
पशुः पुरोडाशमेके वायव्ये प्राजापत्यं तेन पशुदेवता वर्धतुः इत्याचार्याः पुरो
डाश तत्प्रधानत्वात् पुरोडाशनिगमेषु पुरोडाशवत् प्रथ्वीष्वा ज्यवर्जं येषां
तेन समवत्तं होमो मेधो रभीयानिति पश्वभिधाने आदद्म सत्करज्जुषता
मघद्व्यभीदेवी हृधतेति देवतानां ॥ ४ ॥ कृतायां वपायां सप्रस्तकाग्वाला

लेमार्जयन्ते निधाय दंडं मैत्रावरुणः इदमापः प्रवहतं स्कमित्र्यानः आपः
ओषधयः संतु दुर्मित्र्यास्तस्मै संतु यो स्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः इत्येताव
न्मार्जनं पशोर्तीर्थेन निष्क्रम्यासीतामा पुरोडाशश्रपणात्तेन चरित्वा स्वि
ष्टकृता चरेयुर्यदि त्वन्वायात्यानि तेरग्रे चरेयुर्न तु तेषां निगमेषु अनुहन्ति
नोन्येषामूर्ध्वमावाहनादुत्पन्नानामिडामग्नेपुरुदंससनिंगोहोताय
क्षदग्निं पुरोडाशस्य स्वदस्व हव्या समिषोदिदीहीति पुरोडाशास्विष्टकृ
तः ऊर्ध्वमिडायाः ॥ ५ ॥ मनोतायै संप्रेषितः त्वं ह्यग्ने प्रथमः इत्यन्वा
ह हविषा चरंति तत्र प्रैषकरतः एवाग्नीषोमावेवमित्येतरेयिणोन्यत्र द्वि
देवतान्मैत्रावरुणदेवते च न तथा दृष्टत्वात् कृत्या गाणगारिरुत्पन्नानास्मृतेः

श्रो॰सू॰ आम्नायेनर्थभेदे निरर्थो विकारो याज्यायाः ऽअंतरार्धर्चो वसा होमः ऽआरभ्ये
४१ द्धनस्पतिनाचरंति प्रैषमभितो याज्यानुवाक्ये यत्राग्नेराज्यस्य हविषः ऽइति
त्राज्यभागौ वयाऽग्निरग्नेराज्यस्य हविषः ऽइति स्विष्टकृती कामुपहूयानु
याजेष्वरंति तेषां प्रैषास्तृतीयं प्रैषस्तूक्तमेकादशो ह प्रायुक्तमाङ्गो वावप
ते देवो वनस्पतिर्वसुवने वसुधेयस्य वेतु ॥ देवं बर्हिर्वारितीनां वसुवने
वसुधेयस्य वेत्वित्यनवानं प्रेष्यत्यनवानं यजत्युक्तमुत्तमे सूक्तवाकप्रै
षे पूर्वस्मिन्निगमे ऽग्निरुक्तं नित्यत्राज्यभागौ बध्नन्नमुष्मा ऽअमुं बध्न राम॰
न्नमुष्मा ऽअमुमिति पुंशूं स्वदेवताश्च देवताश्चैवैकपशुकाः पशूंश्चै ४१
वैकदेवतानुत्तरः ऽआज्येनेत्याज्यभागाबमुष्मा ऽअमुनेति ॥ पूर्वैर्यो

क्तं समाप्य प्रैषमग्नीदं द्रुमनुप्रहरेदेनवक्ष्यथेवक्ष्यथेत्यन्ये हृताहुतं वेदस्तर
णंतीर्थेन निष्क्रम्याग्निपशुकेतनान्यमावयंतो हृदयशूलमुपोयमानम
नुमंत्रयेरन्शुगसि योस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मस्तमभिशोचेति तस्योपरि
ष्टाद्धृदय ऽउपस्पृशंति द्वीपे राज्ञो वरुणस्य गृहो मितो हिरण्ययः ॥ स नो धृ
तव्रतो राजा धाम्नो धाम्न ऽइह मुंचतु ॥ धाम्नो धाम्नो राजन्नितो वरुणो
नो मुंच ॥ यदापो ऽअघ्न्या ऽइति वरुणेति शपामहे ततो वरुण नो मुंच ॥ म
यि वापो मौषधीर्हिंसीरतो विश्वव्यचा भूरस्त्वेतो वरुण नो मुंच ॥ सुमि
त्र्या न ऽआप ऽओषधयः संत्विति चास्य शूलं नेक्षमाणा ऽअसंस्पृशं
तः प्रत्यायंतः समिधः कुर्वतीतिस्रस्तिस्रः ऽएकैको ऽग्नेः समिदसि तेजो
तेजोसि

श्रो· पू· मेदेहीति प्रथमामेधोऽस्येधिषीमहीति द्वितीयां समिदसि समेधिषीमहीति
४२ तृतीयामित्योपतिष्ठते ऽआपोऽअद्यान्वचारिषमिति ततः समिधोऽभ्याद
धातियथागृहीतमग्नेः समिदसि तेजोसि तेजोमेदाः स्वाहा ॥ सोमस्य समि
दसिदुरिष्टेर्मा पाहि स्वाहा ॥ पितॄणां समिदसि मृत्योर्मा पाहि स्वाहेति त
तः संस्थाजप ऽइति पशुतंत्रं ॥ ६ ॥ प्रदानानामुक्ताः ऐषां तेषां याज्या
नुवाक्याः सर्वेषामग्ने अग्नेनुवाक्यास्ततो याज्या दैवतेन पशुना नानात्वमग्ने
नय सुपथा राये ऽअस्मानिति द्वे पाहि नो ऽअग्ने पायुभिरजस्रैः प्रवः शु राम· ४२
क्रायभानवे भरध्वं यथा विप्रस्य मनुषो हविर्भिः प्रकार वो मनना वच्य
माना ऽएका चेतत्सरस्वती नदीनामुत स्यानः सरस्वती जुषाणा सरस्व

त्यभि नो नेषि वस्यः प्रक्षोदसा धायसा सस्र ऽएषा पावीरवी कन्या चित्रायु
र्यस्ते स्तनः शशयो यो मयोभूस्त्वं सोम प्रचिकितो मनीषेति द्वे त्वन्नः सोम
विश्वतो वयोधा या ते धामानि दिवि या पृथिव्यामपाहि युत्सु घृतेन सुप
प्रिंया ते धामानि हविषा यजंति या स्ते पूषन्नावो ऽअंतः समुद्र ऽइति द्वे पू
षेमा ऽआशा ऽअनुवेद सर्वाः शुक्रं ते ऽअन्यद्यजतं ते ऽअन्यत्पथे
पथामजनिष्ट पूषा पथस्पथः परिपतिं वचस्या बृहस्पते या परमा
परावदिति द्वे बृहस्पते ऽअति यदर्यो ऽअर्हात्तमत्वियो ऽउपवाचः स
चं तैसं यं स्तकभोवनयोनयंत्ये वापित्रे विश्वदेवाय वृष्णे विश्वे ऽअद्य
मरुतो विश्व ऽऊत्या नो देवानामुपवेतु शंस ऽआनो विश्वे ऽआस्क्रा ग

श्रो॰ सू॰ ४२ मंतुदेवाविश्वेदेवाः शृणुतेमंहवंमेयेकेचज्मामहिनोऽअहिमायाःऽअग्नेया
हिदूत्यंमारिषण्यःऽइंद्रंनरोनेमधिताहवंतऽइतितिस्रःऽउरुंनोलोकमनुने
षिविद्वान्त्ससस्वाहिषेपुरुहूतशत्रून्त्सत्वयेवाजिभिश्चप्रणेतः शुचीवोह
व्यामरुतः शुचीनांन्नुष्टिरेमरुतोवीरवंतमावोहोताजोहवीतिसत्तः प्रवि
त्रमर्कंगृणतेतुरायाराऽइंद्रवेदनरमाऽअहेवयावः शामश्राशमानायसंस्था
हृत्रहणावृत्रहभिः शुष्मैराभरतंशिक्षतंवज्रबाहूऽउभावामिंद्राग्नीऽ
आहुवध्यैऽभ्यर्चिंनुस्तोमंनवजातमद्यगीर्भिर्विप्रः प्रमतिमिच्छमानः रा॰भ॰
प्रचर्षणीभ्यः पृतनाहवेषुप्रदेवोयातुसवितासुरत्नः सघानोदेवः सवि ४३
तासहावेतिद्वेऽउदीरयकवितमंकवीनांभगंधियंवाजयंतः पुरंधिमितिद्वेऽ

अवसिंधुंवरुणोद्यौरिवस्थाद्यंस्मातुभ्यंवरुणस्वधावःऽएवावंदस्ववरुणंबृ
हंतंतत्त्वायामिब्रह्मणावंदमानऽइतिद्वेऽअस्तभ्नाद्द्यामसुरोविश्ववेदाऽइ
त्येकादशिनाः ॥ ७ ॥ अग्नीषोमाविमंसुमेयुवमेतानिदिविरोचनानी
तिद्वेआवांमित्रावरुणाहव्यजुष्टिमायातंमित्रावरुणासुशस्त्यानो
मित्रावरुणाहव्यजुष्टिंयुवंवस्त्राणिपीवसावसाथेप्रबाहवासिसृतंजी
वसेनोयद्वंहिष्ठंनातिविधेसुदानूहिरण्यगर्भः समवर्तताग्रऽइतिषट्
प्राजापत्याश्चित्रंदेवानामुदगादनीकमितिपंचशंनोभवचक्षसाशंनोऽ
अह्नावायोभूषशुचिपाऽउपनः प्रयाभिर्यासिदाश्वांसमच्छानोनियुद्भिः
रध्वरंपीवोऽअन्नांरयिवृधः सुमेधारायेनुयंजज्ञतूरोदसीमेप्रवायुम
ह्रालिनीभि॰

श्रौ॰पू॰
४४

ऽछावृहतीमनीषातववायवृतस्पतेत्वांहिसुप्सरस्तममितिद्वेकुविदंगनमसा
येवृधासःऽईशानायप्रहुतिंयस्तऽआनट्प्रवीयायुंरथयुजंकृणुध्वमुत
स्वामदितेमह्यनेहोनऽउरुव्रजेदितिर्द्यौर्जनिष्टसुत्रामाणंपृथिवींद्याम
नेहसंमहीमूषुमातरंसुव्रतानामदितिर्द्यौरदितिरंतरिक्षंनतेविष्णो
जायमानोनजातस्त्वंविष्णोसुमतिंविश्वजन्यांविचक्रमेपृथिवीमेषः
एतांत्रिर्देवःपृथिवीमेषःऽएतांपरोमात्रयातन्वावृधानेरावतीधेनुम
तीहिभूतंविश्वकर्मन्हविषावावृधानऽइतिद्वेविश्वकर्माविमनाऽआ राम॰
द्विहायाःकिंस्विदासीदधिष्ठानंयोनःपिताजनितायोविधातायाते ४४
धामानिपरमाणियावमायऽइमेद्यावापृथिवीजनित्रीतिन्नस्तरी

पमधपोषयित्नुदेवस्त्वष्टासविताविश्वरूपोदेवत्वष्टर्यद्धचारुत्वमानद्द्वि
वांगनूपःस्वसरोवयोधाःप्रथमभाजंयशसंवयोधांसोमापूषणाजनना
रयीणामितिसूक्तमादित्यानामवसानूतनेनेमागिरऽआदित्येभ्योघृ
तस्नूस्तऽआदित्यासऽउरवोगभीराऽइमंस्तोमंसक्रतवोमेऽअद्यतिस्रो
भूमीर्धारयंत्रीँरुतद्यून्नदक्षिणाविचिकितेनसव्यामहीद्यावापृथि
वीऽइहज्येष्ठेऋतंदिवेतदवोचंपृथिव्याऽइतिद्वेप्रद्यावायज्ञैःपृथिवी
नमोभिरितिद्वेप्रद्यावायज्ञैःपृथिवीऋतावृधामहीकानोरुद्रेतनोम
यस्कृधीतिद्वेऽआतेपितर्मरुतांसुम्नमेतुप्रबभ्रवेवृषभायश्विती
चेऽइतितिस्रऽआपश्चात्तान्नासत्यापुरस्तादागोमतानासत्यारथेन

तिचतस्रो हिरण्यतेजा मधुवर्णो घृतस्नुरश्विभ्यां दुग्धरथमन्नस्त्वं महाँ इ
न्द्र तुभ्यं ह क्षाः सत्राहणं दाधृषिं तुम्रमिंद्रं सह दानुं पुरुहूत क्षियन्तं स्कन्न ऽ इ
न्द्रो मघवा यस्य हृत्रैवा वस्यऽ इन्द्रः सत्यः सम्राड्व्यद्यागव दूत्य विचेतनानि प
न्तं गोवा नं मनसा बिभर्ति चत्वारि वाक् परिमिता पदानि य ज्ञेन वाचः पद
वीयमायन्निति द्वे देवीं वाचमजनयन्त देवा जनीयन्तोन्वयन्वऽ इन्निति स्नो दिव्यं
सुपर्णं वायसं बृहन्तं सवाहुथेनयोर्योधणास्म यस्य व्रतं पशवो यन्ति सर्वे
यस्य व्रतमुपतिष्ठंतऽ आपः ॥ यस्य व्रते पुष्टिपतिर्निविष्टस्तं सरस्वंतम
वसे हुवेमेति पशवः सौम्याश्विनि भितान्श्विनिभितऽ ऐन्द्राग्नः पाण्मा
स्यः सांवत्सरो वा प्राजापत्यऽ उपांशु सावित्रः सौर्यवैष्णववैश्वकर्मणा

श्वै ते यांतत्रोपांशु याजविकारान्वक्ष्यामः ऐन्द्रादि राज्ञुरस्थानेऽ आदद्वसतेर
दिति चैतानि यथास्थानमुपांशु ॥ ८ ॥ सौत्रामण्यामाश्विनं सारस्वतैन्द्राः
पशवो बार्हस्पत्यो वा चतुर्थऽ ऐन्द्रसावित्रवारुणाः पशुपुरोडाशा मार्जयि
त्वायुवं सुराममश्विने ति ग्रहाणां पुरोनुवाक्या होता यक्षदश्विना सरस्व
तीमिंद्रं सुत्रामाणं सोमानां सुरामाणां जुषंतां व्यंतु पिबंतु मदंतु सोमान्सु
राम्णो होतर्यजेति प्रैषः पुत्रमिव पितरावश्विनोभेति याज्याग्नेवीहीत्य
नुवषट्कारः सुरासु न स्याग्नेवीहीति वा ॥ नाना हि वां देवहितं सदस्कृ
तं मा संसृक्षाथां परमे व्योमनि ॥ सुरा त्वमसि शुष्मिणीति सुरामवे
क्ष्याधो वा हूसोमऽ एषऽ इति सोमं यदत्र रिप्तं रसिनः सुतस्य य

दिंद्रोऽअपिबच्छचीभिः ॥ इदंतदस्यमनसाशिवेनसोमंराजानमिहभक्षया
मीतिभक्षजपः प्राणभक्षोत्र ॥ ९ ॥ विध्यपराधेप्रायश्चित्तिः शिष्टाभा
वेप्रतिनिधिरन्वाहिताग्नेः प्रयाणोपपत्तौपृथगग्नीन्नयेयुस्तुभ्यंताऽअं
गिरस्तमेतिवाज्याकृतिंकृत्वासमारोपयेदयंतेयोनिर्ऋत्वियऽइत्यरणी
गार्हपत्येप्रतितपेत्पाणीवायातेऽअग्नेयज्ञियातनूस्तयेह्यारोहात्मात्मा
नमच्छावसूनिकृण्वन्नर्यापुरूणि ॥ यज्ञोभूत्वायज्ञमासीदयोनिंजातं
वेदोभुवऽआजायमानऽइत्येवमनन्वाहिताग्निरकृत्वायदि [illegible]
रिपाण्योरारणीसंस्पृश्यमंथयेत्प्रत्यवरोहजातवेदः पुनस्त्वंदेवेभ्यो
हव्यंवहनः प्रजानन् ॥ प्रजांपुष्टिंरयिमस्मासुधेह्यथाभवयजमा

नायत्रांयोरित्याहवनीयमवदीप्यमानमर्वाक्शम्यापरासादिदंतऽएकंपरऽ
उतऽएकमितिसंवपेद्यदित्वतीयाद्यमावास्यांपौर्णमासींवातीयाद्यदिवा
न्यस्याग्निषुयजेतयदिवास्यान्योग्निषुयजेतयदिवास्यान्योग्निरग्नी
न्यवेयाद्यदिवास्याग्निहोत्रेऽउपसन्नेहविषिवानिरुप्तेचक्रीवच्छ्रापु
रुषोवाविहारमन्तरियाद्यदिवाध्वेप्रमीयेतेष्टिरग्निः पथिकृद्वेत्याहि
वेधोऽअध्वनऽआदेवानामपिपंथामगन्मेत्यनड्वान्दक्षिणाव्यवायेते
नग्निनाप्राग्निष्टेर्गामंतरेणातिक्रमयेद्भस्मनाश्वनः पदंप्रतिवपेदिदंवि
ष्णुर्विचक्रमऽइतिगार्हपत्याहवनीययोरंतरंभस्मराज्योदकराज्याच
संतनुयात्तंतुंतन्वन्रजसोभानुमन्विहीत्यनुगमयित्वाचाहवनीयंपुनः

श्रौ॰ सू॰ ४७

प्रणीयोपतिष्ठेत यदग्ने पूर्वं प्रहितं पदं हि ते सूर्यस्य रश्मीनन्याततान । तत्र
रयिष्ठामनुसंभवैतां सं नः सृज सुमत्या वाजवत्या । त्वमग्ने सप्रथा अ
सीति नीचीध्वे प्रमीतस्याभिक्रान्यवत्सायाः पयसाग्निहोत्रं तूष्णीं सर्वं जु
तं जुहुयुरा समवायाद्यद्याहिताग्निरपरपक्षे म्रियेत तोकृतिभिरेनं पूर्व
पक्षं हरेयुर्हवींषि व्यापन्नानि वो कासु देवतास्वाज्येनेष्टिं समाप्य पुनरिज्या
व्यापन्नानि हवींषि केशनख कीटपतंगैरन्यैर्वा बीभत्सैर्भिन्नसिक्ता
नि चाप्स्वभ्यवहरेयुः प्रजापते न त्वदेतान्यन्य इति च वल्मीकवपायां राम॰
वासान्नाय्यं मध्यमेन पलाशपर्णेन जुहुयाद्धूयं दमानं महीद्यौः पृथि ४७
वी च न इत्यंतः परिधिदेशे निवपेयुरन्यतरादोषे व्यासिञ्च प्रचरेयुः पुरो

काशं वा तत्स्थाने उभयदोषे ऐंद्राग्नं पंचशरावमोदनं तयोः पृथक्प्रचर्यैं
द्रमेवेत्येके वत्सानां धाने वायवे यवागूमग्निहोत्रमधिश्रितं स्कन्नवदभिमं
म त्रयेत गर्भं स्रवं तमगदं कर्माग्निहोता पृथिव्यंतरिक्षं । यतस्कुतदग्नावे
वतन्नाभिप्राप्नोति निर्ऋतिं परस्तादिति । १० । यस्याग्निहोत्र्युपाव
सृष्टा दुह्यमानोपविशेन्नाम मिमंत्रयेत यस्माद्भीषा निषीदसि ततो नो
अभयं कृधि । पशून्नः सर्वान्गोपाय नमो रुद्राय मीढुषे इत्यथैना
मुत्थापयेदुदस्थाद्देव्यदितिरायुर्यज्ञपतावधात् । इंद्राय कृण्वती भा
गं मित्राय वरुणाय चेत्यथास्या ऊधसि च मुखे चोदपात्रमुपोह्य
दुग्ध्वा ब्राह्मणं पाययेद्यस्याभोक्ष्यं स्याद्यावज्जीवं संवत्सरं वा वाश्य

श्रौ॰ पू॰ ४८

मानायेयवसंप्रयच्छेत्स्त्रूयवसाद्भगवती हि भूयाः इति शोणितं दुग्धं गार्हप
त्ये संक्षाप्यान्येन जुहुयाद्भिन्नं सिक्तं वाभिमंत्रयेत समुद्रं वः प्रहिणोमि
स्वां योनिमपि गच्छत ॥ अरिष्टा अस्माकं वीरा मयि गावः संतु गोपतावि
ति यस्याग्निहोत्र्युपावसृष्टा दुह्यमाना स्पंदेत सा यत्तत्र स्कंदयेत्तदभि
मृश्य जपेद्यदद्य दुग्धं पृथिवीमसृप्त यदोषधीरत्यसृपद्यदापः ॥
पयो गृहेषु पयो अघ्न्यासु पयो वत्सेषु पयो अस्तु तन्मयीति तत्र सं
त्यरिशिष्टं स्यात्तेन जुहुयादन्येन वाभ्यानीयैतद्दोहनाद्याप्राचीनह
रणात्प्रजापते विश्वभृ तितन्वं हुतमसीति तत्र स्कन्नाभिमर्शनं दोषेण
जुहुयात्पुनरुन्नीयाद्दोष आज्यमशेषं एतद्दोहमाद्वारुणीं जुहुया
ति

राम॰ ४८

वारुण्या जुहुयादनशनमान्यस्मात्सोमकालात्पुनर्होमं च गाणगाणगारिरग्नि
होत्रं चारशरार्यत्सनो धामुभिर्तिदृष्टा र समुदाहरेद्धिव्यं दमानं मही द्यौः पृथिवी
च न इत्याहवनीयस्य भस्मांतेनिनयेत्सन्नाय वच्छीभत्से भिदृष्टेमित्रो जना
न्यातयति ब्रुवाण इति समिदाधानं यत्र वेत्थ वनस्पत इत्यंतरस्या आ
हुत्या स्कंदने ॥ ११ ॥ प्रदोषांतो होमकालः संगवांतः प्रातस्तमनिनीय च
तुर्गृहीतमाज्यं जुहुयाद्दिदिसायं दोषावस्तर्नमः स्वाहेति यद्दिप्रातर्वस्तर्न प्रातः
मः स्वाहेत्यग्निहोत्रमुपसाद्य भूर्भुवः स्वरिति जपित्वा वरं दत्वा जुहुया
द्धिंसिश्च वारुणी हुत्वा प्रातर्वरदानमनुगमयित्वा चाहवनीयं पुनः प्रण
येद्दिहेवक्षेम्य एधि मा प्रहासीरमुं मामुष्मा अनुष्यायणमिति नतः इष्टि

श्रौ.सू. र्मित्रःस्तृयोभियोमहिनाद्दिवं ॥ प्रसमित्रमर्तोऽअस्तुप्रयस्वानिति संस्थिता
४९ यांपत्न्यासहवाग्यतोग्नीञ्ज्वलतोहरंनश्नन्नुपासीतद्ध्योर्दुग्धेनवासेग्नि
होत्रंजुहुयादधिश्रितेन्यस्मिन्द्वितीयमवनयेत्सातुरिष्टिरग्निर्व्रतपश्चत्वम
ग्नेव्रतपश्चरसिरग्नेदेवाँइहावह ॥ उपयज्ञंहविश्च नः ॥ व्रतानिबिभ्रद्व्र
तपाऽअदब्धोयजानोदेवाँअजरःसुवीरः ॥ देधद्रत्नानिसुमृडीकोऽअ
ग्नेगोपायनोजीवसेजातवेदऽइत्येवैवात्याक्षपातेयद्याहवनीयमप्रणीत
मभ्यस्तमियाद्दृकुविद्वाह्मणोग्निंप्रणयेद्दर्भैर्हिरण्येन्नतोह्रियमाणेष्वि राम.
तिचतुर्गृहीतमाज्यंरजतंचहिरण्यवदग्नतोहरेयुरथैतदाज्यंजुहुयात् ४९
पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखउपविश्योषाःकेतुनाजुषतांस्वाहेतिकालात्ययेनशो

षोनल्विहृताग्निरनुगम्येऽआहवनीयेवध्रियमाणेगार्हपत्योनुगच्छेत्तेभ्यऽएन
मवक्षामेभ्योमंथेयुरनुगमयेत्वितरंक्षामाभावेभस्मनारणीसंस्पृश्यमंथये
दितोजज्ञेप्रथममेभ्योयोनिभ्योऽअधिजातवेदाः ॥ सगायत्र्यात्रिष्टुभा
जगत्यानुष्टुभाचदेवेभ्योहव्यंवहतुनःप्रजानन्निति मथितांप्रणीयाहवनी
यमुपतिष्ठेताग्नेसम्राडिषेरायेरमस्वसहसेद्युम्नायोर्जेपत्याय ॥ सम्रा
डसिस्वराडसिसारस्वतोत्वोत्सौप्रावतामग्नादंत्वाग्नपत्यायादधऽइत्य
तऽएवैकेप्रणयंत्यन्वाहृत्यदक्षिणंसहभस्मानंवागार्हपत्यायतनेनिधा
योथप्राचमाहवनीयमुद्धरेत्ततऽइष्टिरग्निस्तपस्वाञ्जनद्वान्पावकवा
नायाहितपसाजनेषग्नेपावकोऽअर्चिषा ॥ उपेमांसुष्टुतिंमम ॥ आनो

श्रौ·पू·
५०

याहितपसाजनेष्वग्नेपावकदीद्यत् ॥ हव्यादेवेषुनोदधदितिप्रणीतेनुगतेआ
ग्नीध्रमादिष्टिरग्निर्ज्योतिष्मान्वरुणःऽउदग्नेशुचयस्तवेत्येवहन्नुपसामूर्ध्वो
अस्थादितिसर्वांश्चेदनुगतानादित्योभ्युदियाद्वाभ्यस्तमियाद्वाग्न्याधेयं
पुनराधेयंवासमारूढेषुचारणीनान्नौ ॥ १२ ॥ अथाग्नेय्यःऽदृष्टयोव्रता
तिपत्तौव्रतपतयेसाग्नावग्निप्रणयनेऽग्निवतेक्षामायागारदाहेशुचयेसंस
र्जनेऽग्निनान्येमिथश्चेद्विविचयेगार्हपत्याहवनीययोवष्टतयेयाम्येणसंव
गार्यवेयुतेनाप्सुमतेवैश्वानरायविमतानामन्नभोजनेऽएषेवकपालेन राम·
ष्टेनुह्वास्तिनेष्याश्चावितेवास्कुरभयःऽएवंयस्मिन्जीवेमृतशब्दःस्तमग्ने ५०
व्रतपाऽअसियद्वोवयंप्रमिनामव्रतान्यग्निनाग्निःसमिध्यतेतंत्वग्ने

अग्निनाग्नेत्वमस्मद्युयोध्यमीवाःऽअक्रंददग्निःस्तनयन्निवद्यौर्विवितेविषु
कृवातजूतासोऽअग्नेत्वामग्नेमानुषीरीळतेविशोऽग्नऽआयाहिवीतयेगो
अग्निंदेववीतयेकुवित्सुनोगविष्टयेमानोऽअस्मिन्महाधनेऽस्त्वग्नेस
धिष्ठवयंदग्नेहिविजाऽअस्यग्निर्होतान्यसीदद्यजीयान्साध्वीमकर्दे
ववीतिन्नोऽअथयतिथस्यभार्यागोवायमोजनयोर्दिष्टिर्मरुतःसान्नाय्येषु
रस्ताच्चंद्रमसाभ्युदितेऽग्निर्दातेन्द्रःप्रदाताविष्णुःशिपिविष्टोऽग्नेदास
कृपेरर्थिसयंताविप्रःऽएषांदीर्घस्तेऽअस्त्वंकुशोभइानेहस्तासुकृतोत
पाणीवषद्रूतेविह्मवासःऽआकृणोमिंप्रतत्तेऽअथशिपिविष्टनामेत
पिवाप्रायश्चित्तेष्टीनांस्थानेतस्येनस्येदेवतायैपूर्णाकुतिंकुर्यादि

श्रौ॰ पू॰ तिवितायतेहविषांस्कन्नमभिमृशेद्देवांजनमगन्यैस्तस्यमाशीरवतुवर्ध तं
५१ तो ॥ भूतिष्टिनेनमुंचतुयज्ञोयज्ञपतिमंहसः ॥ भूपतयेस्वाहाभु
वनपतयेस्वाहाभूतानांपतयेस्वाहा ॥ यज्ञस्यत्वाप्रमयोन्मयाप्रति भिमया
मयाहुप्रस्कंदेत्याहुतिस्थैद्धिष्ण्यपरिध्याग्नीध्रऽएनांकुर्या
स्कृतवतेपूर्णपात्रंदद्याद्देवतेऽअनुवाक्येयाज्येवाविपरिहृत्याज्येऽ
अवदानेहविषीवायद्योदेवाऽअतिपातयानिवाचाचप्रयुतीदेवहे
कनं ॥ अरायोऽअस्मांऽअभिदुच्छुनायतेन्यत्रास्मन्मरुतस्तंनिके राम॰
धेतनस्वाहेत्याज्याहुतिंकृत्वामुख्यंधनंदद्यात्स्थानिनीमनावाह्यदे ५२
वतामुपोष्यायावाहयेन्मनसेत्येकऽआज्येनास्थानिनींयजेत ॥ ५२ ॥

हविषिदुःष्टेतेचतुर्गृहावमोदनंब्राह्मणान्भोजयेत्क्षामेशिष्टेनेष्टापुनर्यजे
तान्दोषेपुनराहुतिः प्रागावाहनाद्दोषेष्वत्यंतंगुणभूतानांप्राक्स्विष्ट
कृतऽउक्तंप्रधानभूतानामवदानदोषेपुनरायतनादवदानंद्वेषेलिहृद
क्षिणांदद्याद्दक्षिणादानऽउर्वरांदद्यात्कपालंक्षिन्नमनपद्दत्तकर्मगा
यत्र्यात्वाशतताक्षरयासंदधामीतिसंधायापोप्स्यवहरेत्सुरभिन्नोघ
मेजीरदानुर्यतऽआर्तस्तदगन्तुनः ॥ इध्मोवेदिः परिधयश्चसर्वे
यज्ञस्यायुरनुसंतरंतु ॥ त्रयस्त्रिंशत्तंतवोयान्वितन्वतऽइमंयज्ञंस्व
धयायेयजंते ॥ तेषांछिद्रंप्रतिदध्मोयजत्रस्वाहायज्ञोऽअप्ये
तुदेवानित्येवमवक्षीढाभिः क्षिप्तेषपऽएवान्यानिमन्त्रमयानिस्थानि

श्रौ·पू· भूमिमगान्मातामातरमप्यगात्‌ ॥ भूयास्म पुत्रैः पशुभिर्यो नो द्वेष्टि स भि
द्यतामिति यदि पुरोडाशः स्फुटेद्धोता तेन वा बर्हिष्येनं निधायाभिमंत्रयेत
५२ किमुत्पतसि किमुत्प्रोष्ठाः शांतः शांतेरिहागहि ॥ अघोरो यज्ञियो भूत्वा
सीद सदनं स्वमासीद सदनं स्वमिति मा हिंसीर्देव प्रेरित ऽआज्येन तेज
साज्यस्व मा नः किंचन रीरिषः ॥ योगक्षेमस्य शांत्या ऽअस्मिन्नासीद
बर्हिषीत्यग्निहोत्राय काले ऽनावजायमानेऽप्यन्यमानीय जुहुयुः पूर्वो
ऽलाभ ऽउत्तरोत्तरं ब्राह्मणपाण्यजकर्णदर्भस्तंबाप्सुकाष्ठेषु पृथिव्यां राम·
हुत्वा त्वधिमंथनं प्राणो वै द्वासेन वरोधः कर्णे चेन्मांसवर्जनं स्तंबे चेन्नाधिशयीताप्सु ५२
चेद्दिविवकः ऽएतत्संवत्सरं व्रतं यावज्जीविकं वाग्नावनुगते तराकृती हिरण्य ऽउत्त
रां जुहुयाद्धिरण्य ऽउत्तरां जुहुयात्‌ ॥ १४ ॥ इति श्रौतसूत्रे तृतीयोऽध्यायः ॥

ॐ दर्शपूर्णमासाभ्यामिष्ट्वेष्टिपशुचातुर्मास्यैरथ सोमेनोर्ध्वं दर्शपूर्णमासा
भ्यां यथोपपत्त्येके प्रागपि सोमेनैके तस्यर्त्विजश्चत्वारस्त्रिपुरुषास्तस्य
तस्योत्तरे त्रयो होता मैत्रावरुणोच्छावाको ग्रावस्तुदध्वर्युः प्रतिप्रस्थातानेष्टो
न्नेता ब्रह्मा ब्राह्मणाच्छंस्याग्नीध्रः पोतोद्गाता प्रस्तोता प्रतिहर्ता सुब्रह्मण्य
इत्येते हीनैकाहेयाजयेत्येतऽएवाहिताग्नय ऽइष्टप्रथमयज्ञा गृहपतिसप्त
दशा दीक्षित्वा समोप्याग्नीस्तन्मुखाः सत्राण्यासते तेषां समावापादिय
थार्थमभिधानमेष्टिके तंत्रे दीक्षणाद्यनग्नीनामग्निर्मुखमिति च याज्या
नुवाक्ययोर्द्वंद्वप्रदाने प्रैषेषु निवित्सु घृतयाज्यायां कुकुचाच्छावाकनि
गदोपहवप्रत्युपहवे चार्षेयाणि गृहपतेः प्रवरितात्मादीनां मुख्यानां

मेवंद्वितीयस्तृतीयश्चतुर्थानांयावंतोनंतर्हिताः समानगोत्रास्तावतांसहकृद्धवर्तं
येद्वाद्व्यान्वयाः संस्काराः साग्निचित्येषुक्रतुषु रवासंभरणीयामिष्टिमेके
ग्निर्ब्रह्मण्वानग्निः क्षत्रवानग्निः क्षत्रभृद्देतेनाग्नेब्रह्मणावाद्दधस्वब्रह्म
चतेजातवेदोनमश्चपुरूण्यग्नेपुरुधात्वायासचित्र चित्रंचितयंतमस्मेऽअ
ग्निरीशेबृहतः क्षत्रियस्यार्चामितेसुमतिंघोष्यर्वागितीदंप्रभृतिकर्म
णांशनैस्तरामुत्तरोत्तरंमितत्वपिपौर्णमासात्प्रायणीयावत्सोमप्रवहणं
मूर्ध्वंप्रथमायाऽअग्निप्रणयनीयायाऽओपवसथ्येनियमोमध्यमादि
घर्मे ॥ १ ॥ दीक्षणीयायांधाय्यैविराजावष्णाविष्टुभं ॥ अग्निर्मुखंप्र
थमोदेवतानांसंगतानामुत्तमोविष्णुरासीत् ॥ यजमानायपरिगृह्यदेवा

न्दीक्षयेदंहविरागच्छतंनः ॥ अग्निश्चविष्णोतपऽउत्तमंमहोदीक्षापालायवनंतांहि
शक्रौ ॥ विश्वैर्देवैर्यज्ञियैः संविदानौदीक्षामस्मेयजमानायधत्तमितिसाग्नि
चित्येत्रीण्यन्यानिवैश्वानरऽआदित्याः सरस्वत्यदितिर्वाधारयंतऽआदि
त्यासोजगत्स्थाऽइतिद्वेऽएतेऽएवपक्षवद्भ्यौक्षवनस्पतिभ्योवानेदमादिषुमा
र्जनेमवागुद्यनीयायाऽइदमादीक्षायांस्त्रुकपाकेचाग्नराशीस्थानेऽप्युह
तोयंयजमानोस्ययज्ञस्यागुरऽउद्गृचमशीयेत्याशास्तेनचात्रनामादेशः
प्रकृत्यांतऽऊर्ध्वंपश्चिकायांदीक्षितानांसंचरोगार्हपत्याहवनीयावंतरा
ग्नेः प्रणयनाद्दीक्षणादित्रिरात्रसंख्यानेनदीक्षाऽअपरिमिताऽएकाहप्रभृ
त्यासंवत्सरात्संवत्सरंत्वेवसत्रेतेद्वादशाहनापश्चिनेषुयथासुत्योपसदंक
× लिनस्थिन्नुपद्धनंआशास्तेयंयजमानोस्ययज्ञस्यागुरऽउद्गृचमशीये ×

श्रो॰पू॰ ५४

मीवारस्त्विकाहानोमेकातिस्त्रोवादीक्षास्तिस्रऽउपसदः स्कुत्यमहरुत्तमंदीक्षां
नेराजक्रयः ॥ २ ॥ तदहः प्रायणीयेष्टिः पथ्यास्वस्तिरग्निः सोमः सविता
दितिः स्वस्तिनः पथ्यासु धन्वस्वितिद्वे अग्नेनयसुपथारायेऽअस्मानादे
वानामपिपंथामगन्मंत्वंसोमप्रचिकितोमनीषायातेधामानिदिविया
पृथिव्यांमाविश्वदेवंसत्पतिंयऽइमाविश्वाजातानिसुत्रामाणंपृथिवीं
द्यामनेहसंमहीमूषुमातरंसुव्रतानांसेदग्निरग्नीरत्यस्त्वन्यानितिद्वे
संयाज्येशंयुवंतेयमनाज्यभागासंस्थितायां ॥ ३ ॥ राजानंक्रीणंतितं राम॰ ५४
प्रवक्ष्यत्सुपश्चाद्दनसस्तिष्ठपद्मानेंतरेणवर्त्मनीऽअवस्थायप्रेषितो
ग्रेभिहिंकारातंविप्रस्त्वंकविस्त्वविश्वानिधारयन् ॥ अपजन्यंभयंनु

दैस्यस्पंदयन्याष्टीप्रपदेनदक्षिणापांसंस्तिरुउप्यानुब्रूयादिंद्रादभिश्रेयः
प्रेहिबृहस्पतिः पुरऽएतातेऽअस्तुअथेमव स्यवरआपृथिव्याऽआरेश
त्रून्कृणुहिसर्ववीरऽइतितिष्ठन्ननुव्रजत्युत्तरांऽअंतरेणैववर्त्मनीसोमया
स्तेमयोभुवऽइतितिसृः सर्वेभंदंतियशसागतेनऽगंदेवऽऋतुभिर्वर्धतु
क्षयमित्यर्धर्चेऽआरमेदेवस्थितेनसिदक्षिणालक्षाद्दक्षिक्रम्यराजानम
भिमुखोवृतिष्ठतेप्रपाद्यमानेराजन्यग्रेणानोनुसंव्रजेद्यातेधामानिहवि
षायजंतीमाधियंशिक्षमाणस्यदेवेतिनिहितेपरिदध्याद्राजानमुपस्थ
शान्वसनेभुवी ॥ ४ ॥ अथातिथ्येष्टांतांतस्याऽअग्निमंथनंधाय्येऽ
अतिथिमंतोसमिधाग्निंदुवस्यताप्यायस्वसमेतुतऽइतिविष्णुरिदं

श्रौ·पू· विष्णुर्विचक्रमेतदस्य प्रियमभि पाथोऽअग्न्यांहोतारंचित्ररथमध्वरस्यप्रयाय
५५ मग्निर्भरतस्यशृण्वऽइतिसंयाज्येसंस्थितायामाज्यैतान्नन्त्रंकरिष्यंतोभिम
र्शयनाधृष्टमस्यनाधृष्टंदेवानामोजोऽअभिशस्तिपाः॥अनभिशस्त्यंज
सासत्यमुपगेषांस्वितेमाधाऽइतिस्पृष्टोदकंराजानमाप्याययंतीदमादि
मंदतीरत्वर्थऽउपसत्संपुरंश्रुष्टेदेवसोमाप्यायतामिंद्रायैकधनविदेऽआ
तुभ्यमिंद्रःप्यायतामात्वमिंद्रायप्यायस्वआप्याययास्मान्त्सखीन्॥सन्यामेधयास्व स्वाप्याय
स्तितेदेवसोमसुत्यामुदृचमशीयेतिस्पृष्टोदकंनिकृवंतेप्रस्तरेपाणीनि राम·
धायीनानांदक्षिणासव्यानीन्द्रऽएष्टारायऽएष्टावामानिप्रेषेभगायः॥ऋ ५५
तमृतवादिभ्योनमोदिवेनमःपृथिव्याऽइति॥५॥स्पृष्टोदकंप्रवर्ग्येणच

रिव्यस्तरेणखरंपरिव्रज्यपश्चादस्योपविश्यप्रेषितोभिष्टया इगावानेन
चमनचमनवानमुक्तोप्रणुत्यावसेद्ब्रह्मजज्ञानंप्रथमंपुरस्ताद्विसीमतःसु
रुचोवेनऽआवः॥सबुध्न्याऽउपमाऽअस्यविष्ठाःसतश्चयोनिमसतश्चव
विवः॥इयंपित्रेराष्ट्र्येत्वग्रेप्रथमायजनुषेभुमनेष्ठाः॥तस्माऽएतंसुरु
चंह्वारमह्यंघर्मंश्रीणंतिप्रथमस्यधासेः॥महान्महीऽअस्तभायद्वि
जातोद्यांपितासद्मपार्थिवंचरजः॥सबुध्नादाष्टजनुषाभ्यग्रंबृहस्प
तिर्देवतातस्यसम्राट्॥अभित्यंदेवंसवितारमोण्योःकविक्रतुमर्चा
मिसत्यसवंरत्नधामभिप्रियंमतिंकविं॥ऊर्ध्वायस्यामतिर्भाऽअदि
द्युतत्सवीमनिहिरण्यपाणिरमिमीतसुक्रतुःकृपास्वःस्त्रपास्वरितिवा

श्रो·पू
५६

संसीदस्व महाँ असीति संसाद्यमानं जंतियं प्रथयं तो न विसाऽइत्यज्यमा
नं पतंगमक्तमस्करस्यमायव्यो योनः सनुत्योऽअभिदासदग्नेभवानोऽ
अग्ने स्कमनाऽउपेताविति इत्वाः कृणुष्वपाजः प्रसितिं न पृथ्वीमिति पंच
परित्वागिर्वणो गिरो धिहृयोरदधाऽउक्थ्यं वचः शुक्रं तेऽअन्यद्यजतं तेऽ
अन्यदपश्यं गोपामनिपद्यमानं रुक्के इत्यस्यायं वेन श्वोदयत्पृश्निगर्भाः
पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पते इति द्वे वियत्पवित्रं धिषणाऽअतन्वतं घर्मं शो
चंतं प्रणवेषु बिभ्रतः ॥ समुद्रेऽअंतरायवो विचक्षणं त्रिरक्नो नाम सूर्य
स्य मन्वते ॥ गणानां त्वा प्रथश्व यस्या पुश्यत्वे त्येतस्या द्यया यजमान
मीक्षते द्वितीयया पत्नीं तृतीययात्मानं कारा धत्थोत्रा श्विनावामितिन

राम·
५६

वो भात्यग्निर्ग्रावाणे वेद्यां पृथिवीऽइति प्रागुत्तमायाऽअरूरुचदुषसः पृश्निर
ग्रियऽइत्यावपेतो नरेणार्धर्चेन पत्नीमीक्षेतोत्तमया परिहितेसमुत्थाप्योनान
ध्वर्युर्वोवाच यंतीतिनुपूर्वं पटलं ॥ ६ ॥ अथोत्तरमुपविष्टेष्वध्वर्युर्घर्मदुघा
माह्वयतिससंप्रैषऽउत्तरस्यानभिहिंकृत्योपह्वयेसुदुघां धेनुमेतामि
तिद्वेऽअभित्वादेव सवितः समीवत्सन्नमातृभिः संवत्सऽइव मातृभिरि
त्येस्तनः शशयो यो मयोभूरिति गौरमीमेदनुवत्संमिषंतं नमसेउपसीदत
संजानानाऽउपसीदन्नभिज्ञोदशाभिर्विवस्वतो दुहंतिसप्तैकां समि
द्धोऽअग्निरश्विनातप्तोवां घर्मऽआगतं ॥ दुह्यंते गावो वृषणेह धेनवो
दस्रामदंतिकारवः ॥ समिद्धोऽअग्निर्वृषणारतिर्दिवस्तप्तो घर्मो दुह्यते

श्रौ॰ पू॰ ५७ वामिषेमधुं ॥ वयंहि वांपुरूतमासोऽअश्विनाहवामहे सधमादेषु कारवः ॥ तदु
प्रयक्षतममस्य कर्मेति मन्त्रन्नभोऽदुह्यते घृतं पयःऽउस्त्रिष ब्रह्मणस्पतेऽइत्यता
मुक्तावतिष्ठते दुग्धायां मधुस्त्वा तिप्पुपीमिषमित्याक्रियमाणेऽउपद्रवप
यसागोधुगोषमाघर्मेसिंचपयऽउस्त्रियायाः ॥ विनाकमख्यत्सविताव
रेण्योनुद्यावापृथिवीस्फुप्रणीतिरित्यासिच्यमानेऽआनूनमश्विनोऽर्क
षिरितिगव्येऽआस्कतेसिंचतभ्रियमित्याजेऽआसिक्तयोःसमुत्येमह
तीरपऽइतिमहावीरमादायोत्तिष्ठत्सुदुष्यदेवःसविताहिरण्ययेत्यनुत्ति राम॰
ष्ठन्नैतुब्रह्मणस्पतिरित्यनुव्रजेऽर्कधेर्वेऽइत्थापदमस्यरक्षतीतिखरमे ५७
वेक्ष्यतमतिक्रम्यनाकेसुपर्णमुपयत्पतंतमितिसमाप्यप्रणवेनोपविशे

दनिरस्यत्वर्णप्रेषितोयजतीति तोवांघर्मोनक्षतिस्वहोतास्रवामध्वर्युश्चरतिप्रय
स्वान् ॥ मधोर्दुग्धस्याश्विनातनायाँदीनंपातंपयसऽउस्त्रियायाः ॥ उभापि
बतमश्विनेति चोत्ताभ्यामनवानमग्नेवीहीत्यनुवषट्कारोघर्मस्याग्नेवीहि
तिवाप्रत्तानुवषट्कृतेजपत्यनुवषट्कृते च विश्वेऽआशाद्दक्षिणसाद्विश्वान्देवा
नयाक्षिहस्वाहाकृतस्यघर्मस्यमध्वःपिबतमश्विनेत्यृचमेवापराक्षिकेऽय
दुस्त्रियास्वाकृतंघृतंपयोयंसवामश्विनाभागऽआगतं ॥ माध्वीधर्तारा
विदथस्यसत्पतीतंघर्मंपिबतंसोम्यंमधुस्यपिबतमश्विनेति चोप्रे
षितोहोतानुवषट्कृतेस्वाहाकृतःस्फचिदेवेषुघर्मोयोऽअश्विनोश्चम
सोदेवपानेः ॥ तमीविश्वेऽअमृतासोजुषाणोगंधर्वस्यप्रत्यास्नारिहंति ॥

श्रौ.सू. ५८ समुद्रादूर्मिमुदियर्ति वेनोऽइत्यस्मिः समुद्रमपि यन्ति गाति ॥ सखे सखायमभ्या
ववृत्स्वाश्वेऽउ षुपाऽऽउत्तमऽइति द्वे तु घेमित्थान मस्विनऽइति प्रागाथीं पूर्वा
ह्णे काण्वीमपराह्णेऽन्यतरां वात्यंतकाण्वीत्वेवोन मे पावकशोचे तव हि क्षयं प
रीत्य ह्णो भक्षमाकांक्षेद्वाजिनेन भक्षोपायो हुतं हविर्मधु हविरिंद्रतमेऽग्रा
वश्याम ते देव घर्मे ॥ मधुमतः पितुमतो वाजवतोऽगिरस्वतो नमस्तेऽअस्तु मा
मा हिंसीरिति भक्षजपः कर्मिणो घर्मं भक्षयेयुः सर्वे तु दीक्षिताः सर्वेषु दी
क्षितेषु गृहपतेस्तृतीयो नमो भक्षो संप्रेषितः श्येनोऽनयोनिं सदनं धियाकृ राम.
तं मायस्मिन्त्सन्तवा सवांरोहं तु पृथ्व्या रुह ॥ ऋषि हदी घेश्रुतमऽइंद्रस्य घ ५८
र्मोऽअतिथिः ॥ सूयवसाद्भगवती हि भूयाऽइति परिदध्यादुत्तमे प्रागुत्त

मायां हविर्हे विष्णो महि सप्रदेव्यमित्या वपेत ॥ ७ ॥ अथोपसत्सु स्यां पित्र्यया
जपोः प्रादेशोपवेशनेन च प्रह्वत्ये होपस्थऽउपसद्यायमीढुषऽइति तिस्रऽए
केकां त्रिरनवानं गाः सामिधेन्यस्तासामुत्तमेन प्रणवेनाग्निं सोमं विष्णुमि
त्यावाह्यापविशेन्नावाहयेदित्येके नावाहनेष्वेताऽएव देवताऽअग्निर्वृत्रा
णि जंघनद्धऽउग्रऽइ त्व शार्यं हा त्वं सोमासि सत्पतिर्गयस्फानोऽक्रमीवद
दं विष्णुर्विचक्रमे त्रीणि पदा विचक्रमऽइति स्विष्टकृदादि लुप्यते प्रयाजाऽ
आज्यभागौ च नित्यमाप्यायनं निह्नवश्चैवापराह्णेऽइमां मेऽअग्नेस
मिधमिमामिति तु सामिधेन्यो विपर्यासो याज्यानुवाक्यानां पाण्याश्च
निह्नवऽइत्युपसदः स पूर्वाह्णे स्व पराह्णे च राजक्रयाद्यहः संख्याने

श्रौ·पू· ५९ नेकाहानीतिस्त्रः षड्वाहीनानां द्वादशचतुर्विंशतिः संवत्सरऽइति सत्राणांप्र
थमपक्षे नैके धर्मौ पवसथ्यऽउभे पूर्वाह्णे प्रथमस्यामुपसदि हुतायां प्रेषि
तः पुरीष्यचितयेन्वाह होता दीक्षितश्चैत्यदमात्रेवरुष्याया भिहिंकृत्य पुरी
ष्यासोऽअग्नयऽइतित्रिरुपांशु सप्रणवामपिवास्क मंद्रजतस्वनुब्रूजोति
षत्कं विसृष्टवाक्प्रणयतेति ब्रूयाद्यथाग्निं संचितमनुगीनमनुशंसेत्य
श्वादग्निपुच्छस्योपविश्याभिहिंकृत्याग्निरस्मि जन्मना जातवेदाऽइति
त्रिर्मध्यमया वाचेतस्मिन्नेवासने वैश्वानरीयस्य यजति ग्रयमेतत्साग्नि राम·
चित्ये ब्रह्मा प्रतिरथं जपितावाद्दक्षिणतोग्नेर्बहिर्वेधास्तऽओडुंबर्याभिह ५९
वनांडुक्तमग्निप्रणयनं दीक्षितस्तब्वसाधारामुपसर्पेत्॥ ८ ॥ हवि

र्धाने प्रवर्तयंतितदुक्तं सोमप्रवहणेनदक्षिणस्यतु हविर्धानस्योत्तरेस्य चक्रस्यां
तरावर्त्मपादयोर्युंजे वां ब्रह्म पूर्व्यं नमोभिः प्रेतांयज्ञस्य शंभुवा युवांयमेऽ
दूवयत मानेयद्दैतमधिद्वयोरदधाऽउक्थ्यं वचऽइत्यर्धर्चेऽआरमेद्व्यव
स्ताचेद्द्रराटीविश्वारूपाणि प्रतिमुंचतेकविरिति व्यवस्तायां मध्यो रुपनि
हतयोः परित्वा गिर्वणो गिरऽइति परिदध्यात्॥ ९ ॥ अग्नीषोमोप्रणे
ष्यत्स्कतीर्थेन प्रपद्योत्तरेणाग्नीध्रीयायतनं सदश्च पूर्वया द्वारा पत्नी
शालां प्रपद्योत्तरेण शालामुखीयमतिव्रज्य पश्चादस्योपविश्य प्रे
षितोनुब्रूयात्सावीर्हि देव प्रथमाय पित्रे वर्ष्माणमस्मै वरिमाणम
स्मै ॥ अथास्मभ्यं सवितः सर्वताता दिवे दिवऽआसुवा भूरि पश्वऽइ

श्री·पू·
६०

त्यासीनो नु प्रजं नु नरा: प्रैतु ब्रह्मणस्पतिर्होता देवो ऽअमर्त्य: पुरस्तादुपलाग्नेदिवे
दिवैद्यावावस्तरुपप्रियं पनिम्नतमित्यर्धर्चे ऽआरमेदाग्नीध्रीये निहिते ऽभिहूय
मानेऽग्नेजुषस्व प्रतिहर्य तद्वच ऽइति समाप्य प्रणवेनोपरमेदुत्तरेणाग्नीध्रीयम
ति प्रजन्ति प्रज्य सोमो जिगाति गातुविद्देवानां तमस्य राजा वरुणस्तमश्विने
त्यर्धर्चे ऽआरमेत्प्रपाद्यमानं राजानमनुप्रपद्येतां तश्च प्रागा ऽअदितिर्सवासि
श्येनो न योनिं सदनं धिया कृतमस्तभ्नाद्यामसुरो विश्ववेदा ऽइति परिद
ध्यादुत्तरयावाक्षेमाचारे ऽप्रक्षेवमेवमपद्यापरेण वेदिमतिप्रज्य दक्षिणत:
न्नाकामुरवीयस्योपविशेत्स होतारमनूत्थाय यथेतमयतो प्रजेद्यादि राजा
नं प्रणयेदुक्रमप्रणयत: प्राप्य हविर्धाने गृहपतये राजानं प्रदाय हविर्धाने

राम·
६०

अग्रेणापरेण वातिप्रज्य दक्षिणत ऽआहवनीयस्योपविशेदग्निपुच्छस्य साग्निचि
त्यायामेतद्धुत्वा सनं पत्नीप्रातश्चावपाहोमाद्यादित्वग्रेण प्रत्वेयात्प्रपाद्यमाने ॥
॥ १० ॥ अथाग्नीषोमीयेण चरंत्युत्तरवेद्यामादंडं प्रदानादंडं प्रदाय मैत्रावरु
णमयत: कृत्वोत्तरेण हविर्धाने ऽअतिप्रज्य पूर्वया द्वारा सद: प्रपद्योत्तरेण य
थास्वं धिष्ण्यावतिप्रज्य पश्चात्स्वस्य धिष्ण्यस्योपविशतिहोतावतिष्ठत ऽइतरे
यद्दिदेवस्तूनां हवींष्यन्वायातयेयुरग्निर्गृहपति: सोमो वनस्पति: सविता स
त्यप्रसवो बृहस्पतिर्वाचस्पतिरिंद्रो ज्येष्ठो मित्र: सत्यो वरुणो धर्मपती रुद्र:
पशुमान्पशुपतिर्वा त्वमग्ने बृहद्वयो हव्यवाडग्निरजर: पिता न स्त्वं वसो
मनो वशो ऽग्रह्ला देवानां पदवी: कवीनामा विश्वदेवं सत्पतिं मप्रभियेसवि

श्रौ॰पू॰ तुर्दैव्यस्यतद्बृहस्पतेप्रथमंवाचोऽअग्रंहंसैरिवसखिभिर्वावदद्भिः प्रससाहिषे
६३ पुरुहूतशत्रून्स्तुवस्तमिंद्रब्रह्मणामहानेनमीवासऽइद्रक्षयामर्दतः प्रसमित्रंम
र्तोऽअस्तुप्रयस्वान्‌रस्त्वान्नहष्टवान्महिमायद्वञ्जनैतयाज्वथोमुमुक्षते॥ त्वं
विश्वस्माद्भुवनात्पासिधर्मणा॥ यत्किंचेदंवरुणदैव्येजनेऽभुपतस्तोमान्य
श्रुपाऽइवाकरमितिद्वे॥ ११॥ यद्धवेसर्वपृष्ठान्यग्निर्गायत्रस्त्रिवृद्रथंत
रोवार्षिकामित्रावरुणावानुष्टुभावेकविंशौवैराजोशारदोबृहस्पतिःपांक्त
स्त्रिणवःशाक्वरोहैमंतिकःसवितातिछंदाःत्रयस्त्रिंशोरैवतःशैशिरो राम॰
ऽदितिर्विष्णुपत्न्यनुमतिःसमिद्धिशामाशयानःस्वर्विन्मधुरेतोमाधवः ६१
पात्वस्मान्॥ अग्निर्देवोदुष्टरीतुरदाभ्यंइदंक्षत्रंरक्षतुपात्वस्मान्॥ रथंत
वासंतिकःइंद्रस्त्रैष्टुभःपंचदशोबार्हतोग्रैष्मोविश्वेदेवाजागताःसप्तदशोवैरूपो ४

रंसामभिःपात्वस्मान्गायत्रीछंदसांविश्वरूपा॥ त्रिवृन्नोविष्टयास्तोमोऽअह्नां
समुद्रोवातऽइदमोजःपिपर्तु॥ उग्रादिशामभिभूतिर्वयोधाःशुचिःशुक्रेऽ
अहन्योजसीना॥ इंद्राधिपतिःपिपृतादतोनोमहिक्षत्रंविश्वतोधारयेदं॥
बृहत्सामक्षत्रभृद्वृद्धवृष्ण्यंत्रिष्टुभौजःशुभितमुग्रवीरं॥ इंद्रस्तोमेनपं
चदशेनमध्यमिदंवातेनसगरेणरक्ष॥ प्राचीदिशांसहयशायशस्वती
विश्वेदेवाःप्रावृषाह्नांस्वर्वती॥ इदंक्षत्रंदुष्टरमस्त्वोजोनाधृष्यंसहस्यं
सहस्वत्॥ वैरूपंसामनिहतच्छ्रुकेयंजगत्यैनंविक्ष्वावेशयानि॥ विश्वे
देवाःसप्तदशेनवर्चऽइदंक्षत्रंसलिलवातमुग्रं॥ धर्त्रीदिशांक्षत्रमिदंदा
धारोपस्थाशानांमित्रवदस्त्वोजः॥ मित्रावरुणाशारदाह्नांचिकित्वमस्मेरा

श्रौ॰ पू॰ ष्ठायमहिशर्मयच्छतं ॥ वैराजे सामन्नधि मे मनीषानुष्टुभा संभृतं वीर्यं सहः ॥ इदं
६२ क्षत्रं मित्रवदार्द्रदानु मित्रावरुणा रक्षतमाधिपत्ये ॥ सम्राड् दिशां सहसाम्नी
सहस्वत्यृतुर्हेमंतो विष्टया नः पिपर्तु ॥ अवस्युवाता बृहतीनु शक्वरीमं यज्ञ
मवतु नो घृताची ॥ स्वर्वती सुदुघा नः पयस्वती दिशां देव्यवतु नो घृताची ॥
त्वं गोपाः पुर एतोत पश्चाद्बृहस्पते याम्यां युङ्ग्धि वाचं ॥ ऊर्ध्वा दिशां रंति
राशौषधीनां संवत्सरेण सविता नो अह्नां ॥ रेवत्साम अतिछंदा उ छंदो जात
रात्रुः स्योना नो अस्तु ॥ स्तोमत्रयस्त्रिंशे भुवनस्य पत्नी विवस्वद्वाते अ राम॰
भि नो गृणीहि ॥ घृतवती सवितराधिपत्यैः पयस्वती रंतिराशा नो अस्तु ॥ ६२
ध्रुवा दिशां विष्णुपत्न्यघोरास्येशाना सहसो या मनोता ॥ बृहस्

ति मातरिश्वोत वायुः संध्वाना वाता अभि नो गृणंतु ॥ विष्टंभो दिवो धरुणः पृथिव्या
अस्येशाना जगतो विष्णुपत्नी ॥ व्यचस्वती षयंती सुभूतिः शिवा नो अस्त्वदि
तेरुपस्थे ॥ अनु नो द्यानुमतिर्यज्ञं देवेषु मन्यतां ॥ अग्निश्च हव्यवाहनो भवतं दाशु वाह३
षे मयः ॥ अन्विदनुमते त्वं मन्यासै शं च नस्कृधि ॥ क्रत्वे दक्षाय नो हिनु प्रण
आयूंषि तारिष इति वैश्वानरीयं नवमं कार्यं दशमं को अद्य युंक्ते धुरि गा ऋ
ति तस्येदं ओपयजे रंगारैरनक्षि परिहारे प्रयतेरन्नाग्नीध्रीया च्चैद्वुत्तरेणहो
रं तारं शामित्राद्दक्षिणेन मैत्रावरुणमुपोत्थानमग्रे कृत्वा निष्क्रम्य वेदं स्थली
यान्नेदमाहि बुहृदयरस्तं मर्वागन्नू वंध्यायाः संस्थिते वसतीवरीः परिह
रंति दीक्षिता अक्षि परिहारयेयुः ॥ १२ ॥ अथैतस्या रात्रेर्विवासकाले प्रा

श्रौ· सू·
६३

गवयसांप्रवादात्पातरनुवाकायामंत्रितोवाग्यतस्तीर्थेनप्रपद्याग्नीध्रीयेजान्वा
च्याहुतिंजुहुयाद्दासन्यान्मामंत्रात्पाहिकस्याश्विदभिशस्त्यैस्वाहेत्याह
वनीयेवागग्रेगा ऽ अग्र ऽ एतुसरस्वत्यैवाचेस्वाहा॥ वाचंदेवींमनोनेत्रांविराज
मुग्रांजेत्रीमुत्तमामिहभक्षां॥ तामादित्यानावमिवारुहेमानुमतांपथिभिःपा
रयंतींस्वाहेतिद्वितीयामातःसमानंब्राह्मणश्चप्राप्यहविर्धानेरराटीमभि
मृशत्यकर्वंतेरिक्षंवीहीतिद्वार्येस्थूणेदेवीद्वारोमामासंताप्संलोकंमेलोकः
कृतौकृणुतमितिप्रपद्योत्तरेणयुगधुरा ऽ उपविश्यप्रेषितःप्रातरनुवाक राम·
मनुब्रूयान्मंद्रेणापोरेवतीःक्षयथाहिवस्वः ऽ उपप्रयंतः ऽ इतिसूक्तेऽअच्छा ६३
नो ऽ अग्ने ऽ इतितिस्रऋग्निमीळेग्निंदूतंवसिष्ठाहीतिस्रऋचोयोरुत्तमामुद्धरेत्त्व

मग्नेव्रतपा ऽ इत्येकत्तमामुद्धरेत्त्वंनो ऽ अग्नेमहोभिरितिनवैमेविप्रस्येतिसूक्तेयु
क्ष्वाहिप्रेष्ठंवरत्वमग्नेबृहद्वयः ऽ इत्यष्टादशार्चंतत्त्वेतिसूक्ते ऽ अग्नेपावकदू
तंव ऽ इतिसूक्ते ऽ अग्निर्होतानो ऽ अध्वरः ऽ इतितिस्रोग्निर्होताग्न ऽ इत्येकेतिच
तस्त्रःप्रवोवाजाउपसद्यायत्वमग्नेयज्ञानामितितिस्रः ऽ उत्तमाउत्सृजेद
ग्नेहंस्यग्निंहित्वंतुनःप्राग्नयेवाचमितिसूक्ते ऽ इमांमे ऽ अग्नेसमिधमि
मामितित्रयाणामुत्तमामुद्धरेदितिगायत्रंत्वमग्नेवसूंरत्वंहिक्षैतवद्ग्ना
योहोताजनिष्टप्रवोदेवायाग्नेकदात ऽ इतिपंचसखायःसंवस्त्वामग्नेहवि
ष्मंत ऽ इतिसूक्तेबृहद्वयइतिदशानांचतुर्थेनवमेउत्सृजेदुत्तमामुत्तमांचा

श्रो·सू· दितः स्त्रयाणामित्यानुष्टुभमबोध्यग्निः समिधेति चत्वारि प्राग्नये बृह
६४ ते प्र वेधसे कवये त्वं नो ऽग्ने वरुणस्य विद्वानित्यष्ट तीनि चत्वार्यू
र्ध्व ऊ षु णः स स्य यद्दियुतेति पंच भद्रं ते ऽग्न इति सूक्ते सोमस्य मा
त वसं प्रत्यग्निरुषस इति त्रीण्या होतेति दशानां तृतीयाष्टमे ऽउत्थरैद्दिव
स्परीति सूक्तयोः पूर्वस्योत्तमासु द्वे रत्वंह्यग्ने प्रथम इति षण्णां द्वितीयमु
भरेत्पुरो वो मं द्रमिति चत्वारि त्वं स्फ प्रतीकमिति द्वे वः स्फद्योत्मानेनिहो राम·
ता होतृषदन इति सूक्ते त्रिमूर्धानमिति त्रीणि वह्निं यशसमुपप्रजि ६४
न्वन्निति त्रीणि कात ऽउपेति रिति सूक्ते हिरण्यकेश इति तिस्रोपश्यमस्य

महत इति सूक्तौ द्वे विन्नू पे इति सूक्तैः अग्ने नया ग्रेबृहन्नित्यष्टानो
मुत्तमा उत्तमा त्रिस्त्र ऽउद्धरेत्त्वमग्ने सहवीरण्वसं द्वगिति पंचाग्निं वो
देवमिति दशानां तृतीय चतुर्थे ऽउद्धरेदिति त्रैष्टुभमेनावो ऽग्निं प्रवो
यज्ञमग्ने विवस्वत्स खायस्त्वार्यमग्निरग्न आयाह्यच्छा नः शीरशोचि
ष मिति षक दर्शिगा तुविनमः इति सप्तेति वा ईर्तमग्ने वाजस्येति पि
स्त्रेः पुरुत्वा त्वामग्न ईकि वाहीत्यो छिद्दं जनस्य गोपा स्त्वामग्न
ऋता यर्व इमम्नषु वो ऽ अतिथिमुषर्बुधमिति नवं त्वमग्ने द्युभिरि
ति सूक्ते त्वमग्ने प्रथमो ऽअंगिरा न्द्रुचित्सहोजा ऽअमृतो नि तुंदत

श्री·स॒·सू· इतिपंचवेदिषदऽइतिषण्णांतृतीयमुत्थरेदिमंस्तोममर्हतेसंजाग्व
६५ द्भिश्चित्रऽइळिशोर्वस्कंनचित्रमहसमितिजागतमग्निंतमन्यऽइति
पांक्तमित्याग्नेय्यः क्रतुः ॥ १३ ॥ अथोषस्यः प्रतिष्यासूनरीकस्त
उषऽइतितिस्रऽइतिगायत्रमुषोभद्रेभिरित्यानुष्टुभमिदंश्रेष्ठंष्ठयूरथऽइति
सूक्तेप्रत्यर्चिरित्यष्टौघृतद्यामानमुषोवाजेनेदमुत्यउउश्रियऽइतिसू
क्तेव्युषाऽआवोदिविजाऽइतिषाळितित्रैष्टुभंप्रत्युऽअदर्शिसहवामेनेतिबा राम·
र्हतमुषस्तच्चित्रमाभरेतितिस्रऽओह्मिहमेताऽउत्याऽइतिचतस्रोजाग ६५
तंमहेनोऽअद्येतिपांक्तमित्युषस्यः क्रतुः ॥ १४ ॥ अथाश्विनऽएषोऽ

उषाः प्रातर्युजेतिचतस्रोऽश्विनायज्वरीषऽआश्विनावश्वावत्यागोमद्
षुनासत्येतितृचाइराहिहवेतितिस्रऽउत्तमाऽउत्थरेद्राहिष्ठोवांहवा
नामितिचतस्रोऽउदीराथ्यामामेहवमितिगायत्रंयदद्यस्थऽइतिसूक्तेऽआ
नोविश्वाभिस्त्संचितिनिमित्यानुष्टुभमाभात्यग्निरितिसूक्तेग्रावाणेवाना
सत्याभ्यामितित्रीणिधेनुः प्रत्नस्यकुऽउश्रवदितिसूक्तेस्तुषेनरेतिसूक्ते
युवोरजांसीतिपंचानांतृतीयमुत्थरेत्यतिवांरथमितिसमानौद्वितीयमुद्
रेतितित्रैष्टुभमिमाःउवामयंवामित्यस्यऽआरथमितिद्युम्नीवांमस्तुषः सर्त्त२
इतिबार्हतंमश्विनावर्तिरस्मदाश्विनावेहगच्छतमितितृचौयुवोरुष्टुरथंउव २

श्रौ॰ सू॰ इतिपंचदशेत्योऽग्निहमबोध्यग्निर्ज्मऽ एवस्यसानुरावांरथमस्त्वदिदंयोवां
६६ परिज्मेति त्रीणित्रिरश्विनोऽ अद्येके द्यावापृथिवीऽ इतिजागतं प्रतिप्रियतममि
तिपांक्तमित्येतेषां छंदसां पृथक्सूक्तानि प्रातरनुवाकः रात्रप्रभृतीनान्ये त्यपरिमि
रात्रेयंगायत्रमत्वावपेद्ब्राह्मणस्यैन त्रैष्टुभं राजन्यस्यैन जागतं वैश्यस्या
ध्यासवदेकपदं द्विपदं यथास्थानं ध्रुवाणि मांगलानि गन्म महानारि
क्ष्मेके द्यावापृथिवीऽ इति संजाग्रवद्भिरिति चैव यः प्रेप्यत्स्वर्गकाम इदंके
द्यावीयमावर्तयेदातमसोपधातात्कालऽ उत्तमयोत्स्थ्यासनान्मध्यमस्था राम॰
नेन प्रतिप्रियतममित्युपसंतनुयात्सुनरुक्त्योत्तमयोत्तमस्थानेन परिदध्याद ६६
तरेणद्वार्यस्थूणे अनभ्याहतमाश्रावयन्निवाश्रावयन्निवे ॥ १५ ॥ चतु॰ ध्याय॰ ॥

हरिःओम् परिहितेपङ्क्ष्यहोनरित्युक्तोनाभिहिंकृत्यापोनप्त्रीयाअन्वाहैष
च्छंनैस्तरां परिधानीयायास्तासां निगदादिग्नानैस्तरां ताभ्यश्चाप्रसर्पणास्स
रंमद्रेण प्रातःसवनंचाध्वर्यधकारं प्रथमामृगावानमुत्तरावृष्टिकामस्य प्रकृ
त्यावाप्रकृतिम्नावृपूर्वैष्वासामर्थंचैषुलिंगानिकांक्षैस्मदेवत्राब्रह्मणेगातुरे
त्वितिनवहिनोर्नोअध्वरंदेवयज्यैतिदशमीमावर्तनतीरधनुद्धिधाराइत्या
वृत्तास्वेकधनास्कप्रतियदापोअद्दश्रमायतीरितिप्रतिदृश्यमानोस्वाधेनवः
पयसातूर्णयर्थाः समन्यायंस्कपयंस्त्यन्याइतितीर्थदेशेहोतृचमसंपापूर्यमाणं से
आपोनदेवीरुपयंतिहोत्रियामितिसमाप्यप्रणवेनोपरमेदागतमध्वर्युमवे

श्रौ०पू०५ रपोध्वर्या३उइतिपृष्टस्तुतेमनन्नमुरितिप्रस्तुक्तौनिगदंब्रुवन्प्रतिनिष्क्रामेन्ना
६७ स्वध्वर्योइंद्रायसोमंसोतामधुमंतं वृष्टिवनिंतीव्रांतंबहुरमध्यंवसुमतेरुद्रव
तंआदित्यवतऋभुमतेविभुमतेवाजवतेबृहस्पतिवतेविश्वदेव्यावतइत्य
तमवानमुक्तौद्गासांपथोवतिष्ठेतोपातीतास्त्वन्वावर्ततेतयस्येंद्रःपीतावृत्रा
णिजंघनंत्सप्रसजन्यानितारिषो३मंबयोयंस्वध्वभिरितितिसृउत्तमयानुप्रप
द्येतेमाअग्मन्रेवतीजश्वधन्याइतिद्वैसन्नासूत्तरयापरिधायोत्तरांद्वार्यामा
साद्यराजानमभिमुखउपविशेदृनिरस्यतृणं १ उपांशुंहूयमानंप्राणंयछ राम
ता स्वाहासूहवसूर्यायप्राणप्राणंमेयछेत्यनुमंत्र्य३ः इत्यनुप्राण्यादंतर्याममप ६७
पानंयछस्वाहात्वासुहवसूर्यायापानापानंमेयछेत्यनुमंत्र्य३ इतिचाभ्य

पान्यादुपांश्वसवनंग्रावाणंव्यानायत्वेत्यभिमृश्यवाचंविसृजेतपवमानाय
सर्पणेन्वकृछंदोगान्मैत्रावरुणोब्रह्माचनिस्यौतावंतरेणेतरेदीक्षिताश्चेद्दुप्स
श्चस्कंदेतिद्वाभ्यांविप्रुड्होमौकृत्वाध्वर्युमुखाःसमन्वारब्धाःसर्पेयुस्तीर्थदे
शात्तस्तोत्रायोपविशंत्युद्गातारमभिमुखास्तान्होतानुमंत्रयतेत्रैवासीनो
योदेवानामिहसोमपीथोयज्ञेबर्हिषिवेद्यां तस्यापिभक्षयामसिमुखमसि
मुखंभूयासमितिदीक्षितश्चेद्दुजेत्स्तोत्रोपस्थारायसर्पेच्चोत्तरयोःसवनयो
र्ब्रह्मन्स्तोष्यामःप्रशास्तरितिस्तोत्रायातिसर्जितावतिसृजतोभूरिंद्रवंतःस
वितृप्रसूताइतिजपित्वोंस्तुध्वमितिब्रह्माप्रातःसवनेभुवइतिमाध्यंदिनेस्व
रितितृतीयसवनेभूर्भुवस्स्वरिंद्रवंतःसवितृप्रसूताइत्यूर्ध्वंभाग्निमारुतात्

श्रौ०पू०५ स्तुतदेवेनसवित्राप्रसूतांऋतंचसत्यंचवदत॥आयुष्मत्यऋचोमागततनूपात्सा
६८ म्न ओ३मितिजपित्वामैत्रावरुणस्तुध्वमित्युच्चैः॥२॥अथसवनीयेनपशुनाचरं
तियद्देवतोभवत्याग्नेयोग्निष्टोमऐंद्राग्नउक्थ्येद्वितीयऐंद्रोवृष्णिःषोडशिनितृती
यःसारस्वतीमेष्यतिरात्रेचतुर्थइतिक्रतुपशवःपरिव्ययणाद्युक्तमग्नीषोमीयेणा
चात्वालमार्जनान्तंइडाप्रदानवर्जमुपविश्याभिहिंकृत्यपरिव्ययणीयांत्रिरावहदे
वान्यजमानायेत्यावाहनादिस्वच्छब्दोग्रेयजमानशब्दादेष्टिकेषुनिग
मेषुनाराशंसीयोजनादूर्ध्वंनप्रावित्रंसाधन्तेयजमानदेवताओमन्वतीतेस्मिन्य राम.
ज्ञेयजमानेतिचप्रागाज्यपैषःसवनदेवताआवाहयेदिंद्रंवसुमंतमावाहेंद्रंरुद्रवं द्र ६९
तमावहेंद्रमादित्यवंतमृभुमंतंविभुमंतंवाजवंतंबृहस्पतिवंतंविश्वदेव्यावंत

मावहेतिताःसूक्तवाकएवानुवर्त्तयेत्सवृतान्कुतीर्जुह्वतिवषट्कर्तारोन्येछावा
कश्चात्वालेमार्जयित्वाध्वर्युमुपतिष्ठंतेऽआदित्यप्रभृतीन्धिष्ण्यानादित्य+पथ+
मग्रेध्वना[illegible]मध्वपतेश्रेष्ठःस्वस्त्यस्याध्वनःपारमशीयेतियूपादित्याहव
नीयनिर्मथ्यानग्नयःसगराःसगराअग्नयःसगरास्थसगरेणनाम्ना पातमाग्न
यःपिपृतमाग्नयोनमोवोऽअस्तुमामाहिंसिष्टेतिसव्यावृतःशामित्रोवध्यगोह
चात्वालोत्करास्तावानेवमेवदक्षिणावृतआग्नीध्रीयमछावाकस्यवादंदक्षि
णंमार्जालीयंस्वरमित्युत्तरेणाग्नीध्रीयंपरिव्रज्यशा प्यसदोभिमृशंत्युर्वंतरिक्षं
वीहीतिद्वार्येसंमृशंत्येवमपरानुपतिष्ठंतउपस्थितांश्चानुपस्थितांश्चाप्यपश्यंतो
व्यनीक्षमाणाहोतामैत्रावरुणोब्राह्मणाछंसीपोतानेष्टेतिपूर्वयाद्वारासदःप्र

श्रौ०पू०५ सर्पंस्फरुन्नोलोकमनुनेषिविह्वानितिजपंतउत्तरेणसर्वान्धिष्ण्यान्त्सनान्त्स
६९ न्नानपरेणयथास्वंधिष्ण्यानांपश्चाडुपविश्यजपंतियोअद्यसौम्योवधोया
यूनामुदीरति· विषूकुहामिवधन्वनोव्यस्याःपरिपंथिनेसदसस्पतयेनमइ
त्येवमपरयाब्रह्माप्रसृप्यदक्षिणपुरस्तान्मैत्रावरुणस्योपविशेत्तमन्वंच
ऋत्विजःप्रसर्पकाःपूर्वेणोडुंबरीमपरेणधिष्ण्यान्यथांतरमनूपविशंते
तयावृताग्नीध्रः आग्नीध्रीयमप्याकाशंदक्षिणादयोधिष्ण्याउदक्संस्थाः
प्रसर्पिणामाद्योत्तुविपरीतौतेषांविसंस्थितसंचरायथास्वंधिष्ण्यानुत्त रामः
रेणदक्षिणमधिष्ण्यानां ॥३॥ अथैंद्रैः पुरोळाशैरनुसवनंचरंति धाना ६९
वंतंकरंभिणमितिप्रातःसवनेनुवाक्यामाध्यंदिनस्यसवनस्यधानाइ

तिमाध्यंदिनेतृतीयेधानाःसवनेपुरुष्टुतेनितृतीयसवनेहोतायक्षदिंद्रंहरिवांइंद्रो
धानाअत्त्वितिप्रैषोलिंगैरनुसवनमुत्सृत्यादेशपदंतेनैवेज्याहोतायक्षदसौयजयो
स्तुस्थानआगूर्वषट्कारोयत्रक्वचप्रैषेणयजेदथस्विष्टकृतोऽग्नेजुषस्वनोहविर्मा
ध्यंदिनेसवनेजातवेदोऽग्नेतृतीयेसवनेहिकानिषइत्यनुसवनमनुवाक्याहोताय
ना क्षदग्निंपुरोळाशौमिति ना प्रैषोहविरग्नेवीहीतियाज्येतास्वनुवाक्यासुपुरोळा
शशब्दंबहुवदेकेविज्ञायतेपूयतिवाएतहृचोक्षरं यदेनदूहतितस्माहृचंनोहेत्
४ द्विदेवत्यैश्चरंतिवायवइंद्रवायुभ्यांवायवायाहिदर्शतेंद्रवायूइमेस्फताइत्यनु
वाक्येअनवानंपृथक्प्रणवैहोतायक्षद्वायुमग्रेगांहोतायक्षदिंद्रवायूअर्हंतेतिप्रै
षावनवानमग्रंपिबामधूनामितियाज्येअनवानमेकागुरेपृथग्वषट्कारेइदमाद्य
नवानंप्रातःसवनद्व्यानुवाक्येप्रैषौचोत्तरयोर्ग्रहयोर्द्वेत्वेतकूहपात्रमाहरत्यध्व

श्रौ०पू०५ र्युक्तकुर्द्दीयोदेतुवस्कःपुरूवसुरितिप्रतिगृह्यदक्षिणमूरुमपोर्णाद्यतस्मिन्त्साद
७० यित्वांकाम्नावतीभिरंगुलीभिरपिदध्यादेवमुत्तरेसव्येनत्वपिधायतयोःप्रतिग्रहोभ
क्षणंचमैत्रावरुणस्यायंवांमित्रावरुणाहोतायक्षन्मित्रावरुणागृणानाजमद
ग्निनेस्यैतुवस्कःविदद्वस्कुरितिप्रतिगृह्यदक्षिणेनैंद्रवायवंहत्वोभ्यात्संसादनंमा
श्विनस्यप्रातर्युजाविबोधयहोतायक्षदश्विनानासत्यावावृधानाऋक्षस्यती
ईस्यैतुवस्कःसंयद्वस्कुरितिप्रतिगृह्यैवमेवहत्वोत्तरेणशिरःप्रतिहृत्योभ्याल
तरंसादनंमन्त्रवचनप्रैषयाज्यासुनित्योध्वर्युतःसंप्रैषउन्नीयमानेभ्योन्वाहा राम०
त्वावहंत्वसाविदेवंमिहोपयातेस्यनुसवनंहोतायक्षदिंद्रंप्रातःप्रातःसाव ७०
स्यहोतायक्षदिंद्रंमाध्यंदिनस्यसवनस्यहोयक्षदिंद्रंतृतीयस्यसवनस्येति

प्रेषितःप्रेषितोहोतानुसवनंप्रस्थितयाज्याभिर्यजतिनामादेशमिंद्रप्रशास्ताब्राह्म
णाच्छंसीपोतानेष्टाग्नीध्रोछावाकश्चोत्तरयोःसवनयोःपुराग्नीध्रादिदंतेसोम्यं
मधुमित्रंहवामहे+वयं+इंद्रत्वावृषभंवयंमरुतोयस्यहिक्षयेग्नेपत्नीरिहावहो
क्षान्नायवशान्नायेतिप्रातःसवनिक्यःप्रस्थितयाज्याःपिबासोममभिप्रमुग्रत
र्दइतितिस्रोर्वाङेहिसोमंकामंत्वाङुस्तवायंसोमस्त्वमेह्यर्वाङिंद्रायसोमाःप्रदि
वोविदानाआपूर्णोऽअस्यकलशःस्वाहेतिमाध्यंदिन्यइंद्रऋभुभिर्वाजवद्भिः
समुक्षितमिंद्रावरुणासुतपाविमंसुतमिंद्रश्चसोमंपिबतंबृहस्पतआवोवहंतु
सप्तयोरघुष्यदोमिवनःसुहवाआहिगंतनेंद्राविष्णूपिबतंमध्वोअस्यमेस्तोमम
हंतेजातवेदसइतिनातृस्यसवनिक्यःसोमस्याग्नेवीहीत्यनुवषट्कारःप्रस्थित
याज्याःसुवास्त्वयाज्यासुमरुत्वतीयेहारियोजनेमहिम्न्याश्विनेचतेरोऽअहोत

श्रौ०पू०५ देषाभियज्ञगाथागीयते ऋतुयाजान्द्विदेवत्याग्न्यिश्वपात्नीवतोग्रहः आदित्यग्रह
७१ सावित्रौतान्त्समानुवषट्कुर्थाइतिप्रतिवषट्कारंभक्षणंतूष्णीमुत्तमस्याध्वर्युरेया २
ळग्नीद्दितिपृच्छत्ययाळितिप्रत्याहसमद्र मकर्योनः सोमस्यपा ययिष्यतीतिहोता
जपति ७ ऐंद्रवायवमुत्तरेर्धेगृहीत्वाध्वर्यवेप्रणामयेदेषवस्कः पुरूवस्करिहव
स्कः पुरूवस्कर्मयिवसुः पुरूवस्कर्वाक्पावाचंमेपाह्युपहूतावाक्सहप्राणेनोपमांवा
क्सहप्राणेनह्वयतामुपहूताऋषयोदैव्यासः स्तनूपावानस्तन्वस्तपोजाऽउपमा
मृषयोदैव्यासोह्वयंतांतनूपावानस्तन्वस्तपोजाइत्यध्वर्यउपह्वयस्वेत्युक्त्वावघ्रा
णनासिकाभ्यांवाग्देवीसोमस्यतृप्यत्वितिभक्षयेत्सर्वत्रप्रतिभक्षितंहोतृचमसे राम·
किंचिदवनीयानाचम्योपह्वानादिपुनः संभक्षयित्वानसोमेनोच्छिष्टाभवंती ७१
त्यदाहरंतित्रोषंहोतृचमसःऽआनीयोत्सृजेदेवमुत्तरेणत्वेनयोः पुनर्भक्षोनकं

चनाद्विदेवत्यानामनवनीतमवसृजेन्मैत्रावरुणमेषवसुर्विदद्वसुरिहवस्कर्विदद्
स्कर्मयिवसुर्विदद्वस्कश्चक्षुष्पाश्चक्षुर्मेपाह्युपहूतंचक्षुः सहमनसोपमांचक्षुः
सहमनसाह्वयतामुपहूताऋषयोदैव्यासः स्तनूपावानस्तन्वस्तपोजाऽउपमा
मृषयोदैव्यासो देव्यासो ह्वयंतांतनूपावानस्तन्वस्तपोजाइत्यक्षीभ्यांत्विहा
वेक्षणंदक्षिणेनाग्रेसव्येनपाणिनाहोतृचमसमाददीतैतुवसूनांपातिर्विश्वे
षांदेवानांसमिदितितस्यारत्निनातस्योरोर्वसनमपोह्यघ्नतस्मिन्त्सादयित्वा
काशवतीभिरंगुलीभिरपिदध्यादाश्विनंयथाहृतंपरिहृत्यपुनः सादयित्वा
ध्वर्यवेप्रणामयेदेषवसुः संयद्वसुरिहवस्कः संयद्वस्कर्मयिवस्कः संयद्वस्कः
श्रोत्रपाः [illegible] श्रोत्रंमेपाह्युपहूतंश्रोत्रंसहात्मनोपमांश्रोत्रंसहात्मना

श्रौ०पू०५ ह्वयतामुपहूताऋषयोदैव्यासस्तनूपावानःस्तन्वस्तपोजाउपमामृषयोदैव्या
७२ सोह्वयंतांतनूपावानस्तन्वस्तपोजाइतिकर्णाभ्यांलिहोपोद्यच्छेद्दक्षिणायांग्रेनि
धायहोतृचमसंस्पृष्ट्वोदकंमिळामुपह्वयततउपोद्यच्छंतिचमसानवांतरेळांप्रा
श्याचम्यहोतृचमसंभक्षयेदध्वर्यउपह्वयस्वेत्यक्त्वादीक्षितोदीक्षिताउपह्वय
ध्वंयजमानाइतिवामुख्यान्वापृथग्घोत्रकाःउपह्वयध्वमितीतरानेवमितरे
यथासभक्षंत्वदीक्षितामुख्यचमसादचमसाद्द्रोणकलशाद्धोक्तःसोमभक्ष
जपःसर्वत्रहोतुर्वषट्कारेचमसाह्वयंतउद्गातुर्ब्रह्मणोयजमानस्यतेषांहो राम० ७२
ताग्रेभक्षयेदितिगौतमोभक्षस्यवषट्कारान्वयत्वादभक्षणमितरेषामि
तितोल्वलिःकृतार्थत्वाद्नभक्षयेयुरितिगाणगारिरतःसंस्कारत्वात्काचत

स म
त्वमेतास्यान्नचान्यःसंबधोभक्षयित्वापामसोममृताऽअभूमशन्नो
भवहृदऽआपीतऽइंदवितिमुखहृदयेऽअभिमृशेरन्नाप्यायस्वसमे
तुतेसंतेपयांसिसमुयंतुवाजाइतिचमसानाधोपाधान्पूर्वयोःसवन
योराधांस्तृतीयसवनेसर्वत्रात्मानमन्येत्रैकपात्रेष्वऽआप्यायितांश्च
मसान्सादयंतितेनाराशंसाभवंति॥६॥एतस्मिन्कालेप्रपद्याच्छा
वाकःऽउत्तरेणाग्नीध्रीयंपरिव्रज्यपूर्वेणसदःऽआत्मनोधिष्ण्यदेशाऽ
उपविश्योत्तरेकाशहगर्कंप्रतेमिळामिवोद्यम्याच्छावाकवदस्वेत्युक्तौ
च्छावाकोऽअग्निमवसऽइतित्वचमन्वाहार्यत्येनप्रणवेनोपसंतनुया
द्यजमानहोतरध्वर्योग्नीद्ब्रह्मन्पोतर्नेष्टरुतोपवक्तरिषपयध्वमृ
ओर्जयध्वंनिवोजामयोजिहतान्यजामयोनिःसपत्नायामनिवा

श्रौ॰ सू॰ पितासोऽजयताभीत्वरीं जयताभीत्वर्यः श्रवद्ऽइन्द्रः श्रृणवद्धोऽअग्निः प्र
७३ स्थायेन्द्राग्निभ्यां सोमं वोचतोपोऽअस्मान्ब्राह्मणान्ब्राह्मणाऽह्वयध्वमि
तिसमाप्तेस्मिन्निगदेध्वर्युर्होतर्युपहवं कांक्षते प्रत्येतासुन्वन्यजमानः स्
रुत्वामाग्नीद्धुतप्रति ष्ठोतोपवक्तरुत नो गावऽउपहूताऽउपहूतऽइत्युप
हूयतउपहूतः प्रत्यस्माऽइत्युन्नीयमानायान्वारभ्य प्रातर्यावभिरागतमि
तियजति निधाय पुरोळाशशकलं स्वं स्वं होत्रकं चमसं संभक्षयेन्नास्य होतृकाः
सोमेनेतराणि हवींष्यालभेरन्नादाय्येन दादित्यप्रभृतीं धिष्ण्यानुप
स्थायापरया द्वारा सदः प्रसर्प्य पश्चात्स्वस्य धिष्ण्यस्योपविश्य प्राश्नी ७३
यादुपविष्टे ब्रह्माग्नीध्रीयं प्राश्य हविरुच्छिष्टं सर्वे प्राश्नीयुः प्रागेवेतरे

गतास्वंति प्राश्य प्रतिप्रसृप्य ॥ ७ ॥ ऋतुयाजैश्चरंतीति तेषां प्रेषाः पंचमं
प्रेषितः प्रेषसूक्तेनैतेनैव प्रेषितैः सस्यथाप्रैषं यजति होताध्वर्युर्गृहपतिष्यां
होतरेतद्यजेत्यक्ताः स्वयं षष्ठे पृष्ठ्याहनि पश्चादुत्तरवेदेरुपविश्याध्व
र्युः पश्चाद्गार्हपत्यस्य गृहपतिरयेतद्धतु पात्रमानंतर्येण वषट्कर्तारो
भक्षयंति पृथगेध्वर्युः प्रतिभक्षयेत्तस्मिंश्चैवोपहवः ॥ ८ ॥ पराङ्
ध्वर्यावावृत्ते नेक्षमत्सइन्द्रे पिता मातरिश्वाच्छिद्रापदाधादच्छिद्रोक्था
कवयः शंसन्त्सोमो विश्वविन्नीथानि नेषद्बृहस्पतिरुक्थामदानि
शंसिषद्वागायुर्विश्वायुर्विश्वमायुः कऽइदं शंसिष्यति सऽइदं शंसि
ष्यतीति जपित्वा नशिहिंकृत्य शोंसावो मित्युच्चैराहूय तूष्णीं शंसं

श्रौ॰सू॰
७४

शंसेदुपांश्वसप्रणवमसंतन्वन्नेवंऽआहावः प्रातःसवने शस्त्रादिषु पर्या
यप्रभृतीनां चर्सर्वत्र चांतः शस्त्रं तेन चोपसंतानं शस्त्रं स्वरः प्रतिगरः
ओथामोदैवेति शोंसामोदैवेत्याहावे प्लुतादिः प्रणवे प्लुतादि वसानेप्रण
वे प्रणवऽआहावो न्तरेवसाने च प्रणवांतो वा यत्र यत्र चांतः शस्त्रं प्रणवेना
वस्यति प्रणवांतऽएव तत्र प्रतिगरः शस्त्रांते तु मपबोभूरग्निर्ज्योतिर्ज्यो
तिरग्नो३मू ॥ इंद्रोज्योतिर्भुवोज्योतिरिंद्रो३मू ॥ सूर्योज्योतिर्ज्योतिः स्वः
सूर्यो३मिति त्रिपदस्तृचीशंसीयचुवेपद्रूपदैः पूर्वैर्ज्योतिः शब्दैरत्रैव
स्येदुच्चैर्निविदं यथा निशांतमग्निर्देवेद्धऽइतिनास्याऽआह्वानेन चोपसं ७४
तानंऽउत्तमेन पदेन प्रवो देवायेत्याज्यमुपसंतनुयादेतेन निविदऽउत्त

रः सर्वेच पदसमाम्नाया उपसंतानस्त्वन्यत्राह्वानं च निविदामाज्याद्यां त्रिः शंसे
दर्धर्चशो विग्राहं तन्निदर्शयिष्यामः ॥ प्रवो देवायाग्नये बर्हिष्ठमर्चास्मै ॥ गम
द्देवेभिरासनो यजिष्ठो बर्हिरासदो३ भित्यृगावानं वेवमेवैतेनाद्याः प्रतिपदामनु
गावानमनुब्राह्मणं वानुपूर्व्यमाह योत्तमया परिदधाति सर्वेशस्त्रपरिधानीयास्वे
वमुक्थ्यं वाचि घोषाय स्वेति शस्त्वा जपेदग्नइंद्रश्च दाशुषो दुरोण इतियाज्योक्थ
पात्रमग्नेभक्षयेत्तत्श्च मसांश्चमसिनः सर्वशस्त्रयाज्यांतेषु वषट्कृतैकपात्राण्य
दित्यग्रहसावित्रवर्जं ॥ ८ ॥ स्तोत्रमग्रे शस्त्रादेषेति प्रोक्तेउद्गातुर्हिंकारे प्रातः स
वनआह्वयीत प्रतिहारउत्तरयोः सवनयोर्वायुरग्रेगा यज्ञप्रीरिति सप्तानां पुरो
रुचां तस्यात्तस्या उपरिष्टात्तृचं तृचं शंसेद्वायवायाहि दर्शतेति सप्ततृचा द्वितीया
प्रउगे त्रिः पुरोरुग्भ्य आह्वयीत तासां त्रिरवस्येदर्धर्चे ऽर्धर्चे उत्तमानशंसेछंसे
कं तृच आह्वानमशंसन्नेमाधुच्छंदसं प्रउगमित्येतदाचक्षते उक्थ्यं वाचि त्रलोकाय

श्रौ·सू·वृ· वेतिशस्त्राजपेद्धिष्ण्येष्विः सोमस्यमध्वितियाज्यांप्रशास्ताब्राह्मणाछंस्यछावाक
७५ इतित्रयस्त्रिणोहोत्रकास्तेषांचतुराहावानित्रीणिशस्त्राणिप्रातःसवनेतृतीयसवने
पर्यायेष्वतिरिक्तेषुचपंचाहावानिमाध्यंदिनेस्तोत्रियानुरूपेभ्यःप्रतिपदनुच
रेभ्यःप्रगाथेभ्योधाय्याभ्यइतिषट्यगाहावानिहोतुरपितेभ्यश्चान्यदनंतरंमा
दीनिविधानीयानांसूक्तानामनेकंचेसपृथमेष्वाहावंआपोदेवतेचतृचैतेषां
तृचाःस्तोत्रियानुरूपाःशस्त्रादिषुसर्वत्रमाध्यंदिनेप्रगाथास्तृतीयायथाग्र
हणमन्ययाज्यांतानित्रीणिशस्त्राण्युक्थंवाचीत्येषांशस्त्राजपःप्रातःसवनऊर्ध्वं
चेषोळशिनःसर्वेषामुक्थंवाचींद्रायेतिमाध्यंदिनेऽउक्थंवाचींद्रायदेवेभ्यऽ
इत्युक्थ्येषुसषोळशिकेषुअनंतरस्यपूर्वेणस्तोत्रियेणानुरूपस्यछंदःप्रमा राम·
णलिंगदेवतान्यार्षंचैकंऽआनोमित्रावरुणानोगंतंरिशादसाप्रवोमित्रा ७५
यप्रमित्रयोर्वरुणयोरितिनवायातंमित्रावरुणेतियाज्यायाहिसुषुमाहितऽ

इतिस्तोत्रियानुरूपावनंतराःसमेंद्रत्वावृषभमुद्भेद्भीतितिस्रःऽइंद्रक्रतुविदं
सुतमितियाज्येंद्राग्नीऽआगतंसुतंमिंद्राग्नीऽअपसस्परि तोशाष्टत्रहणा
दुवऽइतितिस्रःऽइहेंद्राग्नीऽउपेयवामस्यमन्मनऽइतिनवेंद्राग्नीऽआगतं
सुतमितियाज्या॥१०॥संस्थितेषुसवनेषुषोळशिनिचातिरात्रेप्रशास्तः
प्रसुहीत्युक्तःसर्पतेतिप्रशास्तातिसृजेद्यातादक्षिणेनौदुंबरीमंजसेतरे
परयाद्वारोत्तरांवेदिंश्रोणीमभिनिःसर्पंतिमृगतीर्थमित्येतदाचक्षतेऽएते
ननिष्क्रम्ययथार्थेनत्वेवान्यन्मूत्रेभ्यःऽएतेननिष्क्रम्यकृतोदकार्थंवेद्यांस
या मस्तानुपस्थापरयाद्वारानित्याहतासदोद्वार्यैवाभिमृश्यतूष्णींप्रतिसंप्र
पद्येषाहत्सर्पतेतिवचनेपूर्वयैवगृहपतिः॥११॥एतस्मिन्कालेग्रावस्तुत्व
पद्यतेतस्योक्तमुपस्थानंपूर्वयाद्वाराहविर्धानेप्रपद्यदक्षिणस्यहविर्धानस्यप्रागु

श्रौ॰सू॰ ७६ दयुत्तरस्याः क्षशिरसस्तृणंनिरस्यराजानमभिमुखोवर्त्तिष्ठतेनात्रोपवेश
नीयोऽध्यसोमयष्टृतिलथास्माऽअध्वर्युरुष्णीषंप्रयच्छतितदंजलिनाप्रति
गृह्यत्रिःप्रदक्षिणंशिरःसमुखंवेष्टयित्वायदासोमांश्रूनक्षिपवायव्यपोह
त्यथग्रावणोभिष्टुयान्मध्यमस्वरेणेदंसवनंमभिलादेवसवितर्युंजतेमनउत
युंजतेधियऽआतून्ऽइंद्रक्रमंतेमाचिदन्यद्विशंसतेप्रैतेवदंत्वित्यर्बुदप्रागुक्तमा
योऽआवऽऋं जसेप्रवोग्रावणऽइतिसूक्तयोरंतरोपरिष्टात्पुरस्ताद्वीपावमानीरे
ष्वंयथार्थमावाग्रहग्रहणाच्छिष्टयापरिधार्यवेद्यं यजमानस्योष्णीषमादाय
यार्थमंत्येग्रहःस्फप्रतिप्रयच्छेदितरेषथापरमभिरूपंकुर्यादितिगाणगारिरा
प्यायस्वसमेतुतऽइतितिस्त्रोमजंतित्वादशाक्षिपऽएतमुत्यंदशक्षिपोमृज्यमा राम॰
नःस्कहस्त्यादशभिर्विवस्वतोदुहंतिसप्तेकामधुक्षासिष्वुधीमिर्षमाकलशेषु ७६
धावतिपवित्रेपरिषिच्यतइत्येकाकलशेषुधावतिन्द्रयनोवर्मविगाहतऽइतिद्वेऽए

तासामर्बुदस्यचतुर्थीस्तुत्स्यत्वंतिपुत्रानवदध्यादाप्याय्यमानेप्रथमंमृज्यमानेद्वि
तीयंदुह्यमानेतृतीयंमासिच्यमानेचतुर्थंवृहच्छंदेवृहच्छंदेचतुर्थंमाचिदन्यद्वि
शंसतेतिप्रदियावणःसंक्रादेरन्समानमन्यदर्बुदमेवेत्येकेप्रवोग्रावणऽइत्येकेधुक्ष
सर्पणंस्कतेमाध्यंदिनेपवमानेविहृत्यांगारान्॥१२॥दधिघर्मेणचरंतिप्रवर्ग्यवा
श्वेन्तस्योक्रमगावानंघर्मेणेज्याभक्षिणश्वहोतेवेदस्वेत्यक्तऽउत्तिष्ठतावपश्यतेत्या
हृश्रांतंहविरित्युक्तःश्रांतंहविरित्यन्वाहश्रांतंमन्यऽउथनिश्रातमग्नावितियजेत
ग्नेवीहीत्यनुवषट्कारोदधिघर्मस्याग्नेवीहीतिवा॥मयित्यादिंद्रियंवृहन्मयिधुन्मम
तक्रतुः॥त्रिःशुक्रमोविभ्रातुमऽआकूत्यामनसासहविराजाज्योतिषासह॥तस्य
दोहमशीयतेतस्यतऽइंद्रपीतस्यत्रिष्टुपछंदसऽउपहूतस्योपहूतोभक्षयामीति
भक्षजपोयंधिष्ण्यवतांप्राचंमंगारैरक्षिविहरेयुःपश्चास्वस्यधिष्ण्यस्योपवि
श्येयोपहवमिष्ट्वापरित्वाग्नेपुरंवयमितिजपेदनिष्ट्वादीक्षितैःसवनीयानांपुरस्तादुपरि

श्रौ·सू·
७७

ह्याहुर्यापशुपुरोळाशेन चरंत्येव क्रियामेकेन्यत्र तदर्थवादवदनाल्क्रियामाश्मरथ्यो नि
नाप्रतिषेधात्पुरोळाशायुक्तं नाराशंससादनान्मित्वि हविर्देवत्या ऽएतस्मिन्काले
दक्षिणानीयंते हीनैकाहेषु क्रत्वाजिनानिधून्वंतः स्वयमेव दक्षिणापथयंति दीक्षि
ताः सत्रे च्विदमहं मां कल्याण्यै कीर्त्यै तेजसे यशसेमृतत्वायात्मानं दक्षिणां नयानी
ति जपंत ऽउन्नेष्यमाणा रुक्माग्नीध्रीये ऽआकूतीकं कृतिं ददानीत्यग्निर्वेदतिवायुराद्
नथेति ततू ॥ हंतेति वं इमाः सत्यमादित्यः सत्यमो मा पस्त त्वत्समाससरन्ना दृशीय
तस्य दक्षिणां दक्षिणानां प्रियो भूयासं स्वाहा ॥ प्रतिगृह्णेधिप्रान्चि जुषाणाप्राप्या
ज्यस्य वेतु स्वाहेति द्वितीयां क इदं कस्मा ऽअदात्कामः कामायादात्कामो दाता कामः प्र
तिग्रहीता कामं समुद्रमाविश कामेन त्वा प्रतिगृह्णामि कामैतत्ते ॥ इत्युरसि द्यो राम·
स्त्वा ददातु पृथिवी प्रतिगृह्णातीत्यतीतास्वनुमंत्रयेत प्राण्यभिमर्शेदप्राणिक ७७
न्यां च सर्वत्र चैवं प्रतिगृह्य आग्नीध्रीयं प्राप्य हविरुच्छिष्टं सर्वे प्राश्नीयुः प्राश्य प्रतिप्रस

र्प्य ॥ १३ ॥ मरुत्वतीयेन ग्रहेण चरंतींद्र मरुत्व ऽइह पाहि सोमं हिताय क्षदिंद्रं मरुत्वंतं स
जोषा ऽइंद्र सगणो मरुद्भिरिति भक्षयित्वेत त्वात्रं मरुत्वतीयं शस्त्रं शंसेदध्वर्यो शोंसा
वो मितिमाध्यंदिने शस्त्रादिषा हाव ऽआत्वा रथं यथोतय ऽइदं वसो सुतमंध ऽ
इति मरुत्वतीयस्य प्रतिपदनुचरौ विंद्र नेदीय ऽएदिहीतींद्र निहवः प्रगाथः प्र
नूनं ब्रह्मणस्पतिरिति ब्राह्मणस्पत्यस्त्वचाः प्रतिपदनुचरावृन्वोः प्रगाथा ऽआ
नोर्थ चैवं सर्वे स्तोत्रियानुरूपाः प्रतिपदनुचराः प्रगाथाः सर्वत्र प्राकृचछंदांसि
त्रैष्टुभान्सर्वाश्चैवा चतुष्पदाः पंक्तिप्रभृतिर्वस्येद्द्योर्द्वयोः पादयोरर्धर्चं शोवा
शिवनेपङ्क्तेः शास्यगतांतु पङ्क्तेः समासमुत्तमे पदे पङ्क्तोन्यत्पादेरवसायार्धर्चो
नेः संतानोग्निर्नेतात्वं सोमक्रतुभिः पिन्वंत्यप ऽइति धाय्याः प्रव ऽइंद्राय वृ
हत ऽइति मरुत्वतीयः प्रगाथो जनिष्ठा ऽउग्र ऽइत्येक भूयसीः शस्त्वा मरुत्वतीयां

श्रौ॰ पू॰ निविदं दध्यात्सर्वत्रैवमनुज्ञातः माध्यंदिनेऽप्येकाहे चेद्धीयुग्मास्विकांरिशह्लाद्वती
७८ यसवनेक्षिणीमृजानः परिदध्यात्ध्यायन्तेनुऽआत्मनोन्यत्राप्येतयापरिदध्
देवमुक्थं वाचीं द्रायश्टृण्वते त्वेति शस्त्वाजपेद्येत्वाहिहत्येमघवन्नवर्धन्निति
याज्या ॥ १४ ॥ निष्केवल्यस्याभित्वाशूरनोनुमोभित्वापूर्वपीतयऽइति प्रगा
थो स्तोत्रियानुरूपौ यद्दिरथंतरं पृष्ठं यद्यकवैरूपं त्वामिद्धि हवामहे त्वं ह्येहि चे
रवऽइति प्रगाथाऽएतेभवंतिताल्लिति स्त्रस्कारं शंसेत्तु तुर्थषष्ठोपादौबार्हते
प्रगाथे पुनरभ्यासितोन्नरयोरवस्येद्बृहतीकारं चेत्तावेवद्विस्तृतीयपंचमौतु
काकुभेषु प्रत्यादानाधन्तरेवमितत्पृष्ठेषुबृहः स्विद्धिनि हवब्राह्मणस्पत्यान्ते राम॰ ७८
बृहतीकारमितरेषु पृष्ठेषु बृहद्रथंतरयोश्चवत्तवस्त्वयोर्हैविकाश्च येषां प्रगाथा
स्तोत्रियानुरूपाः सर्वमन्यद्यथास्तुतं परिमितशस्यस्यऽएकाहः स यद्युभयसामा

यत्वमानेतस्ययोनिरनुरूपौयोनिस्थानऽएवैनामन्यत्रांसेदूर्ध्वं धाय्याया योनि
स्थानमनेकानंतर्येस्तहेत्यथगाज्ञानमेवमूर्ध्वमिंद्रनिहवात्प्रगाथानीयद्वावानेति
धाय्यापिबासुतस्यरसिनऽइति सामप्रगाथऽइंद्रस्यनुवीर्याणीत्येतस्मिन्नैंद्रीं
निविदं दध्यादनुज्ञाह्मणं वास्वरऽउक्थं वाचीं द्रायोपशृण्वते त्वेति शस्त्वाजपेत्पि
बासोममिंद्रमंदतुत्वेति याज्या ॥ १५ ॥ होत्रकाणां कयानश्चित्रऽआभुवत्कया
त्वन्नऽऊत्याकस्तमिंद्रत्वावसुंसद्योहजातऽएवोत्वामिंद्रोशंनुषुणः सुमनाऽउ
पाकऽइति याज्यातं वोदस्ममृतीषहंतत्वायामिसुवीर्यमिति प्रगाथौ स्तोत्रि
यानुरूपौऽउद्धित्येमधुमत्तमाऽइंद्रः पूर्भिदुऽउब्राह्मण्यश्रीधीवज्रीवृषभस्तु
राषाकिति याज्यातं रो भिवोविदद्वसुं तरणिरित्सिषासतीति प्रगाथौ स्तो
त्रियानुरूपौऽउदिन्न्वस्यरिच्यतेभ्रत्यऽइदिमामृषिपत्युपोत्तमामुद्धरेत्सर्वत्र

श्रौ॰ पू॰
७९

पिबा वर्धस्व तव घा सुतास इति याज्या ॥१६॥ अथ तृतीयसवने मुत्तमस्व
रेणादित्यग्रहेण चरंत्यादित्यानामवसा नूतनेनेनु होता यक्षदादित्यान्प्रियान्प्रि
यधाम्न ऽआदित्यासोऽअदितिर्मादयंतामिति तिनेतं ग्रहमीक्षेत हूयमानं स्तु
तऽआर्भवे पवमाने विहृत्यांगारान्मनोतादियश्चिकांतं पशुं कर्म कृत्वा पु
रोळाशं घृतकेमानाराशं ससादनात्सन्नेषु मदिष्वासुरोळाशस्यातिस्र
स्तिस्रः पिंड्यो दक्षिणतः प्रतिस्वं नमसेभ्यः स्वेभ्यः पितृभ्य ऽउपास्येयुरत्र
पितरो मादयध्वं यथाभागमावृषायध्वमिति सव्यावृतऽआग्नीध्रीयं
प्राप्येह विरुच्छिष्टं सर्वे प्राश्नीयुः प्राश्य प्रतिप्रस्थाय ॥१७॥ सावित्रेण ७९
ग्रहेणं चरंत्यभूद्देवः सविता वंद्यो नु नो होता यक्षद्देवं सवितारं दमूनादे

वः सविता वरेण्यो दधद्रत्ना दक्षं पितृभ्य ऽआयुनि ॥ पिबा सोमं ममदन्नेनमि
ष्टयः परिज्मानि इमन्ते ऽअस्य धर्मणीति वषट्कृते होता वैश्वदेवं शस्त्रं शं
सेत्सर्वादिशो ध्यायेत्कोसि स्योन्यस्यां द्रुघ्योन तामध्वयोंशोंशो सावोमिति
तृतीयसवनेंद्रास्त्रादि घाहावस्तत्सवितुर्वृ[illegible]णीमहे धानो देव सवितरिति
वैश्वदेवस्य प्रतिपदनुचरौ वभ्रुदेवऽएकया च दशभिश्च स्वभूते द्वाभ्यामि
ष्टये विंशत्या च तिसृभिश्च वहसे त्रिंशता च नियुद्भिर्वाय विहता विमुंचेत्प्र
धावेति देधंतमसंस्तुतप कुलमूतये तस्मिन्नथमयं वेनश्चोदयत्पृश्निगर्भा
ज्योतिष्यामानाम धुमत्पिन्वते पयः ऽएवा पित्रे विश्वदेवाय वृष्णे ऽआ नो भद्राः
क्रतवो यंतु विश्वतः इति नव वैश्वदेवं वैश्वदेवाग्निमारुतयोः सूक्तेषु
सावित्रादि निविदो दध्यात् तस्मो वैश्वदेवे ऽउत्तरास्तिस्रः सूक्तानांत
उत्तरे

श्रौ-पू- ८० सिदेवतं देवतेन स्तुक्कांनौ धाय्याम्यात्रै कपातिनीरदितिर्द्यौरदितिरंतरिक्षमि
तिपरिदध्यात्सवत्रवैश्वदेवी द्विपक्षोर्धर्चशः सकृद्भूमिमुपस्पृश्यान्नुवर्ष्यंवाची
द्रायदेवेभ्यऽआकूत्येत्वेतिन्द्रास्त्वाजपेद्विश्वेदेवाः शृणुतेमं हवंमऽइतियाज्या ॥
॥ १८ ॥ त्वंसोमपितृभिः संविदानऽइतिसौम्यस्ययाज्यांतिघृतयाज्यास्थ्यो
मुपांशूत्सयतः परिमजंतिघृताहवनोघृतपृष्ठोऽअग्निर्घृतेमित्रोघृतम्वस्य
धाम ॥ घृतमुपस्त्वाहरितोवहंतु घृतं पिबन्यजसि देवदेवानितिपुरस्तादु
रुविष्णोविक्रमस्वोरुक्षयायनस्कृधि ॥ घृतं घृतयोनेपिबप्रप्रयज्ञपतिंति
तर ३ रेत्कपरिष्टादन्यत[illegible]हव्याविष्णमहिधामप्रियंवामित्युपांश्वेवाहृतंसो
म्यंपूर्वमुत्क्रान्तश्योगृहीत्वावेक्षेतयत्तेचक्षुर्दिवियत्सुपर्णेयेनैकराज्य ८०
मजयोहिना ॥ दीर्घयत्रेक्षरादितेरनंतंसोमान्दृचक्षामयितद्धात्विस्य

पश्यनहृदिस्पृक्क्रतुस्पृब्रह्मवर्चोधावर्चोऽअस्मास्कधेहि ॥ यन्मेमनोयमंग
तंयदुवामेऽअपरागतं ॥ राज्ञासोमेनतद्वयमस्मास्कधारयामसि ॥ भद्रंक
र्णेभिः शृणुयामदेवाऽइतिचांगुष्ठोपकनिष्ठिकाभ्यामाज्येनाक्षिणीऽ
अज्य[illegible]होगस्यः प्रयच्छेद्धिहतेपुरोलाकेधानीप्रः पात्नीवतस्ययजेत्येभिरनेस
रयपात्यवोडिः त्कपाश्वेवनेष्टारविसृज्यतसंचरेणानुप्रपद्यतस्यापरुच्छऽ
उपविश्यसक्षयेद् ॥ १९ ॥ अथयथेतंस्वध्यग्रमाग्निमारुतंतस्याद्यौप
छऽऋगावानेप[illegible]ःशस्याचेदर्धर्चशाऽइतरांसंतानमुत्तमेनवचनेनवैश्वानरा
यपृथुपाजसेशंनः करत्सर्वतेप्रत्वक्षसः प्रतवसोमज्ञायज्ञावोऽअग्नयेदे
वोवोद्रविणोदाऽइतिप्रगाथौस्तोत्रियानुरूपौप्रतव्यसींनव्यसीमापोहिष्ठेति
तिस्रोवियतमपऽउपस्पृश्याग्नेनार[illegible]पाहृतशिरस्कऽइदमाहिंप्रतिप्रतीकमा

श्रौ·सू· ज्ञानमुतनो हिर्बुध्न्यः शृणोतु देवानां पत्नीरुशतीरवंतु नऽइति द्वे राकामहं
८१ मिति द्वे पावीरवी कन्या चित्रायुरिमं यम प्रस्तरमाहि सीदेमातली कव्यैर्यमोऽ
अंगिरोभिरुदीरतामवरऽउत्परासऽआहं पितॄन्त्सुविदत्राँऽअविसीदंपि
तृभ्यो नमोऽअस्त्वद्य स्वादुष्किलायमिति च मन्त्रोमध्ये चाज्ञानंमदामोदेव
मोदामोदे वौ मित्यासांप्रतिगरो यो योरो जसास्कभितारजांसि वीर्येभिर्वीरत
मासविष्ठा ॥ यापृत्येतेऽअप्रतीतासहोभिर्विष्णूऽअगन्वरुणापूर्वहूतौ ॥
विष्णोर्नुकं वीर्याणि प्रवोचं तं तु न्वन्न जसो भ्रानुमेन्यि ह्यैवानऽइंद्रोमघवावित राम·
त्रपीति परिदध्यादूर्ध्वमिनुपस्पृशत्तुत्तमेनवचनेन ध्रुवावनयनं कांस्येऽउ ८१
क्थ्यं वाचीं इन्द्रायदेवेभ्यऽआश्रुतायत्वेति श्रावस्त्वा जपेदग्ने मरुद्भिः शुभयद्भि
र्ऋक्वभिरिति याज्ये त्यंतोग्निष्टोमोग्निष्टोमः ॥ २० ॥ इति श्रौ· पञ्चमोध्यायः ॥

ॐ उक्थ्ये तु होत्रकाणामिष्टुष्व ब्रवाणितऽआग्निरगामि भारतश्चर्षणीधृतमस्त्वा
घामसुर इति स्तोत्रविंद्रावरुणायुवमावां राजानाविंद्रावरुणामधुमत्तमस्येति
याज्यावयमुत्वामपूर्व्ययोनऽइदमिदं पुरेति प्रगाथो सर्वाः ककुभः प्रमंहिष्ठा
योदभ्रुतोच्छामऽइंद्रं बृहस्पते युवमिंद्रश्च वस्वऽइति याज्या धाहीन्द्र गिर्व
णऽइयं तऽइंद्र गिर्वणऽऋतुजेनित्री नूमतोभिवामित्रैः संवांकर्मणेंद्रावि
ष्णू मद पती मदानामिति याज्येत्यं तऽउक्थ्यः ॥ १ ॥ अथषोडश्यसावि
सोमऽइंद्र तऽइति स्तोत्रियानुरूपावा त्वावहंतु हरयऽइति तिस्रोगायत्र्यऽउ
पोषुश्रृणु हीगिरः स संहृशंतावयं मृघवन्नित्येकाद्वंत्वं पंक्त्यौ यदिंद्र पृतना
ज्येयतेऽअरस्त हर्यं तऽइंद्रत्योद्मिह बार्हतोच्चावाधृष्वे स्माऽइति द्विपदा त्र

श्रो॰ पू॰ हुन्वीरब्रह्मकृतिंजुषाणऽइतित्रिष्टुबेषब्रह्मायऋत्वियऽइंद्रोनामश्रुतोगृ
८२ णे। विस्रुतयोयथापथऽइंद्रत्वद्यंतिरातयः। त्वामिच्छवसस्पतेयंतिगि
रोनसंयतऽइतितिस्रोद्विपदाः प्रतेमहेविदथेशंसिषंहरीऽइतितिस्रोजग
त्यःस्त्रिककुद्रुकेषुमहिषोयवाशिरं। प्रोष्वस्मैपुरोरथमितितृचावातिच्छं
दसौपंक्तिः पूर्वैद्वेयाकारमुत्तरमनुष्टुप्गायत्रीकारंप्रचेतनप्रचेतयाहिपि या
बमत्स्व। ऋतुश्छंदऽऋतंबृहत्तृचाऽआधोहिनोवसवित्यनुष्टुप्प्रवस्ति
ष्टुभमिषमर्चतप्रार्चत। योव्यतीँरफाणयदितितृचाऽआनुष्टुभोऽच्छुत्त
मस्योत्तमांशिष्टोत्तमांनिविदंदध्यादिंगेः पदानुपूर्वंव्याख्यास्यामोम ८२
त्सदहिंद्रत्वेमपाजेनुदुदायैमुधाद्विसमुद्रंपर्वताऽइहोघद्भस्यविष्ट

पमितिपरिधानीयैवाह्येवेवाहीद्रं। एवाहिशक्रोवशीहिशक्रऽइतिजपित्वा
पाः पूर्वेषांहरिवः सुतानामितियजति। २। विहितरस्यैद्रजुषस्वप्रवह
याहिशूरहरीऽइह। पिबासुतस्यमतिर्नमध्वश्चकानश्चारुर्मदाय। इं
द्रजठरंनव्योनपृणस्वमधोर्दिवोन। अस्यसुतस्यस्वर्णोपत्वामदाःसुवा
चोऽअस्थुः। इंद्रस्तुराषाण्मित्रोनजघानवृत्रंयतिर्न। बिभेदवलंभृगु
र्नससाहेशत्रून्मदेसोमस्य। श्रुधीहवंनऽइंद्रोनगिरोजुषस्ववज्रिन्।
इंद्रसयुग्भिर्दिद्युन्नमत्स्वामदायमहेरणाय। आत्वाविशंतुकविर्नसू
क्तासऽइंद्रस्तवष्टाने। पृणस्वकुक्षीसोमोनाविहिम्बरधियाहियानः। सा
ध्नन्नेगृभ्णकंश्रुमीस्तेवभ्रश्रमसोन। यातेवभीमोविष्णुर्नेत्वेषःसम

श्रौ॰ सू॰ त्कक्रतुर्नेति स्तोत्रियानुरूपाऽऊर्ध्वं स्तोत्रियानुरूपाभ्यां तदेव शस्यं विहरेत्ता
८३ दान्यव था या र्धर्चशः शंसेत्पूर्वासां पूर्वाणि पदानि गायत्र्यः पंक्तिभिः पंक्ती
नां तु द्वे द्वे पदे शिष्येते ताभ्यां प्रणुयादुष्णिहो बृहतीभिरुष्णिहां तूत्तमान्पा
दान्द्वौ कुर्याच्चतुरक्षरमाद्यं द्विपदाश्चतुर्थाकृत्वा प्रथमां त्रिष्टुभोत्तरां जग
तीभिरुत्तमायाश्चतुर्थमक्षरमंत्यं पूर्वस्याद्यमुत्तरस्यानुष्टुभमतिच्छंद
स्ववदध्याद्द्वितीयतृतीययोस्तृतीययोः पादयोरवसानतऽउपदध्या
त्प्रचेतनेति पूर्वस्यां प्रचेतयेत्युत्तरस्यामुत्तरास्वितरान्यादान्यथान्रूवा
नुष्टुप्कारं शंसेदूर्ध्वं स्तोत्रियानुरूपाभ्यामातोविहृतं स्तत्र प्रतिगरः ८३
ओथामोदैवमदमदामोदेवोमथेति याज्या जपेनोपस्थं जेदेवात्येवापाः पू

र्वेषां हरिवः स्तुतानामेवाहीदं ॥ अथोऽइदं सवनं केवलं ते ॥ एवाहि शक्रो ममद्धि
सोमं मधुमंतमिंद्र एवा हि शक्रः सत्रा वृषं जठरऽआवृषस्वेति समानमन्य
त्स्तोत्रियायुक्निविदे परिधानीयायाऽइत्याहावंऽआहृतं चोकशिपात्रं स
मुपाहावं भक्षयंति घर्मे च भक्षिणो मैत्रावरुणस्य पृच्छं होगाऽइदं वोक्ल
शिंनोअग्ने त्वं देवेषु स्योजस्वंतं मामायुष्मंतं वर्चस्विनं मनुष्येषु कुरु ॥
तस्यतऽइंद्रपीतस्यानुष्टुप्छंदसऽउपहूतस्योपहूतो भक्षयामीति भक्ष
जपः ॥ ३ ॥ अतिरात्रे पर्यायाणामुक्तः शस्योपायो होतुरपि यथा होत्र
काणां प्रथमे पर्याये होतुराद्यावजेयित्वा प्रत्यञ्चं स्तोत्रियानुरूपेषु प्रथ
मानि पदानि द्विरुक्तावस्यं तिशिष्टे समसिताप्रणवंति सर्वे सर्वासां मध्यमे

श्रौ॰ पू॰
८४

मध्यमानि प्रत्यादाय ऽऋगंतैः प्रणुवं त्यक्त्तमान्यु नूमैं चतुरक्षराणि त्वछावा
कैः श्वतुः शस्त्राः पर्यायो होतुरा द्यंया ज्याप्ये: पूर्वे पर्यासाः पांतमा वोऽअं धे
सोपाद्युशिष्यं थसः स्त्यभुवः सत्रासाहमिति स्तु केशवो भित्यं मेष मध्यये वो
भरतें द्राय सोममिति याज्याप्रवऽइंद्राय मादनं प्रकृतान्यू जीषिणः प्रतिश्रु
ताय वो धृषदिति पंचदशो दिवश्चिदस्येति पर्यासः सुनोन व्येभिरिति चौस्य
मदेषु रुवर्षां सि विद्वानिति याज्या वयमुत्वा तादिदर्था वयमिंद्र त्वाय वोऽभि
वात्रे हत्यायेत्युत्तमामुसुरेदिंद्रोऽअंगमहद्भयमभि न्यूष्वाचं मप्स धूत
स्य हरिवः पिबेहेति याज्यैंद्रायुमहने स्रुतमिंद्र मिंद्र श्रायिनो वृहदिंद्र सानं ८४
सिमेतोन्विंद्रं स्तवा मे शानं मानोऽअस्मिन्मघवन्निंद्र पिबतु भ्यं सुतोम

दायेति याज्या यं तऽइंद्र सोमो यं ते मानुषे जनऽउदुद्य दभीत्युत्तमामुद्धरेदहं भु
वमपाव्यस्यांध सोमदा येति याज्या तून ऽइंद्र क्षुमंतमा प्रइंद्रवपरावतोने ध्य
न्यं बकाकरमित्य त्यावीर वयंतीरहं दीपा तास्तुतमिंद्रोऽअस्तु सोममंहताद्धे
त्रमिति याज्याभि त्वा हृषभासुते भि प्रगोपतिं गिरा त्वं नऽइंद्रमन्यवोगिति
स्तुत्केऽअश्वावति प्रथमो याचीति त्वष्टऽइयमिं सत्यामिति याज्ये दुवसोस्तुतमं धः
इंद्रे हि मत्स्यं धसः प्रसम्राजमुप त्के मस्वामि भर धृषता तदस्मै नव्यमस्यैपि
दं बयु स्य जज्ञानऽइंद्रेति याज्यैं महान्वो जसामहांऽइंद्रो यऽओजसा समस्य म
न्यवे विशऽइति द्विचत्वारिंशो द्विश्वाजि ते तिष्ठा हरी रथऽआयुज्यमानेति
याज्या त्वेतानि पीदंतात्व शतंवाग हिनकिरिंद्र त्वदुत्तरऽइत्युत्तमामुद्धरे धृते

दधामीदंत्वत्पात्रमिंद्रपानमितियाज्यायोगेयोगेतवस्तरंयुंजंतिब्रध्नमरुषंप
दिंद्राहंप्रतेमहऽऊतीशचीवस्तववीर्येणेतियाज्येंद्रःक्रतुंसोमेषुयऽइंद्रसो
मपातमऽआघायेऽअग्निमिंधतऽइतिसमुद्रशीयऽइंद्रंचमसेषासोमःप्र
वःसतांप्रोष्ट्रोणेहरयःकर्माग्मन्नितियाज्येतिपर्यायाःपर्यासवर्जंगायत्र्यः
॥ ४ ॥ संस्थितेघोश्विनायस्तुकवतेशंसिष्यन्निसंस्थितसंचरेणनिष्क्रम्या
ग्नीध्रीयेजानवाच्याकुतीर्जुहुयादग्निरजैद्गायत्रेणच्छंदसातमश्यांत
मन्वारभेतस्मैमामवतुतस्मैस्वाहा॥ उषाऽअजैत्त्रिष्टुभेनच्छंदसाताम
श्यांतामन्वारभेतस्यैमामवतुतस्यैस्वाहा॥ अश्विनावजैष्टांजागतेनछं ८५
दसातावश्यांतावन्वारभेताभ्यांमामवतुताभ्यांस्वाहा॥ षण्महाँऽअसिसू

र्येतिद्वाभ्यामिंद्रंवोविश्वतस्परीतिचैवाश्याज्यशेषमपऽउपस्पृशेन्नाचामेद्धि
ह्रायतेदेवरथोवाऽएषयद्धोतानाक्षुमद्भिःकरवाणीतिप्राश्यप्रतिप्रस्थंपर्ये
पश्चात्तस्यदक्षिणमयस्योपविशेत्समस्तजंघोरुररत्निभ्यांजानुभ्यांचो
पस्थंकृत्वायथाशक्तिनिरुत्सनिष्पन्नुपस्थकृतस्त्वेवाश्विनंशंसेदग्निर्होता
गृहपतिःसराजेतिप्रतिपदेकपातिनीपच्छऽएतयाग्नेयंगायत्रमुपसंतनु
यात्प्रातरनुवाकन्यायेनतस्यैवसमाम्नायस्यसहस्रावममोदेतोःशंसे
द्वाहतास्त्वयस्तृचाःस्तोत्रियाःप्रगाथावातान्पुरस्तादनुदैवतंस्वस्यच्छं
दसोयथासूक्तंशंसेधेषुवान्येषुपच्छोद्विपदाऽउपसंतनुयादेकपदास्ता
स्यश्चोत्तरोविच्छंदसऽउत्थरेदपिवातन्न्यायेनशंसनेनतुपच्छोन्यास्त्रि

सोर्याणि प्रतिपद्यते ~

श्रौ.सू. स्तु पू जगतीभ्यः पांक्ते नोदितैस्सूर्यो नो दिवं उदु त्यं जातवेदसमिति नवं चित्रं
८६ देवानां न मो मित्रस्येन्द्र क्रतुं न आ भराभि त्वा शूर नोनुमो बहवः सूरचक्ष
सऽइति प्रगाथौ मही द्यौः पृथिवी च नस्ते हि द्यावापृथिवी विश्वशंभुवा विश्व
स्य देवी मृक्षयस्य जन्मनो न या रोषाति न गृभदिति द्विपदा बृहस्पतेऽअति य
दर्योऽअर्हादिति परिधानीया प्रतिपदे परिधानीयायाऽइत्याहावो बृहता
मन्ये तस्य योनिं प्रगाथे सुद्धितीयां तृतीयां वा न वाश्विनेन ग्रहेण स पुरोडा
शेन चरन्ती मे सोमासस्तिरोऽअह्न्यासः स्तीर्णास्ति धृतिपीतये युवभ्यां ॥
हविष्मता नासत्या रथेनायातमु पभ्नषतं पिबध्याऽइत्यनुवाक्या होता ८६
यक्षदश्विना सोमानां तिरोऽअह्न्यानामिति प्रैषः प्रवामंधांस्यस्तुरीणा
सिमधा

पिबतमश्विनेति याज्येऽथ यद्याम न वा नयद्येतस्य पुरोडाशस्य स्विष्टकृतौ
चरेयुः पुरोडाऽऽअग्ने पवतोऽग्ने स्तव धानेऽऽआकूतिमिति संयाज्ये ॥ ५ ॥ यदि
पर्याया न शिष्युश्छेत्स वेभ्यऽएकं संसरेयुः प्रथमा होता द्वितीयान्मैत्रावरु
णो ब्राह्मणाच्छंसी चोत्तमादच्छावाको द्वौ चेद्वौ प्रथमाद्वौऽउत्तमादपि वास
र्वे स्व स्तोम निर्ह्रस्ताऽऊर्ध्वं स्तोत्रियानुरूपेभ्यः प्रथमोत्तमौ स्तच्चा से
युर्निर्ह्रासऽएवैकस्मिन्हौत्रवर्जमित्येकेऽआश्विनमेकस्तोत्रियोऽग्ने वि
वस्वदुषसऽइति तं पुरस्तादनुदेवतं स्वस्य च्छन्दसो यथा स्तुतं तत्र स त्री
णि षष्टिशतान्याश्विने विमतानां प्रसंसं निपाते संसवो नं तर्हि तेषु न घा व
वा पर्वतेन वाप्य केन तर्हि ते षपि तथा सति संत्वरा देवतावाहनात्के यांसु होति

श्रौ॰पू॰ ८७ च मरुत्वतीये पुरस्तात्सूक्तस्य शंसेद्यो जात एवेति निष्केवल्ये ममाग्ने वर्चो
हवेष्विति वैश्वदेवसूक्तस्याविवेनेद्वेवनि विदो दध्यादुत्थरोदितराणि स्थाने चे
न्निविदो तिहरेन्मा प्रगामेति पुरस्तात्सूक्तशस्त्वोन्यस्मिंस्तुहे वतेदध्या
त् ॥ ६ ॥ सोमातिरेके स्क्तशस्त्रोपजनः प्रातःसवनेस्ति सोमो
अयं सुतो गोर्धयति मरुतामिति स्तोत्रियानुरूपौ महाँ इन्द्रो य ओ
जसा तो देवा अवन्तु न इत्यैन्द्रीभिर्वैष्णवीभिश्च स्तोममतिशस्येच्या
यजैद्वैष्णव्या वैन्द्रावैष्णव्येति गायगारि दैवतप्रधानत्वात्संवाक
मिणा समिधा हि नोमीति माध्यंदिने वृषणमहाँ असि सत्यमित्थीदुत्य दर्श ८७
तं वपुरिति प्रगाथौ स्तोत्रियानुरूपौ महाँ इन्द्रो नृवद्धिम्मोनुकं यावि

श्वासां जनितारं मतीनामिति याज्या तृतीयसवन उक्थ रोत्तरौ संस्थामुपे
युरातिरात्रादतिरात्रे चेत्सन्तते अद्य शिपिविष्टनाम प्रतद्विष्णुस्तवते वीर्ये
णेति स्तोत्रियानुरूपौ माध्यंदिनेनरोषस्त्वेषमित्था समरणं शिमीवतोरि
ति वा याज्या ॥ ७ ॥ क्रीते राजनि नष्टे दग्धे वापि दग्धानि संदोह विधाना
न्यनाहृता क्रियेरन्नाहृता वान्यं राजानमभिषुणुयुरनधिगमे पूतीका
न्फाल्गुनान्यन्या वा ओषधयः पूतीकैः सहप्राया श्चित्तं वाकु तोत्तर
मारभेत सत्यास्तु कमेवमन्येत प्रतिधुक्प्रातः सवनेष्टं माध्यंदिने द
धि तृतीयसवने श्रायंतीयं ब्रह्मसाम यदि फाल्गुनानि वारवंतीयं यज्ञाय
ज्ञीयस्य स्थाने श्रायंतीयमेके एकदक्षिणं यज्ञं संस्थाप्योदवसाय पुनर्य

श्रौ॰ सू॰
८८

जेतं तस्मिन्पूर्वस्य दक्षिणां दद्यात्सोमाधिगमे प्रकृत्या ॥ ८ ॥ दीक्षितानामुप
तापे परिहिते प्रातरनुवाके नु पाकृते वा पुष्टिपतये पुष्टिश्चक्षुषे चक्षुः प्राणाय
प्राणं त्मने त्मानं वाचे वाचमस्मै पुनर्धेहि स्वाहेति प्रस्वाहुतिं हुत्वाशीतोष्णाप
प॰ समानीयैकविंशतिमास्कन्नयवान्कुशपिंजूलांश्चावधाय ताभिरद्भिरव
धंकुर्वत्ततामिरिनमाप्लावयेज्जीवानामस्थ तो २ इममुं जीवय तज्जीवि
कानामस्थ तो ३ इममुं जीवय तत्संजीवानामस्थ तो ३ इममुं संजीवय
तत्संजीविकानामस्थ तो ३ इममुं संजीवयतेत्योषधिसूक्तेनन्वाप्लावा
नुमंत्रजेदुपांश्वंतर्यामौ ते प्राणापानौ पातामसाउपांशुसवनस्ते व्यानं ८८
पातु सावैंद्रवायवस्ते वाचं पातु सौ मैत्रावरुणस्ते चक्षुषी पातु सा वाश्वि

नस्ते श्रोत्रं पातु सा वाग्रयणस्ते दक्षक्रतू पातु सा उक्थ्यस्तेंगानि पातु सौ ध्रु
वस्ते ऽआयुः पातु सावितियथासनमनु परिक्रमणं त्रातारमिंद्रमवितारमिं
द्रमितिनाक्ष्योर्द्दिर्यद्यप्यन्यदेकाहिकाद्वैश्वदेवस्य स्यात्रेयेनिविदं दध्यात्तस्ह
त्यानिगदे ॥ ९ ॥ संस्थिते तीर्थेन निर्हृत्यावभृथे प्रेतालंकारान्कुर्वंति केश
श्मश्रुलोमनखानि वापयंति नलदेनानुलिंपंति नलदमालां प्रतिमुंचंति निःपु
रीषमेके कृत्वा पृषदाज्यं पूरयंत्यहतस्य वाससः पाशातः पादमात्रमवच्छिद्य
प्रोर्णुवंति प्रत्यग्दशेनाविःपादमवच्छेदमस्य पुत्राऽअमाकुर्वीरन्नयीन
स्य समारोप्य दक्षिणतो बहिर्वेदि दहेयुराहार्येणानाहिताग्निं पत्नीं च
प्रेत्य त्याहः समापयेयुः प्रातरनेष्या समनभिहिंकृता निशस्त्राननुवचना

भिष्टवनसंस्तवनानि पुरा ग्रहग्रहणात्तीर्थेन निष्क्रम्य त्रिः प्रसव्यमायतनं प
रीत्य पर्युपविशन्ति पश्चाद्धोतोत्तरोऽध्वर्युस्तस्य पश्चाच्छंदोगाः आयं गौः
पृश्निरक्रमीदिति सर्पराज्ञ्याः स्तुवते स्तुते होता प्रसव्यमायतनं परिव्रजन्नुत्तमां त्रि
यमनुब्रूयाज्जैदप्रणुवं न्यामिश्वं प्रेहि प्रेहि पथिभिः पूर्व्येभिरिति पंचानां तृतीय
मुध्धरेन्मेन मग्ने विदहो माभिशोचः इति षट् पूषा त्वेतश्च्यावयतु प्रविद्वानि
ति च ततस्त्वंऽउपसर्प मातरं भूमिमेतामिति च ततस्त्वं सोमऽएकेभ्यऽउन्नूणसा
वस्कृत्पाऽउदुंबलाविति च समाप्य संचित्य तीर्थेन प्रपाद्य यथासनमासा
दयेयुः सर्पेषु प्राणभक्षान्भक्षयित्वा दक्षिणे मार्जालीये निनयेयुर्दक्षि
णस्यां वा वेदिश्रोण्यां सप्तदशमहः सर्वतिस्त्रिवृत्ततः पवमानो रथंतरं पृष्ठो

ग्निष्टोमः संस्थिते वभृथमेके गमयंत्येतस्येतदहरभिराज्यं तानि मैथ्येन वादग्नी
नि स्वाय संवत्सरादेनमग्निष्टोमेन याजयेयुर्नैदिष्ठिनं वा दीक्षयेयुरथ वैकोथा
नं गृहपतौऽउक्तः स्कतरास्त्रविकारऽएके कोहेषु यजमाना सनेत्राः यांति संस्थि
ते पायनीयं वभृथं गमयेयुरित्यालोकेवनः धूर्वेणसदो दहेयुरित्याश्मरथ्यः
एषऽएवावभृथः ॥ १० ॥ अग्निष्टोमोत्यग्निष्टोमऽउक्थ्यः षोडशी वाज
पेयोतिरात्रोप्तोर्यामः इति संस्थास्तासां यामुपयंति तस्याऽअंते यज्ञपु
च्छमनुयाजाद्ध्वं पृश्न्नाशंयुवाकादुत्तमस्तिह स्तूक्तवाकः प्रैषो वि
वृधंते तिपुरोळाशादेवतामिके यदि सवनीयस्य पशोः पशुपुरोळा
शं कुर्युरविवृद्धं तां पुरोळाशोरित्येवब्रूयात्सवनीयैरेवैतो वर्धंते पशु

पशुदेवता २

श्रौ॰ सू॰ पुरोडाशेन पशुदेवतौ ध्वंसं तां सुवा कात्था रियोजनौ पाः सोममस्तमिंद्र प्र याहि धा
९० नासोमानामिंद्राभिचपिबचयुनज्मिते ब्रह्मणा केशिना हरी ऽ इती ज्यानुवा
क्ये ऽ अंत्ये षह: स्कतिष्ठास्क कं मघवन्मा परागाः ऽ अयं यज्ञो देवया ऽ अयं मि
मेध ऽ इतीतरे षु परा याहि मघवन्नाच याहीति वानुवाक्यो नरवत्स्वह: स्वन
नुवषट्कृतेति प्रेषं मैत्रावरुण ऽ आहेहमद ऽ एवमघवन्निंद्र ते भ्य ऽ ईत्य
घेत्यतिरात्रे घस्कत्यामिति त्रिवतस्यां तं श्रुत्वाग्नीध्र: श्व: स्कत्यां प्राह श्व:
स्कत्यां वा ऽ एषां ब्राह्मणानां तामिंद्रायेंद्राग्निभ्यां प्रब्रवीमि मित्रावरुणा
भ्यां वसुभ्यो रुद्रेभ्य ऽ आदित्येभ्यो विश्वेभ्यो देवेभ्यो ब्राह्मणेभ्य: सोम्ये ९०
भ्य: सोमपेभ्यो ब्रह्मन्वाचं यच्छेति ॥ ११ ॥ आहृतमुन्नेत्रा द्रोणकलशं

मिकामि वसतिग्रह्योपहवमिष्ट्वावेक्षेत हारिवत स्ते हारियोजनस्य स्कन्नस्तो
मस्य शस्तोक्थस्येष्टयजुषो यो सक्षो गोसनिरश्वसनिस्तस्यत ऽ उपहूत
स्योपहूतो भक्षयामीति प्राणभक्षं भक्षयित्वा प्रति प्रदाय द्रोणकलशे मा
ग त्मानमाप्याययथास्थानं विनि: सृप्याग्नीध्रीये विनि: सृप्ता कृतीजुह्वय
यंपीत ऽ इंदुरिंद्र मदेधा दयं विप्रो वाचमचन्निय च्छन्नं ॥ अयं कस्य चिद्रु
हृता दधीके सोमो राजानस रवायं रिषेधात्स्वाहा ॥ इदं राधो ऽ अग्निनाद
त्तमागाद्यशो भर्ग: सह ओजो बलं च ॥ दीर्घायुत्वाय शतशारदाय प्रति
गृभ्णामि महते वीर्याय स्वाहेत्याहवनीये षट्षट्शकलान्यभ्यादधाति
देवकृतस्यैनसोऽवयजनमसि स्वाहा ॥ पितृकृतस्यैनसोऽवयजनमसि

श्रौ॰ सू॰
९३

स्वाहा ॥ मनुष्यकृतस्यैनसोऽवयजनमसि स्वाहा ॥ आत्मकृतस्यैनसोऽवयजनम
सि स्वाहा ॥ एनस एनसोऽवयजनमसि स्वाहा ॥ यद्दो देवाश्चकृम जिह्वया गुर्वि
ति च द्रोणकलशाद्धाना गृहीत्वा वेक्षोर्ध्वापूर्यास्थामापूरयतं प्रजया च धनेन
चेंद्रस्य काममुघास्थ कामान्मे धुक्ष्वं प्रजां च पशूंश्चेत्यवघ्रायांतःपरिधिदे
शे निवपेयुः प्रत्येत्य तीर्थदेशे पांपूर्णांश्चमसांस्तान्त्सव्याहृतोऽभजंति हरितत्व
णानि द्विमुज्य प्रतिस्वं चमसेभ्यस्त्रिः प्रसव्यमुदकैरात्मनः पर्युक्षंते दक्षिणैः
पाणिभिरितरैर्वा प्रदक्षिणं स्वधा पितृभ्यः स्वधा पितामहाय स्वधा प्रपितामहाये
त्येकं जीवन्मृतेभ्यः पाणींश्चमसेष्ववधायाप्यकृतस्य देव सोममतेमतिविदः ९३
नृत्तिः सुतस्य स्कृतस्तोमस्य शस्तोक्थस्येष्टयजुषो योऽभक्षो गोसनिरश्वस

निस्तस्य त उपहूतस्योपहूतो भक्षयामीति प्राणभक्षं भक्षयित्वा माहं प्रजां प
रासिचमित्येतेनाप्यातं निनीयाच्छायं वो मरुतः श्लोक एत्वित्येतयाभिमृशं
ति दधिक्राव्णो अकारिषमित्याग्नीध्रीये दधिद्रप्सान्प्राश्य ससख्यानि विसृज
न्त उप्ताकवीयुवानासत्याधर्मणस्पती ॥ परिसत्यस्य धर्मणा विसख्यानि
सृजामह इति ॥ १२ ॥ पत्नीसंयाजेभ्यो रित्वावभृथं प्रजंति प्रजंतः साम्नो नि
धनमुपयंत्यवभृथे स्थानस्थितं त्वश्चरंति प्रयाजाद्यनुयाजांतानास्यामिक्षान
बर्हिष्मंतौ प्रयाजानुयाजावेकमंतोगात्रो वारुणं हविरवते हेको वरुण नमो
भिरिति हूऽ अग्नीवरुणो स्विष्टकृद्यैत्वन्नोऽ अग्ने वरुणस्य विद्वानिति द्वे सं
स्थितायां पादानुदकांतेवदध्युर्नमो वरुणायाभिष्ठितो वरुणस्य पाशऽ इति तत

श्रौ० सू० ९२

आ त्वा मंतिभक्षस्यावभृथोसि भक्षितस्यावभृथोसि भक्षं कृतस्यावभृथोसीति
प्राश्य प्रथमेन प्रत्नवंति प्रागिरंत्युत्तराभ्यां ततऽआचम्याप्लवंतेऽआपोऽअ
स्मान्मातरः शुंधयंत्विदमापः प्रवहतस्कमित्यानऽआपऽओषधयः संलिते
तयाहृताभ्युक्षेरन्नेवाप्यदीक्षितोऽउन्नेतेनानुन्नयंत्युन्नेतरुन्नोन्नयोन्नेतेर्वे
स्वोऽअभ्युन्नयानऽईत्युन्नीयमानाऽजपंत्युद्वयंतमसस्परीत्युदेत्य समा
नमतऽऊर्ध्वं हृदयशूलेनासंस्थाजपात्संस्थाजपेनोपतिष्ठंते येयपवृक्तक
र्मणः॥१३॥ गार्हपत्यऽउदयनीययाचरंति सा प्रायणीययोक्तोपथास्व
श्री तिरिहोत्तमाज्यहविषोर्विपरीतौ याज्यानुवाक्यास्तच्चैव कुर्युर्ये प्रायणीयां ९२
प्रकृत्यासंयाज्ये संस्थितायां मैत्रावरुण्यन्तवंध्यासदस्येकेऽउत्तरवेद्यामेके

कृतायां वपायां यद्येकादशिन्यस्ततः कृतान्नीवोमीयेण संचरेण प्रजित्वा गार्हप
त्येत्वाष्ट्रेण पशुनाचरंत्यंजनादि पर्यग्निकृतोत्सृजंत्य पुनरायुनाय यदित्वे
ध्वर्यव ऽआज्येन समाप्नुयुःस्तथैव होता कुर्यात्संप्रेषवदादेशान्पशुवन्निपा
तान्यग्रन्तवं ध्येपशुपुरोडाशमनु देविकाहवींषि निर्वपेयुर्धातानुमतीराका
सिनीवालीकुहूः॥ धाता ददातु दाशुषे प्राचीं जीवातुमक्षितां॥ वयं देवस्य
धीमहि सुमतिं वाजिनीवतः॥ धाता प्रजानामुत रायऽईशे धातेदं विश्वं भुव
नं जजान॥ धाता कृष्टीरनिमिषाभिचष्टे धात्रेऽइद्धव्यं घृतवज्जुहोतेति दे
वीनां चेत्स्त्रियो घोरुपागोः प्रथिवीस्मत्पुरंधिर्नऽआगहीतिद्वेऽआद्यांत
नोषिरन्निमक्षिरावहंतीपोष्यानार्याणि नताऽअवरिणकुकाटोऽअश्नुतेनता

॥श्रौ॰सू॰ ॥ नशांतिनदभातितस्करोबकिश्यापर्वतानांद्वाविद्यावनस्पतीन्यश्वलासेपय
९२ स्योंमैत्रावरुण्यन्नं बंध्यास्थाने आज्यभागप्रभृतिवाजिनांतांकर्मिणोवाजि
नंभक्षयेयुः सर्वेतुदीक्षिताः सर्वेतुदीक्षितोथिताः पृथगग्नीन्समारोप्यो
दग्देवयजनान्मथित्वोदवसानीययायजंतेपौनराधेयिक्यविकृताविहि
तो ॥ ॥ १४ ॥ ॥ इतिआश्वलायनश्रौतसूत्रेपूर्वषट्केषष्ठोध्या
यः ॥ ॥ शुभंभवतु ॥ श्रीधौतपापेश्वरार्पणमस्तु ॥ श्री ॥ रामहस्त
शाके १७४५ स्वभानुनामसंवत्सरे उदगयने पौषवद्यअमावास्यांनोप्रातः इ
दंपुस्तकंहर्डीकरइत्युपनाम्नाजनार्दनइत्याख्येनसंपादितं ॥ स्वार्थं ९२
परोपकारार्थंच ॥ राम ॥ छ ॥ गोविंद ॥ रामेश्वरप्रसन्न ॥ छ ॥

॥ इतिश्रौतसूत्रपूर्वषट्कसमाप्तोयं ॥